

Ҳақ Дўстларидан Ҳикматлар

ИМОМ РАББОНИЙ

(РАҲМАТУЛЛОҲИ АЛАЙҲ)

Усмон Нурий Тўпбош

«ЭРКАМ»
НАШРИЁТИ

Истанбул - 1446 х / 2025

© “ЭРКАМ” Нашриёти - 1446 х / 2025

ИМОМ РАББОНИЙ

(РАҲМАТУЛЛОҲИ АЛАЙҲ)

Усмон Нурий Тўпбош

Туркча асл нусха номи: İmâm-ı Rabbânî (rahmetullâhi aleyh)

Муаллиф: Усмон Нурий Тўпбош

Таржимон: Дилфуза Шойзокова

Мухаррир: Аҳмаджон Холмуродов

Ношир ва маслаҳатчи: Абдумалик Абдурашидов

Саҳифалаш ва муқова: Жихангир Ташдемир

ISBN: 978-625-440-956-1

Адрес: İkitelli Organize Sanayi Bölgesi Mah.
Atatürk Bulvarı, Haseyad 1. Kısım
No: 60/3-C Başakşehir, Istanbul, Turkey

Тел: +90 212 671 0700 pbx

Факс: +90 212 671 0748

Электрон почта: info@islamicpublishing.org

Веб-сайт: www.islamicpublishing.org

Language: Uzbek

Ҳақ Дўстларидан Ҳикматлар

ИМОМ РАББОНИЙ

(РАҲМАТУЛЛОҲИ АЛАЙҲ)

Усмон Нурий Тўпбош

МУҚАДДИМА

Бисмиллаҳур роҳманир роҳийм

Бизни Ислом ва иймон неъматлари билан мукофотлаган, Қуръони каримга юзлашиш ва Қуръоннинг ҳақиқий талқинида акс этган ҳидоятга элтувчи йўлбошчимиз Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга уммат бўлишдек бахтиёрликка эриштирган Аллоҳ Таолога чексиз ҳамд-у санолар бўлсин.

Бу дунёдаги ҳаётимизнинг ўлчови, охиратда шафоат топишимизда ёрдамчи, жамийки оламларга ҳиммат келтирувчи, коинот фахри Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламга, Ул зотнинг пок аҳли оиласи ва дўст-биродарлари, саҳобаларига сўнгсиз саловат-у саломлар бўлсин.

Ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ва асҳобидан сўнг ўрнак олинадиган улуғ кишилар Аллоҳга дўст бўлмиш аҳли олимлар ва аҳли ориф зотлардир. Зеро, улар илм-у ирфон ҳамда намунали хулқлари асносида “Пайғамбар вориси” мавқеидадирлар.

Аллоҳнинг дўстлари:

- Динга зоҳиран ва ботинан муносиб эканликларини акс эттирувчи шахсиятларини муҳрлаганлар;
- Зухд ва тақво йўлида қалбан юксакликка эришган ҳолда хатти-ҳаракатларида мукамалликка етишганлар;
- Ақл-у идрокининг қамровини ҳар икки дунё уфқларигача кенг этган ҳолда, иймон азизлиги ва туйғу софлигига эришганлар;
- Барча ҳаракатлари, инсоний фазилатлари, ёмон ахлоқдан ва нафсини эҳтирослардан қутқарган ҳолда гўзал ахлоқ ва маънавий етукликка эришган; ўзини уммат сифатида огоҳ ҳисоблаган, олим, ориф ҳамда содиқлар - мўминдирлар.

Ҳақ таоло “Тавба” сурасининг 119-оятида:

“Эй имон келтирганлар! Аллоҳдан қўрқингиз ва (имонда) содиқ кишилар билан бирга бўлингиз!”- дея буюради.

Убайдуллоҳ Аҳрор ҳазратлари демишки: “Бу оят-и каримадаги “Бирга бўлинглар” амри, доимий ҳолатда биргаликни назарда тутади. Оятда “бирга бўлишлик” мутлоқ ҳолатда таъкидланганлиги ҳам амалларимиз, ҳамда қарорларимизда тенгликни акс эттиради. Амалларимиздаги биргалик, содиқларнинг мажлисида қалб хотиржамлиги билан эришилса, қарорларимиздаги биргалик эса

ғойибдан бўлсада, уларнинг бизга ўрнак сифатида тасаввур қилиниши ва ҳикматли насихатларини тафаккур қилишдан иборатдир”¹

Демак, садоқатли бўлиш учун ташланадиган илк қадам, содиқлар билан бирга юриш, яъни улар билан оқибатли дўст сифатида топишишдир. Содиқ бўлиш бу- табиий ҳолатнинг натижасидир.

Биз ҳам иншааллоҳ бу камтарона асаримизни тақдим қилиш асносида Аллоҳнинг солиҳ ва содиқ бандаси Имом Раббоний ҳазратлари билан ғойибона бўлса-да, ҳамсухбат бўлиш учун ҳаракат қиламиз.

Аллоҳ таоло Марям сурасининг 96-оятида:

“Албатта, имон келтириб, эзгу (иш)ларни қилган зотлар учун Раҳмон (уларнинг қалбида Ўзига нисбатан) дўстликни пайдо қилур ”- дея марҳамат қилган.

Аллоҳ азза ва жалла ўзи суйган бандаларига, худди темирчи уста каби ичида жавҳари бўлган чин қалбдан истаганимизни насиб айловчи сирли муҳаббатни марҳамат этмоқда. Дарҳақиқат, ҳар бир инсон бу дунё мусофирхонасига келиб кетувчидир. Маълум бир вақтдан кейин исми ҳам унутилади. Фақат Аллоҳгина дўстларини унуттирмайди. Аллоҳга дўст бўлганлар, фоний вужудларидан кейин ҳам ўтмишга айланиб қолмайди. Нима бўлганда ҳам бу дунёдаги хизматларининг роҳати

1. Қаранг: Фаҳриддин али ас-Сафийнинг «Рашаҳот айн ал-ҳаёт» («Ҳаёт булоқларидан томчилар») номли асари.

охиратга қадар ҳам давом этувчилар Аллоҳнинг чин дўстларидир ва бундай кишилар ҳалигача орамизда мавжуд ва улар бизга тўғри йўлни кўрсатувчилардир. Биз вафот этсак ҳам улар қалбларда яшамокда давом этишади. Уларнинг тўғри йўлга етакловчи ҳаёт йўли, Аллоҳга яқин бўлганликлари туфайли ҳам замон ва макон ошиб келмоқда.

Бир ўйлаб кўринг-а, буюк авлиёнинг мақбара-расига келган зиёратчиларнинг сони ҳам бунинг яққол далилидир. Бундан ташқари, бу ҳолат Аллоҳ севган бандалари учун яратган муҳаббатининг канчалик гўзал эканига бир мисолдир.

Ривоятларга қараганда, Раққа шаҳридаги буюк бир салтанатда Аббосий халифа Ҳорун ар-Рашид яшар экан. Кунлардан бир кун салтанатга Авлиё Абдуллоҳ ибн Муборак ҳазратлари ташриф буюрибдилар. Бутун шаҳар аҳолиси Абдуллоҳ ибн Муборак билан учрашиш учун шаҳар ташқарисига йўл олибди. Халифа эса катта шаҳарда ёлғиз ўзи қолибди. Бу ҳолатни сарой пештоқидан кузатиб турган Ҳоруннинг жорияларидан бири “Бу қандай ходиса, нималар бўлаяпти?” дея сўраганда; у ердаги аҳоли “Хуросондан бир олим келди, исми Абдуллоҳ ибн Муборак. Бутун халқ уни кутиб олишга чиқди”, дедилар. Шунда жория: “Ҳоруннинг ҳукмронлиги эмас, мана бу ҳақиқий султонлиқдир. Чунки Хоруннинг ҳукмронлигида аскарлар куч ишлатсагина ишчилар бир жойга тўпланади”, деди.

Дарҳақиқат, чин ҳукмдорлик шунда... Чунки моддий бошқарув бир куни бутунлай якун топади. Фақат кўнгил султонлигигина ўлимдан сўнг ҳам шундай эътироф, ҳурмат билан қалбларда давом этади. Инсоният бундай кўнгил султонларига ҳамиша эҳтиёж ҳис этади, излайди ва уларнинг нурли изларидан одимлайди. Узоқ асрлар ўтишига қарамасдан ҳалигача Баҳоуддин Нақшбанд, Абдулқодир Гейлоний, Юнус Эмро, Жалолиддин Румий, Ҳудойи ва бу каби Ҳақ таолонинг дўстларига ўзгача бир илтифот ҳис қиламиз. Ислом динига хизмат қилган буюк муҳаддислар, муфассирлар, мазҳаб имомлари ва тасаввуф аҳлини Аллоҳ унуттирмайди.

Мўмин қалбимизда ҳалигача барҳаёт бўлган буюк маъно султонларидан бири шубҳасиз Имоми Раббоний ҳазратларидир. Тўрт ярим аср олдин Ҳиндистоннинг Сирҳинд шаҳарчасида дунёга келган. У Аллоҳнинг дўсти бўлиб, тавҳидни ҳимоя қилиш йўлида ўтказган ибратли умри натижасида Аллоҳ таоло томонидан барча мусулмонларга маҳбуб бўлди ва қисқа вақт ичида унинг муҳаббати Ҳиндистон чегарасидан ташқарига чиқди ва бугунги кунда бутун дунёга тарқалди.

Бугунги даврда Нақшийлик ва бошқа кўп тасаввуфий йўл, Имоми Роббоний Ҳазратларининг иршоди ва таълимотидан озиқланганини таъкидлаш жоиз. У буюк муршид, фоний умридан кейин

ҳам Муҳаммад умматига йўл-йўриқ машъаласи бўлиб хизмат қилмоқда.

Ҳадиси шарифда буюрилгани каби “Киши севгани билан биргадир: (*Имом Бухорий. Одоб, 96*). Шоядки, биз ҳам Аллоҳнинг севган қуллари ҳисобланган авлиёларга муҳаббат ҳис қилсак, охиратда улар билан тўпланиб туришликни орзу қилсак, уларнинг иймон, ахлоқ ва яшаш тарзидан ўрнатилган олишга ҳаракат қилишимиз керак. Зеро ҳақиқий севгининг аломати, севилганнинг ҳолатида акс этади. Шу сабабдан ҳам ўз ҳолатимизни ҳамиша Ҳақ дўстларининг аҳволи билан қиёслаган ҳолда уларни ўзимиз учун амал қилинадиган меъёрлар деб билишимиз, уларнинг кўнгил манзарасидан андоза олишимиз керак.

Қадрли китобхонлар!

Бу ажойиб мажмуамизда “Ҳақ дўстларидан ҳикматлар” номли сарлавҳа билан нашр этилаётган туркум асарларимизнинг “Имоми Раббоний” қисмини ташкил этган ушбу китобда биз ҳам Аллоҳ дўстларининг кўнгил дунёсидаги ҳикматлар даргоҳига тафаккур зиёратида бўлишликни орзу қилдик.

Унутмаслигимиз керакки, биз ҳам бу фаний дунёдан абадий оламга йўл олган, тўғри йўлга бошлашлари орқали дунёга янгича кўриниш берган: Баҳоуддин Нақшбанд, Жалолиддин Румий,

Юнус Эмро, Азиз Маҳмуд Ҳудойи ва Имоми Раббоний каби Аллоҳга яқин инсонларнинг бугунги авлодлари, толиблари ва дўстларимиз.

Ҳақ таолодан ўтинчимиз шундаки, биз ҳам фоний дунёдан сўнг қабрда бўлган ҳолда охиратни кутар эканмиз, ер юзида бизни яхши ном билан хотирловчи, руҳимизни шод этувчи дўстларимиз бўлсин. Биздан сўнг келувчи авлодларимизга бугунги кунимиздан ёқимли садо қолдира олишимиз, нақадар буюк бахтиёрлик аслида...

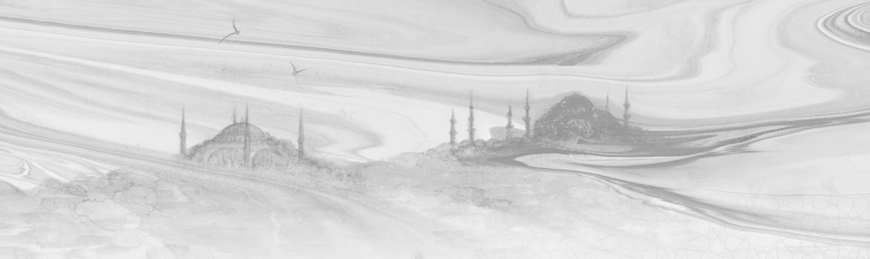
Ҳақ таоло бу дунёда севганларига ҳамроз бўлишни, Ўзи рози бўлган амалларни бажаришни, охиратда ҳам севиб, рози бўлувчи қуллари билан тўпланишни барчамизга муяссар айласин.

Амин!²

*Усмон Нурий Тўнбош
Ноябр. 2015.
Ускудар.*

-
2. Ушбу китобни яратилиши учун тинимсиз меҳнат қилган М.Акиф Гунайдан ғоят миннатдормиз. Саъй-ҳаракатлари, меҳнатларининг эҳсон сифатида қабул бўлишини Роббимдан ўғиниб сўраймиз.

ИМОМ РАББОНИЙ

Аҳмад Ибн Абдулаҳад Ибн Зайн

Ал-Обидийн Ас-Сирҳиндий

Ал-Форуқий Ан-Нақшбандий

(971-1034/1564-1624)

ИМОМ РАББОНИЙ АҲМАД ФОРУҚИЙ СИРҲИНДИЙ

(1564-1624)

Имом Раббоний ҳижрий 971 йил Шаввол ойида Ҳиндистоннинг Сирҳинд шаҳарчасида дунёга келди. Насаб жиҳатидан ҳазрат Умарга бориб тақалганлиги туфайли Форуқий номи билан ҳам ёдга олинади. Отаси Абдулаҳад Чиштий ва Қодирӣ тариқатларини мукаммал даражада зоҳиран ва ботинан англаб етган илм-у ирфон аҳлидан бўлган юксак фазилат эгаси шайх эди. Аҳмад Сирҳиндий илк таълимини Қуръони каримни ёд олишдан бошлади ва қисқа вақтда ёд олди. Кўпгина илмларини тариқат шайхи отасидан ва яна бир қисмини эса ўз даврининг буюк алломаларидан олди. Бироз муддат ўтгач машҳур илм маркази бўлган Сиялкутга бориб, бир қанча олиму уламолардан ақлий ва нақлий билимларни эгаллади. Хусусан тафсир, ҳадис ва фикҳ илмларига алоҳида аҳамият берди.

Ўн етти ёшга кирганида эса дунёвий билимларда юксак марраларни эгаллагач, отасининг

ёнига қайтиб дарс бера бошлади. Шунингдек, Кадий Баҳдул Бадахшонийдан тафсир ва Ҳадисдан таълим бериш учун ижозат олди.³

У 18-20 ёшидаёқ файласуфларни ҳайратда қолдирган ҳолда, уларни ҳаттоки пайғамбарлардан ҳам устун деб билган саройнинг бепарво уламоларига қарши “Исбатун нубувва” номли асарини ёзди.⁴ Пайғамбарликнинг аҳамияти ва заруриятини, ақлий ва нақлий (диний ривоятларга асосланган билимлар) далиллар билан исботлади. Айни пайтда, бошқа асарлар ҳам ёзиб қолдирди. Бироз вақт ўтгач, у отаси билан боғланиб, унинг суҳбатларида доимий иштирокчи бўлди ва асосий эътиборини тасаввуфий тарбия билан шуғулланишга қаратди. Унинг учун қадрли инсон-отасининг олдидаги хизматини адо этиш мақсадида бошқа жойларга бормасдан доимо унинг ёнида қолди. Отаси Абдуллоҳ ҳижрий 1007 (милодий 1599) йилда вафот этди. Ўлимидан бироз муддат олдин ўғли Имом-и Раббоний Аҳмад Форуқий ҳазратларига халифаликни топширади.

3. Кишмий. Барокат-у Аҳмадия, 128-бет; Бадриддин Сирхиндий. Ҳазоратул-Қудс, II, 31-32-бет.
4. “Исбат-ун нубувва” (форс тилида) ёзилган, кейинчалик араб тилига таржима қилинган ва 19-асрда нашр этилган. Кейинчалик, арабча матндан (эҳтимол, форсча) Ғулом Мустафоҳон томонидан урду тилига таржима қилинган ва 1963 йилда Карачида босилган. Китоб башорат билан боғлиқ масалаларни кўриб чиқади. “Пейгамберлик недир” номи билан турк тилида ҳам қисман чоп этилган.(Таржимондан)

Имом Раббоний отаси вафотидан кейин ҳижрий 1008 йилнинг Рабиулаввал ойида ҳажга бормоқ ниятида Сирхинддан йўлга чиқди. Бу вақтда у 37 ёшда эди. У Деҳлига келганида, бир дўсти маслаҳати билан Боқи Биллоҳ ҳазратларини зиёрат қилди. Бироз суҳбатлашгач унинг илм-у суҳбатига ошно бўлиб қолди.⁵

Имом Раббоний, Боқи Биллоҳ ҳазратларининг ҳузурида икки ярим-уч ой муддат давомида қолади ва Ҳаж зиёрати учун белгиланган муддат битгач ўз юрига қайтади. Шайхига мактуб йўллаб туради ва хатлари орқали бошидан кечирган руҳий ҳолатлари ҳақида хабар беради. Бироз вақт ўтгач, у яна устози ҳузурига ташриф буюрди. Бу зиёрат чоғида унга халифалик (тўғри йўлга етакловчи) берилди. Икки ойга яқин устозининг ҳузурида бўлгандан сўнг, ўз шаҳрига қайтиб, халққа Нақшбандия усули билан йўл кўрсата бошлади. Бу даврда у ўзини маънавий жиҳатдан ожиз ҳис қилиб узлатга чекинишни ўйлаган бўлса-да, шогирдларининг қатъий талаблари асосида уларга йўл-йўриқ кўрсатишни давом эттирди.⁶

Устозининг ҳузурига учинчи бор келганида шайхи уни йўлда кутиб олди ва катта мақтовлар

5. Кишмий. Баракат-у Аҳмадия, 138-140-бетлар; Бадриддин Сирхиндий, Ҳазорат –ул Қудс, II, 34-бет.

6. Имом Раббоний. Мактубот, I, 726-бет, №: 234; II, 319, №: 290.

айтиб, кўпчилик шогирдларининг тарбиясини ҳам унга ишониб топширди.⁷

Имом Раббоний ҳазратлари жуда юксак даража ва эзгу фазилатларга эга бўлишига қарамасдан, устозига шундай одоб билан муносабатда бўлардики, бундан ортиғи бўлиши мумкин эмас. Бир куни устози шогирдларидан бирини юбориб, уни ёнига чақиради. Имом Раббоний ҳазратлари устозининг чақираётганини эшитгач, дарҳол ранги ўзгарди ва худди бечора одамдек кўркувдан қаттиқ титраган ҳолатга тушди. Айнан шу тарзда, устози ҳам унга катта ҳурмат ва меҳр билан муносабатда бўлар эди.⁸

Ҳазрат Боқи Биллоҳ вафотларидан кейин тасаввуфий фаолиятини Сирҳиндда давом эттирган Имом Раббоний олис-олисдаги издошлари ва давлат арбобларига мактублар ёзди. У шогирдларига йўллаган мактубларида тасаввуфнинг нозик масалаларини муҳокама қилар, давлат арбобларига ёзган хатларида эса кўпроқ Ислом дини тамойилларига ва Аҳли Суннат мазҳабига амал қилиш каби масалаларга тўхталиб ўтарди. Имом Раббоний ҳазратлари ҳар йили устози вафот этган ойда - жамазиалахирда бориб, унинг қабрини зиёрат қилар ва яна Сирҳиндга қайтарди.⁹

7. Бадриддин Сирҳиндий. Ҳазорат –ул Кудс, II, 37-38-бетлар.

8. Кишмий. Баракат-у Аҳмадия, 144, 148-152-бетлар.

9. Кишмий. Баракат-у Аҳмадия, 144-бет.

СУЛТОНЛАР БИЛАН МУНОСАБАТЛАР

Бобурий султонлардан Акбар Шоҳ дастлаб соф эътиқодли диндор мусулмон бўлиб, ўқиш ва ёзишни билмас эди. Сиёсий аҳвол ва улар билан боғлиқ кўчиб юришлар сабаб бўлиб билимсиз ва маълумотсиз қолди. Шу сабабли атрофидаги манфаатпараст олимлар таъсирида сохта ғояларга берилиб кетди. Бу олимлар султонлару ҳукумат бошқарувчиларига яқин бўлишга интилиб, уларга ёқиш учун қўлларида келган барча мунофиқликлардан ҳам тап тортмасдан, инсонлар онгида Ислоҳ ҳақида кўпроқ шубҳа-гумонлар пайдо бўлишига сабаб бўлди. Баҳсли масалаларни кун тартибига олиб чиқиб, зодагонларни йўлдан адаштираётган эдилар.¹⁰

10. Имом Раббоний. Мактублар, III, 30, №: 67. Имом Раббоний ҳазратлари бундай уламолар ҳақида шундай дейдилар: “Ислоҳ аҳли мусулмон бўлган султонга ёрдам беришни ўз бурчи деб билиши керак. Шариатни юксалтириш ва динни мустаҳкамлашда султонга йўл-йўриқ кўрсатишлари зарур. Султонга бўлган бундай қўллаб-қувватлаш лозим бўлса сўзда ёки амалда бўлиши мумкин. Энг зарурий ёрдам сўз ёрдамидадир. Бунинг энг яхши йўли шариат масалаларини, Қуръон, Суннат ва Ижмо-ю Уммат масалаларига мувофиқ тарзда тушунтиришдир. Шу ҳолатдагина, бир гуруҳ билимсиз ва бидъатчиларнинг ўртага чиқиши ва вазиятни бузишларининг олдини олиш мумкин. Бундай ёрдам кўрсатиш охираат ҳақида қайғурадиган Аҳли Суннат уламолари учун муносибдир. Зероки бутун куч-ғайрати билан дунёвий мол-дунёга интилиш ва оддий манфаатларга эришиш учун бўлган уламолар билан бирга юриш ўлим

Натижа дин билан боғлиқ мувозанатини йўқотган Акбаршоҳ, мусулмон бўлмаганларга давлат бошқарувидаги муҳим лавозимларни топширди, баъзи ҳинд аёлларини ўз ҳарамига олди. Яқин атрофидагиларнинг ташвиқоти билан Ислоом ва Ҳиндуизмни бирлаштириш ниқоби остида “Дин-и Илоҳий” деб номланган янги динни ўйлаб топди. Баъзи жойларда масжидлар бузиб ташланиб, бунинг ўрнига Ҳиндуийлик дини ибодатхоналари қурилди.

Акбаршоҳ ўзини ҳурмат қилишлари учун барчани унга нисбатан сажда қилишга буюра бошлади. Ҳиндлар учун бу ҳолат муаммо эмас эди. Бироқ, пок қалбли мусулмонлар учун вазият жуда оғир эди. Султонга яхши кўринишни истаган олам аҳли, манфаатпараст, ғофил уламолар ҳам, ибодат қилиш ниятида эмас, балки салом бериш мақсадида сажда қилиш лозимлигига оид фатволар бери-

келтирувчи заҳар кабидир. Уларнинг бузғунчи феъли бошқаларга ҳам тарқалмоқда.

Нима бўлган тақдирда ҳам, ўтган асрда қандай офат содир бўлган бўлса, барчасига уларнинг ёмонлиги сабаб бўлди. Аввалги султонни тўғри йўлдан оздирган ҳам улар эди. Султонни йўлдан оздирибгина қолмасдан, балки йўлдан адашган барча етмиш икки фирқанинг етакчилари мана шу ёвуз уламолар бўлса керак. Улар каби ёмонликни бошқаларга ташувчилар жуда ҳам оз эди. Бугунги кунда кўпчилик жоҳиллар ҳам ёмон олим-у уламоларнинг таъсиридан. Чунки уларнинг бузғунчи ғоялари бошқаларига ҳам таъсир қилади”. (Имом Раббоний. Мактубот, I, 243, №: 47.)

шарди. Имом Раббоний пойтахт Агра(Акбаробод) га бориб, Султоннинг баъзи қариндошлари билан учрашди:

- Султон Аллоҳ таоло ва унинг Расулига исён қилди. Унинг ҳукмронлиги ва қудрати парчала-нишини эслатиб қўйинг. Тавба қилсин, Аллоҳ ва Расулининг йўлидан юрсин! - деб буюрди.

Олий мартабали баъзи давлат арбоблари, Имом-и Раббоний ҳазратларига юксак ҳурмат-эътиборда бўлишди. Улар Султонни тўғри йўлга солиш учун қанча ҳаракат қилишса ҳамки, Акбаршоҳ ўзи ўйлаб топган диннинг ихтилофлари орасида қолиб, насиҳатларга қулоқ солмади. Шунда Акбаршоҳнинг мунажжимлари, ҳукмдорга, тез орада салтанати ва иқтидори(бошқаруви)нинг йўқ бўлиб кетишини маълум қилишгач, Султон бу ҳолатдан қайғуга ботди, ўша кунларда даҳшатли бир туш ҳам кўрди. Шундан кейин: “Истаганлар Исломни қабул қилсин, истаганлар Дин-и Илоҳийни қабул қилсин. Ҳеч қандай куч ишлатиш ёки мажбурлаш йўқ” ,-дея фармон чиқарди:

Бир байрам муносабати билан чодирлар ўрнаттириб, Дин-и Илоҳийга ишонганларнинг чодирларини чиройли матолар билан қоплади ва егуликлар билан тўлдирди. Мусулмон чодирларида эса фақирлик аломатлари кўриниб турарди. Имом Раббоний ўз тарафдорлари билан келиб,

мусулмонларнинг чодирларига жойлашдилар. Қўлига бироз тупроқ олиб, иззат-икром кўраётганларнинг чодирлари томон улоқтирди. Шунда кучли шамол кўтарилди.

Акбаршоҳ ва унинг издошлари жуда қийин вақтларни бошдан кечираётганларида, мусулмонлар қийинчиликка учрамади. Бундай ошкора илоҳий огоҳликдан сўнг баъзи давлат амалдорлари ва қўмондонлар, Имом Раббоний ҳазратларининг шогирдларига айланишди.¹¹

1605 йилда Акбаршоҳ вафот этди ва тахтга унинг ўғли Жаҳонгир ўтирди. Имом Раббоний бу ҳолатдан жуда ҳам мамнун бўлди, чунки у, Жаҳонгирни Исломига ихлосманд инсон деб ўйларди. Ҳазрат йўл-йўриқ кўрсатиш ва тарғибот қилиш учун кўплаб ёрдамчиларини турли минтақаларга юборди. Масалан, Мир Муҳаммад Нуъмонга халифалик ва ҳокимиятни бериб, Деккенга юборди. Унинг даргоҳида юзлаб одамлар йиғилиб, Аллоҳ таолони зикр қилишар ва диний илм билан шуғулланишар эди. Шайх Бадиуддин Саҳаренпурийга халифаликни бериб, уни аввал ватанига, у ердан сўнг Аграга юборди. Шу тарзда жуда кўп давлат арбоблари раҳнамолик гуруҳига қўшилди ва ҳар-

11. Мужаддий. Равзат-ул Қайюмий, I, 221-227-бетлар; Муҳаммад Ҳалим Шаркпури. Имом Раббоний (тар. Али Генсели), Коня, 1978, 29-33-бетлар.

бий қатламдан минглаб кишилар Имом ҳазратларининг қўл остида тавба қилдилар.

Имом Раббоний, Мавлоно Муҳаммад Қосим раислигида 70 кишини Туркистон томонига юборди. Мавлоно Фаррух Ҳусайн раҳбарлигида 40 кишини Арабистон, Яман, Сурия ва Анадолу томонга йўллади. Камолотга эришган 10 кишини, Мавлоно Муҳаммад Содик бошчилигида тўғри Қашқарга, қолган 30 кишини эса Шайх Аҳмад Баркий бошчилигида тўғри Туркистон, Бадахшон ва Хуросонга юборди. Бу одамлар борган ерларида, юксак муваффақиятларга эришдилар ва катта халқ оммаси уларга эргашди.¹²

Имом Раббоний ҳазратларининг атрофидаги жамоа кундан кунга кўпайиб борарди. Жамоат шунчалик ортиб бордики, ҳатто ўша даврнинг таниқли шахслари ва раҳбарлари томонидан ҳам Имом ҳазратларининг зиёрат қилиниши тирбандлик туфайли жуда қийин кечди. Инсонларнинг бундай муносабатларидан безовта бўлган Жаҳонгир Султон 1619 йилда Имом Раббоний ҳазратларини пойтахт Аграга чақирди. Ҳазрат ёзган бир мактубидаги тасаввуфий ифодалари сабабли сўроққа тортди ва Имом Раббоний ҳазратларининг асосли тушунтиришларидан сўнггина ишонч ҳосил қилди.

Аммо султоннинг ёнидаги баъзи кишилар:

12. Абул Ҳасан ан Надвий. Имом Раббоний, 156-бет.

– Бу шайх сизга салом бераётганда сажда қилмади, кўшин орасида ҳам унинг шогирдлари жуда кўп. Тез орада шу кўп сонли шогирдлари билан низо чиқариб мол-мулкингизга зарар етказади. Шайх Аҳмад (Имом Раббоний)нинг аскарлар орасида шогирдлари шунчалик кўпки, у султонликка даъво қилмоқчи бўлса ҳам, эришиши мумкин, - деган игъво гапларни тарқатишди.

Бу вақтда султоннинг вазири ва хизматкорлари асосан сохта диний мазҳабларда эдилар. Имом Раббоний ҳазратларининг шариатдан ташқаридаги мазҳабларни ҳам танқид қилган мактублари ва мустақил бир рисоласи борлиги учун унга нисбатан кескин муносабатда эдилар. Султонни карама-қарши қўйган ҳам айнан ана шулар эди.¹³ Натижада Жаҳонгирмирзо 55 ёшли Имом Раббоний ҳазратларини Говалиёр қалъасига зиндонбанд этиб, китобларини, боғи, қудуғи ва уйини мусодара қилди, оиласини эса бошқа жойга кўчириб юборди. Бир йил зиндонда бўлган Имом Раббоний у ердаги одамларга Ислом динини ўргатиб, уларни ҳидоятга бошлади.¹⁴ Баъзиларининг Исломни қабул қилишларида муҳим рол ўйнади.

13. Бадахший. Манокиб ул-Ҳазорат вр. 39а-40б.

14. Бадахший. Манокиб ул-Ҳазорат вр. 41а; Мухаммад Мурод Қозоний. Таржумат-у Аҳвол-ул Имом Раббоний, Муарраб-ул Мактубот (Ад-дураруъл-Макнунатиън-Нафис) Макка 1317 четида, I, 58-59; Неждет Тосун. Имом Раббоний Аҳмад Сирҳиндий, Истанбул, 2005, 29-бет.

Бу ерда Аллоҳ учун азобларни бошидан ўтказганлиги сабабли, руҳияти яна ҳам юксалиб борди.¹⁵ Орадан бир йил ўтиб Султон Жаҳонгир қилган ишидан пушаймон бўлиб, Имом Раббоний ҳазратларини “қалъада қолиш” шарти билан озод қилди.¹⁶ Жаҳонгир, Имом Раббоний ҳазратларидан диний масалаларда ўзига маслаҳатчи бўлишини сўради. Имом Раббоний бу мавзуда бироз суҳбатлашиб, Султоннинг самимийлигини англагач, бу таклифни қуйидаги шартлар асосидагина қабул қилди:

- 1) Султонга салом бериш саждаси бекор қилинади;
- 2) Барча бузилган ва вайрон қилинган масжидлар қайта тикланади;
- 3) Сигирларни сўйишни тақиқловчи буйруқлар бекор қилинади;
- 4) Қозилар, муфтийлар ва маъмурлар ислом қоидаларини амалга оширишга эътибор қаратадилар;
- 5) Жон солиғи (жизя) қайта тикланиши керак;
- 6) Барча бидъатлар бекор қилиниб, Исломий ҳукмлар амалга оширилиши лозим;
- 7) Диндорлиги сабабли қамалганлар озод қилинади.

15. Имом Раббоний. Мактубот, III, 180, №: 5; III, 182, №: 6.

16. Бадахший. Маноқиб ул-Ҳазорат, вр 41а-41б.

Кўриниб турганидек, Имом Раббоний ҳазратларининг ҳеч қандай шахсий талаблари йўқ эди. Унинг ягона мақсади – аввалги ҳукмдор даврида кўрилган зарарнинг ўрнини тўлдириш ва олдинги бало-қазоларнинг яна содир бўлишига тўсқинлик қилиш эди.¹⁷ Имом Раббоний султонга яқин бўлиш, Исломиёй тамойилларни ташвиқоти учун яхши имконият деб ҳисоблади. Султон мажлисларида иштирок этиб динга оид мавзулар ҳақида гапирди. Мажлисда ўтирганлар уни катта қизиқиш билан тинглашди.¹⁸

Ҳукмронлигининг илк давларида масжидларнинг бузиб ташланишига жим қараб турганлиги туфайли Имом Раббоний томонидан танқид қилинган Жаҳонгир, бу каби суҳбатлар таъсирида кейинчалик масжид қурдириб, сигир қурбонлик қиладиган даражада Исломга боғланиб қолди. Имом Раббоний тўрт йил Султон Жаҳонгирнинг ёнида қолди. Бу пайтда ҳам дўстларига хатлар ёзишда давом этди. Ҳижрий 1033 йилда тўлиқ озодликка чиққан Имом Раббоний, ўзини зиёрат қилиш учун келган ўғиллари билан биргаликда Сирҳиндга қайтиб, умрининг сўнгги йилини ўз юртида ўтказди.

17. Ҳалил Иброҳим Шимшек. Усмонлилар империясида мужаддидлик. Истанбул, 2004, 66-67-бетлар.

18. Имом Раббоний. Мактубот, III, 318, №: 43.

ҲАР ИШНИ БОШЛАШДАН АВВАЛ ШАРИАТГА АМАЛ ҚИЛИШ

Мусулмонларнинг ҳаётига кўплаб бидъат-у хурофотларнинг кириб келишини қаттиқ изтироб билан кузатиб юрган Шайх Раббоний Аллоҳнинг ҳукмларига қайта риоя қилиниши учун жуда кўп ҳаракат қилди. Сухбатларида, хатларида ва асарларида тез-тез бу масалага тўхталиб, шундай дейди:

“Шариат уч қисмдан иборат: илм, амал ва ихлос. Мана шу учаласи амалга оширилмасдан шариат рўёбга чиқмайди. Қачонки шариатга амал қилинсагина, бутун ер юзи ва охират саодатидан устун бўлган Аллоҳ таолонинг розилигига эришилади. Қуръони каримда шундай дейилган: “Аллоҳ мўминлар ва мўминаларга остидан анҳорлар оқиб турадиган, мангу яшаладиган жаннат (боғ)ларидаги ёқимли масканларни ваъда қилди. Аллоҳнинг ризоси эса, (ҳаммасидан) буюкроқдир. Ана шу(лар) улкан ютуқдир¹⁹”. (Тавба сураси, 72-оят)

19. 72-оят. Ушбу оятни тафсир қилиб бериш сўралганида Расул (а.с.): “Жаннатда бир қаср бўлиб, унда етмишта қизил ёқутдан ясалган ҳовли бор. Ҳар бир ҳовлида етмишта яшил зумраддан ясалган хона бор. Ҳар бир хонада етмишта сўри бор. Ҳар бир сўрида етмишта ранги бир-бирига ўхшамайдиган пояндоз-кўрпача бор. Ҳар бир кўрпачада бир ҳур қиз бўлиб, у ўзига аталган аҳли жаннатга мунтазир бўлиб ўтирур”, – деб жавоб берган эканлар (Хз.).

Имом Табарий (рх.) ривоят қилган ҳадисда: “... ҳар бир хонада етмишта дастурхон, ҳар бир дастурхонда етмиш хил таом. Ҳар бир хонада етмишта қиз бўлиб, бир кечада ҳар

Шариат бутун ер юзи ва охират саодатини таъминлайди. Шариат томонида бизга керак бўладиган бошқа бирор мақсад йўқ. Сўфийлар эътиқод қилган тариқат ҳамда ҳақиқат эса шариатнинг хизматкорлари ва улар шариатнинг учинчи қисмини ташкил этган - ихлосни тўлдирувчидир. Демак, буларга роия қилишдан мақсад шариатни мукаммал қилиш. Буларсиз шариатни тасаввур қилиб бўлмайди.

Сайр-у сулук асносида сўфийларга берилган ҳолатлар, илҳомлар, маънавий билим ва илмлар асосий мақсад эмас. Аксинча, улар тариқат фарзандлари тарбия қилинувчи ҳаёл ва ваҳмдир. Буларнинг барчасини бошдан кечиргач, сулук ва жазба мақомининг ниҳояти бўлган розилик даражасига эришмоқ керак. Чунки тариқат ва ҳақиқат

бир жаннат аҳлига аталган шу миқдордаги хурларга кифоя қиладиган куч-қувват ато этилади”, – дейилган. Оятдаги “жаннату Адн” иборасини бундан бошқа тафсирлари ҳам бор. Ибн Масъуд (рз.): “Адн – бу, жаннатнинг ўртаси”, – деган. Фахруддин Розий (рх.) хулоса қилиб: “Адн жаннатдаги бир муайян жойнинг номи ёки жаннатнинг сифатидир”, – деган. У бир анҳорнинг номи, деган тафсир ҳам бор (Тб. Хз.).

“Адн” жаннатдаги бир шаҳар ёки қаср бўлиб, унинг беш мингта дарвозаси бор. Унга фақат пайғамбарлар, шахидлар, сиддиқлар, ҳидоятга бошловчи раҳнамолар кирадилар, деган ривоят ҳам бор (Тр.)

Оятнинг давомида жаннатдаги барча ноз-неъматлардан ҳам буюкроқ нарса Аллоҳнинг ризоси экани қайд этилган. Дарҳақиқат, Аллоҳ бандасидан рози бўлса, бундан ортик бахт йўқдир.

чегараларидан ошиб кетишдан мақсад ризолик даражасига эришишдир. Бу ихлос ва самимият таҳсилидан бошқа нарса эмас”.²⁰

Инсон учун билим зарур, лекин илм бандани тақвога, яъни Аллоҳдан қўрқишга чорлаши ва маърифатуллоҳга олиб бориши керак. Зеро, Қуръони каримда шундай дейилган:

“Шунингдек, одамлар, жониворлар ва чорва ҳайвонлари орасида ҳам ҳар хил ранглилари бор. Бандалари орасида Аллоҳдан уламоларгина қўрқарлар²¹. Ҳақиқатан, Аллоҳ қудратли ва мағфиратлидир” (Фотир, 28).

Банда, илми билан амал қилиши керак. Амалларини эса чин дилдан, ихлос билан бажариш лозим. Улар шундагина қабул қилинади.

Зуннун Мисрий ҳазратлари айтадиларки:

“Ҳамма одамлар уйкуда, олимлар бундан мустаснодир. Ҳамма олимлар уйкуда, илми билан амал қилганлар бундан мустасно. Илми билан амал қилаётганларнинг ҳам янглишиш эҳтимоли бордир, фақат ихлос қилганлар бундан мустаснодир. Ихлос қилганлар ҳам (ҳаётининг ҳар лаҳзасида) катта хавф-хатар билан юзма-юз туришади...”²²

20. Имом Раббоний. Мактубот, I, 206, №: 36.

21. 28-оят. Аллоҳнинг зоти ва сифатлари, қудрати ва ҳикматларини қанча кўп билса, шунча кўп Ундан қўрқади.

22. Байҳақий. Шуаб-ул Иймон, V, 345-бет.

Хулоса қилиб айтганда, илм, амал ва ихлос бир-бирини тўлдирадиган унсурлардир. Имом Раббоний, шариат ва тасаввуфнинг бир-биридан фарқ қилмаслигини тушунтириш учун Баҳоуддиндан Нақшбанд ҳазратларининг қуйидаги сўзларини келтириб ўтарди:

“Сайр-у сулукдан мақсад бу – натижа (хулоса) га эга бўлган илмни тафсилотли ҳолга келтириш, яъни далиллаш орқали маълум бўладиган нарсаларни кашф ила билишдир.”²³

Шунга кўра, тариқат бу – шариатнинг ҳақиқатига эриша олиш. Акс ҳолда унинг шариат ва ҳақиқатдан фарқи бўлмайди.²⁴ Ботин(қалб) зоҳир(юз) ни тўлдириб туради ва камолотга етаклайди.²⁵ Шу сабабдан ҳам шариатнинг зоҳирига ва Аҳли Суннат уламоларининг ижмосига (улар иттифоқ бўлган ҳукмларга) зид бўлган кашфлар қабул қилишга лойиқ эмас.²⁶

Дарҳақиқат, Имом Раббоний айтадиларки: “Маънавий (руҳий) аҳволимиз шариатга боғлиқдир, аммо шариат ҳолатимизга боғланмайди, чунки шариат мукаммал ва қатъий бўлиб, унинг тўғрилиги ваҳий билан тасдиқланади. Руҳи-

23. Имом Раббоний. Мақтубот, I, 346, №: 84.

24. Имом Раббоний. «Маориф-и Ладунийя». 71-бет. 25-бўлим.

25. Имом Раббоний. Мақтубот, I, 219, №: 416.

26. Имом Раббоний. «Мукашафат-и Айния». 29-бет.

ят эса тахминий, улар кашфиёт ва илҳом билан мустаҳкамланади”.²⁷

“Болажоним! Биз доимо вақтимизни Аллоҳ таолони зикр қилишга сарфлашимиз лозим. Ҳатто харид қилиш билан боғлиқ бўлса ҳам улуғ шариатга мутаносиб, мувафақ ҳар қандай иш зикр ҳисобланади. Шунинг учун барча ҳаракату амалларимизнинг зикр ҳисобланишида шаръий аҳкомларга амал қилайлик. Зеро, у ғафлатни йўқ қилади. Қачон барча амалларимизда исломий амру тақиқларга амал қилсак, шундагина ғафлатда қолмаймиз ва ҳамиша Яратганни зикр қилган бўламиз”.²⁸

Имом Раббоний, Исломга оид ахлоқий, ҳукуқий, диний илмларни мукаммал ўргангандан сўнг, тасаввуфга мурожаат қилишларини тавсия этиб шундай деди:

“Тасаввуфга киришдан кўзланган мақсадлардан бири бу - солиҳ амалларни қийинчиликсиз, мувофиқ шаклда бажара олиш асосида ўз қалбини ҳимоя қилиш ва нафсий эҳтиёжидан келиб чиқадиган дангасалик, қайсарлик ва зиддиятларни бартараф этишдир”.²⁹

27. Кишмий. Баракат-у Аҳмадия, 197-212--бетлар. Абул-Ҳасан ан Надвий. Имом Раббоний, 182-188-бетлар.

28. Имом Раббоний. Мактублар, II, 540, №: 256.

29. Имом-и Раббоний. Мактубот, II, 174, №: 2666.

“Биз зоҳирӣй оламимизни диний мезонлар асосида гўзаллаштирган ҳолда амалларимизга ғафлат қоришмаслиги учун ботиний оламимизга диққат қилишимиз лозим. Чунки ички оламимизнинг ёрдამисиз ташқи кўринишимизни шариат қоидаларига мувофиқ ҳолатга келтириш жуда мушкул ишдир.

Уламоларнинг вазифаси фатво беришдир. Динга эътиқод қилувчиларнинг вазифаси эса амалларни бажариш. Ички оламимизга аҳамиятли бўлиш, зоҳирӣй оламимизга ҳам аҳамият беришни талаб қилади. Ботинан банд бўлиб, зоҳирӣй ҳолатига эътибор бермаган киши зиндикдир. Унинг эришган барча ботиний ҳоллар истидрождир..³⁰ Ботиний ҳолатларимизнинг соғломлигини кўрсатувчи энг тўғри ўлчов бу-зоҳиримизни диний меъёрлар асосида тартибга солишдир. Энг тўғри йўл ҳам ана шунда”.³¹

Мухтасар қилиб айтганда, ботинийлик ва зоҳирӣйлик бир-бирини тўлдирадиган иккита унсур. Агар бири бўлмаса иккинчиси ҳам доимо кемтик қолади.

30. Истидрож: Тўғри йўлдан адашганларнинг хатоларини янада кучайтириш учун Аллоҳ таоло томонидан синов сифатида қайта-қайта марҳаматда бўлиниши. Уларга ҳолатларини яхши намоиш қилиниши. Бундан ташқари истидрож: Гарчи у кофир, гуноҳкор ёки шайх, яъни авлиё бўлмаса ҳам ўзини шундай кўрсатадиган баъзи шахслардан келиб чиқадиган мўъжизага ўхшаш ажойиб ҳолатлар. Бундай ҳолатлар нафси ҳакалак оттиради, холос. Инсонни Аллоҳга яқинлаштирмайди, аксинча яна-да узоқлаштиради.

31. Имом Раббоний. Мактубот, III, 87-88-бетлар, №: 876.

АҲЛИ СУННА ВАЛ-ЖАМОА

Имом Раббоний ҳазратлари даврида бузғунчи ғоялар, бидъат-у хурофотли оқимлар жуда кўпайганди. Кўпчилик мусулмонларнинг иймони қатъий эмас, ибодат ва амалида эса диндан оғишлик ҳолатида эдилар. Бу ҳолатдан жуда хафа бўлган Имом Раббоний бор кучи билан ҳаракат қилиб, инсонларларга яна Аҳли Сунна вал-жамоадан таълим-тарбия бера бошлади. Ёзган мактублари орқали қайта-қайта англатишдан толиққан, зериккан бўлса ҳам, буни ошкор қилмасдан, кишиларни янада Аҳли Сунна эътиқодига тарғиб қилар ва буни барча тафсилотлари билан тушунтирар эди. Фикҳга оид билимлар баёнида диний-илмий ва фикҳий китобларни қўллаган ҳолда муҳокама қиларди.

Унга кўра, устод, динга эндигина кирган шогирдини Қуръони Карим ва Ҳадиси шарифларга зид ҳолатдаги (хатто игна учи қадар) кашф-у орзу-хаёлларга ҳеч қачон аҳамият бермаслик ҳақида огоҳлантириши керак. Бундан ташқари эътиқодини Аҳли Сунна ақидасига кўра тузатиб олишини, ўзи учун зарур бўлган фикҳ қоидаларини ўрганиб, шунга мувофиқ ҳаракат қилишликни маслаҳат бериши лозим.³²

Имом Раббонийнинг ўзи ҳам шогирдларига диний илмларга оид турли китобларни ўқитарди,

32. Имом Раббоний. Мабдаъ ва Мид, 36-бет, 10-қисм

олис вилоятлардаги вакиллариға йўллаган мактубларида ҳам бу китобларни ўқитишларини қатъий эслатиб турарди. Улардан баъзилари:

Тафсирдан Байзовий, ҳадисдан Бухорий ва “Мишкот ал-Масабиҳ”, фикҳдан Абулҷоср ал-Паздавий ва “Ҳидоя”, ақоиддан “Шарҳ ал-Мавоқиф” ва “Ҳошияи Адудий”, тасаввуфдан “Авориқул-маориф”.³³

Имом Раббоний фикҳ масалаларини ёд олганлиги, жуда яхши тушуниши ва бу борада кучли салоҳиятга эга бўлишига қарамасдан, юзага келган ҳар қандай масала юзасидан ишончли китобларга мурожаат этар, уларни доимо ўзи билан олиб юрарди. Фатво бераётганида ҳам буюк фақиҳларнинг фикри ва танловига кўра ҳаракат қиларди.³⁴

СУННАТ-И САНИЯГА ЭЪТИБОР

Имом Раббоний ҳазратлари, ҳар битта катта-ю кичик ҳаракатларида албатта Пайғамбаримиз Расули ақрам соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатларига амал қилар ва бошқаларга ҳам шундай қилишни тавсия қилар эди. Шогирдларидан бири шайхнинг ҳар кунги намозлари, таҳажжуд ва нафл намозларини ёзиб олиш учун рухсат сўраганида, Имом Раббоний :

33. Бадриддин Сирхиндий. Ҳазорат –ул Кудс, II, 89-бет.

34. Абул-Ҳасан ан-Надвий. Имом Раббоний, 182-бет.

“—Бу расулуллоҳ Муҳаммад Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг амалларидан ва эргашиш учун муносиб амаллардир. Ҳадис китобларини ўқиб, ундан ўрганинг!” - дея жавоб берди.

Шогирди:

“—Устоз, сизнинг улуғвор ишларингиз ҳам Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг амалларига мувофиқ келади!” —деди қатъийлик билан. Шунда Имом Раббоний айтдиларки:

“—Майли, ёзиб олишингиз мумкин! Лекин жуда диққатли бўлинг! Сўзимда ва амалимдаги суннатга мувофиқ бўлганларинигина ёзинг”.³⁵
(Кишимий. Баракат-у Аҳмадия, 427-428-бетлар).

ИБОДАТ ҲАЁТИ

Имом Раббоний ибодатга катта аҳамият берганлиги сабабли, шогирдларига ҳам кўпроқ ибодат қилишларини тавсия қилиб, шундай дер эди:

“Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Аллоҳга дўст эдилар ҳамда энг юксак мартабаларга эришган бўлсалар ҳам, жуда кўп ибодат қилганларидан муборақ оёқлари шишиб кетарди. У

35. Бу рухсатни олган Муҳаммад Солиҳ Кулобий “Ҳидоят ут-Толибин” ёки “Ҳадият ут-Толибин” номли асар ёзган. Қаранг: Боязит Давлат Ктб., Боязит бўлими, №. 3823, вр. 1а 17а.

зотга энг гўзал бир ҳолда тобе бўлган Аллоҳнинг дўстлари ҳамиша шундай қилганлар... Инсонлар, Аллоҳ таолога қанчалик кўп итоат ва ибодатда бўлса, унга шу қадар яқин масофада бўлади”.³⁶

Имом Раббоний фарз намозлари билан бир қаторда нафл ибодатларни ҳам ғанимат деб билиш кераклигини таъкидлаган. Ёз-у қишга қарамасдан, сафардами ёки муқим ҳолатидами кўпинча ярим тундан кейин, баъзан эса кечанинг учдан икки қисмидан сўнг уйғонарди. Ўша вақтда ўқилиши суннат бўлган дуоларни ўқирди ва одобга амал қилган ҳолда жуда эҳтиёткорлик билан таҳорат оларди. Таҳорат олган сувини бошқа биров тўкишини истамасди. Сувдан жуда тежамкорлик билан фойдаланар, қибла томонга қараган ҳолда таҳорат олишга диққатли эди. Лекин оёқларини юваётганда шимолга ёки жанубга буриларди. Ҳар бир таҳоратда мисвок ишлатар эди. Қўл-оёқларини эҳтиёткорлик билан ювар, ҳар сафар ювилган оёқ-қўлларидан сув томчилари тушиши мумкин бўлмагунча қўллари билан сувни артиб оларди. Таҳоратда ишлатиладиган сув тоза бўладими ёки йўқми тушунмовчилик бўлмаслиги учун эҳтиёт чораси сифатида, таҳорат чоғида ҳадиси шарифларда келтирилган дуоларни ўқир эди.

Таҳоратдан кейин таҳажжуд дуосини ўқиб, намоз бошлар эди. Ўта сокинлик билан ва узун суралардан ўқиган ҳолда таҳажжуд намозига турар эдилар. Дастлабки вақтларда, таҳажжуд намозида Ёсин сурасини такрор-такрор ўқир эди. Ҳаётининг охириги вақтларидаги намозларида кўпроқ Қуръони каримни бошдан охиригача хатм қилиш билан банд бўлди. Таҳажжуд намозини ўқиб бўлгач мушоҳада ва ўй-хаёлларга берилиб кетарди. Бомдод намозидан олдин суннатга амал қилиб, бироз ётар, кейин эса тонг отмасдан туриб яна таҳорат олган ҳолда бомдод намозини адо этарди.

Бомдод намозининг суннатини уйларида ўқиб, суннат ва фарз орасида овоз чиқармасдан «Субҳаналлоҳи ва биҳамдиҳи, Субҳаналлоҳил ъазийм» тасбиҳни жимгина такрорлар эди. Бомдод намозини жамоат билан ўқиб бўлгач, ишроқ намози вақтигача масжидда дўстлари билан вирдларини яқунлаб қўярди.³⁷ Сўнгра узун суралар ўқиб, икки салом билан тўрт ракат ишроқ намозини ўқиб, ўша вақтда ўқилиши лозим бўлган дуо ва тасбиҳотлар билан банд бўлар эди.

37. Вирд - тарк қилмай доим бажариб туриладиган вазифа, дуо. Тасаввуфда шайх ва муридларнинг кундалик ўқиб юришлари учун зарур бўлган Қуръони карим тиловати, зикр, тасбеҳ ўғириш, дуо ва салаватлар вирд ҳисобланади. (Таржимондан)

Кейин уйига бориб, аёли ва фарзандларининг ҳол-аҳволини сўрар, бажарилиши керак бўлган ишларни айтар эди. Кейин хонасига кириб, Қуръони каримни ўқир эди. Шундан сўнг шогирдларини чақириб, уларнинг ҳол-аҳволини сўрарди. Уларга мақсадни юқори қўйиш, суннатга амал қилиш, зикр ва ибодатни давом эттиришни, руҳий- ҳиссий ҳолатини сир сақлашни ҳамда фикҳ китобларини ўқишни маслаҳат берар эди.

Сухбатларининг аксариятини атрофидагиларининг сўзларини тинглаш билан ўтказди. Ғийбатдан ва мусулмонларнинг хато ва камчиликларини топишдан қатъий шаклда узоқ турди. Яқин атрофидагилар ҳам, шайхга нисбатан бўлган ҳурмату улуғворлиги туфайли унинг ҳузурида ҳеч кимнинг ғийбатини қилишмас эдилар. Ҳиссий оламини жуда эҳтиёткорона тарзда сир тутарди. Ўз хонасида саккиз ракат ўқигач, кейин оиласи, болалари билан биргаликда овқатланарди. Ўша пайтда ўғиллари ёки хизматкорларидан бирор киши бўлмаса, унинг улушини алоҳида олиб қўярди. Овқатланиш вақтида асосан ўтирганларга овқат улашиш ва ҳол-аҳвол сўраш билан банд бўларди. Баъзида нимадир еяётганга ўхшаб кўринса-да, овқатга эҳтиёж сезмасдан, фақат суннатга риоя қилишга ҳаракат қилаётгани акс этар эдижуз. Тушликдан кейин яна суннатга риоя қилиб, бир муддат қайлула қиларди. Пешин намозидан кейин эса бир

хофиздан Куръони Каримдан бир жуз тинглар эди. Шогирдларга ўтиладиган дарслари бўлса, уларга таълим берарди.

Аср намозини вақти бошланиши биланок ўқир ва бу амалини ҳеч тарк этмасди. Аср намозидан кейин шогирдлари билан биргаликда сукут сақлаган ҳолда муруқаба билан банд бўлишар эди. Шом намозини ҳам ўз вақтида ўқир фарздан сўнг ўтирган ҳолда овоз чиқармай “лаа илааҳа иллаллоҳ ваҳдаҳу лаа шарийка лаҳу” зикрини қилар эди. Шом намозини адо этгач, Аввобин намози билан банд бўлар эди.

Витр намозининг биринчи ракатида одатда Аъло, иккинчи ракатда Кафирун, учинчи ракатда эса Ихлос сураларини ўқир эди. Витр намозини баъзан хуфтондан олдин, баъзан таҳажжуддан сўнг ўқир эди.

Намозда барча суннатларга, мандуб насиҳат-у одобга амал қилар, таҳорат олгач масжидга кириб икки ракат намоз ўқишга одатланган эди. Хуфтондан кейин тезда ҳордиқ олар, ётар чоғда ўқиладиган дуоларни ўқирди, кўпроқ зикр қилиб, саловат-у саломлар айтар эди. Айниқса, жума ва душанба кунлари кеч вақтида шундай қилар эди. Унинг хизматида бўлганлар ва ёнида юрганлар-

га тез-тез зикр қилишни ва муроқабага эътибор беришларини қатъий тавсия қиларди.³⁸

Қуръон-и каримни қироат қилаётганда уни тинглаганлар Қуръоннинг сир-асрори, ҳикматлари билан чуқур ҳис этардилар. Намозда ва ундан кейин таҳдид оятларини ёки ҳайрат- ҳайронликни ифодаловчи оятларни ўқиётганда ўз услубига кўра қироат қилар, овозида ва муборак сиймосида мисраларнинг маъноси акс этиб тургандек эди. Саёҳат вақтида ҳам ҳаттоки уловда кетаётганларида ҳам ёстигининг устига қўйган ҳолда давомли тарзда Қуръон-и каримни тиловат қилар эди.

Имом Раббоний Рамазон рўзасига ҳам жуда эътиборли эдил ва бу муқаддас ойда камида учта хатми Қуръон туширар эди. Ҳадисларда таъкидланганидек, ифторлик қилишга шошилар ва саҳарликни кечиктирар эди. Рамазоннинг охириги 10 кунлигида эътикофга кирарди. Закотга ниҳоятда эътибор берарди. Қаердандир ҳадя келса, орадан бир йил ўтишини кутмасдан, улар ҳадя сифатида келган бўлса-да, дарҳол ҳисоб-китоб қилиб, закотини берарди. Закот бераётганда биринчи навбатда ислоҳ ва таълим-тарбия фаолияти билан шуғулланувчиларни, тул хотинлар ва муҳтож ҳолга тушиб қолган яқинларини танлар эди.

38. Муруқаба - арабча кузатиш; мушоҳада қилиш; назорат қилиш, текшириш. Ўз ички дунёси ҳақида фикр юритиш, мушоҳада қилиш. (Таржимондан)

Беморларни ва қабрларни зиёрат қилиб, борган ерларида суннат дуоларини ўқир эди. Таклифларни қабул қиларди, лекин гуноҳ бўладиган йиғинларда иштирок этмас эди. Имом Раббоний ҳазратлари ҳамд ва мағфират айтишликни қанда қилмас эдил. Кичик неъматга ҳам катта шукур айтар эди. Бир масалада яна-да хайрлисини бажариш имконияти бўлганида яхшилик билан банд бўлсал ҳам, истиффор келтирар эдил. Бирор муаммога дуч келса; “Бу ёмон ҳолатимиз ва амалларимиз туфайли” дерди. Лекин бу муаммони кирларни тозаловчи совун сифатида кўриб, уларга сабр қилиб, бўйсунитишни маънавий юксалиш учун сабаб эканлигини айтарди.³⁹

Солиҳ амалларга тўла, файзли ҳаёт йўли ибодат билан ўтган бўлса ҳам умрини юксак камтарлик ва йўқсулликда кечирди, ўзини ҳамиша нуқсонли деб ҳисоблар эди.

МАҚТОВГА МУНОСИБ АХЛОҚИЙ ХИСЛАТЛАРИ

Гўзал ахлоқ, мулойим табиатлилик, меҳрибонлик, Аллоҳнинг бандаларига раҳм-шафқат ва марҳамати, Аллоҳдан келганига розилик каби эзгу хислатлар - Имом Раббоний ҳазратларининг кўнгил оламида ўзининг юксак чўққисига чиққан эди. Шафқатсиз ҳукмдорлар унга, оила аъзолари-

39. Кишмий. Баракат-у Аҳмадия. 217 -бет.

га, яқинларига кўплаб жабр-зулм келтирдилар. Лекин шайхнинг оғзидан бу ҳақда бирор марта бўлса ҳам шикоятли, ҳолидан нолувчи сўз чиқмади. У ҳар доим розилик ҳолатида кўрингани каби, қариндошларини ҳам сабрли бўлишга чорлади.

Инсонларга нисбатан жуда меҳрибон бўлиб, бирор киши ҳузурига келган вақтда ҳурмат билан ўрнидан турди. Ўрнидан турар, унга давранинг юқорисидан жой кўрсатиб, аҳволига муносиб кўнглини кўтарувчи сўзларни айтар эди. Мусулмон бўлмаганларга, хоҳ у юқори мартабали бошқарувчи бўлсин, хоҳ катта мансаб ёки мавқе эгалари бўлсин, ҳурмат сифатида ҳам ўрнидан турмасди. Ҳар доим биринчи бўлиб салом берар эди. Имом Раббоний киши ҳақ-ҳуқуқларига ниҳоятда қайғуларди. Кимнингдир ўлим хабари келса, Аллоҳ таолодан марҳумга раҳмат тилар ва:

“Уларга мусибат етганда: «Албатта, биз Аллоҳнинг ихтиёридамиз ва албатта, биз Унинг ҳузурига қайтувчилармиз», – дейдилар” (Бақара, 156) оятини тиловат қиларди. Жаноза намозларига қатнашар, дуо қилар, Қуръон тиловат қилиб, савобини марҳумнинг руҳига бағишларди.

Жума ва ҳайит намозларида чиройли кийимларини кийиб юрарди. Янги кийим киймоқчи бўлганида, аввал уни хизматкорига ёки оила аъзоларидан бирига кийдириб кўрар эди. Атрофида

кўпинча 50-60 ёки ҳатто 100 та киши бўларди. Уларнинг даврасида ҳамиша олимлар, орифлар, дин пешволари, қорилар ҳамда юқори мартабали кишиларни учратиш мумкин эди. Барчасига ўз ошхонасидан овқат берилар эди.⁴⁰

Ул зот диний шиорларига ниҳоятда ҳурмат билан қарар эди. Бир марта қорилардан бирининг ўзидан юпқароқ кўрпачада Қуръон-и каримни кироат қила бошлаганини кўргач, шу заҳоти кўрпачасини бир четга суриб, қоридан пастга ўтирди.⁴¹

Имом Раббоний жуда ҳам камтар эди. Мактублари ва асарларидаги услуби, унинг юксак камтарлигини яққол намоён қилиб туради. У ўзини ҳамиша “камбағал” ёки “дарвеш” деб атаган.⁴²

Мактубларидан бирида шундай деган:

“...Камина бир фақир, Исломни қўллаб-қувватлашга ҳисса қўшишни истайди ва имкон қадар бу йўлда ҳаракат қилаяпти. “Ким бирор халқнинг сонини орттирса (уларнинг сафидан ўрин олса) у ҳам улардандир”.⁴³ Ушбу ҳукмга кўра, бундай заиф ва ожиз кимса ҳам шу гуруҳга киришга умид қилиши мумкин. Менинг ҳолатим, қўлидаги жун тўпи

40. Абул-Ҳасан ан-Надвий, Имом Раббоний, 187-188-бетлар.

41. Кишмий. Барокат-у Аҳмадия, 199-бет.

42. Имом Раббоний. Мактубот, II, 120, №: 26 б.

43. Ибн-ал Муборак. Китаб аз-Зухд, I, 12-бет; Аз-Зайлоий. Насб ур-Роя, IV, 346-бет; Ажлуний. Кашиф ул-хафа, II, 374-бет.

билан Юсуф сотилган бозорга келиб, шу билан уни сотиб олмоқчи бўлган кампирнинг ҳолига ўхшайди”.⁴⁴

АҚЛНИНГ ОЖИЗЛИГИ ВА ПАЙҒАМБАРЛИКНИНГ ЗАРУРИЙЛИГИ

Имом Раббоний ҳазратларининг фикрига кўра, ақл ва илҳом:

* Аллоҳнинг зот-у сифатларини муносиб тарзда тўғри англай олишдан;

* Маълум бир билимга эришишдан;

* Ҳақиқатларни мукаммал ва тўлиқ билиш ва ўз идрок этиш қобилиятидан бошқа билим олишга қодир эмас.

Ақл ва илҳом билан эришилган натижалар ва ошкор қилинган маълумотлар; шубҳа, иккиланиш, хато, камчилик ва янглишув хавфидан бутунлай халос бўлолмайди. Бунда ҳолатда ҳаёт ва коинотнинг маъносини тўғри шаклда англай олиш ҳамда Аллоҳ таолони аслий ҳақиқатига мувофиқ тарзда билиш - мутлақ ҳақиқатлар манбайи бўлган ваҳийдан илҳомланган пайғамбарлар воситасидагина бўлиши мумкин. Демак, ақлнинг қобилияти ва қамров кучи, кўриш ва эшитиш каби ҳис-туйғулардан ташқарида бўлгани каби, пайғамбарлик

қобилияти ва салоҳияти ҳам ақлдан ташқаридадир. Қодир Аллоҳга таъзим, ибодат, илоҳий амрларга итоат ва уни билишнинг энг тўғри йўлини фақат пайғамбарларгина бизга кўрсатишлари мумкин.

Ақлни, барча ҳақиқатга етиб боришида чексиз қудратга эга бўлган мавжудлик деб ҳисоблаган ҳар нарсани у билан ўлчовчи файласуфлар, Аллоҳни англаб етишда кулгили хатоларга йўл қўйишмоқда. Демак, соф ва мавҳум ақл каби тушунча йўқ бўлса, нафсоний орзу-истаклар ва ташқи таъсирларнинг тўғри-янглиш ҳидоятидан холи соф илҳом ҳақида гапириш мумкин эмас. Ҳатто бу ҳолат Анқо кушига ўхшайди, яъни ҳаёлда бор, лекин ҳақиқатда мавжуд эмас. Ҳақиқат ўз ичида туғилади, деб даъво қиладиган Ишроқийлар (зоҳидлар) билан баъзи риёзатда фақат қалбларини поклайдиганларгина, худди шундай ваҳим, шубҳа ва жаҳолат тузоғига тушиб қолишади.

Ақл - тўлик, мукаммал ва соф бўлиши мумкин эмас. Зеро, ақл -қаноатдан имонга айланган фикрлар-у, ташқи таъсирлардан озикланади. Очкўзлик, ғазаб ва ҳавас каби иродавий заифликлардан; унутувчанлик, бепарволик ва хато каби камчиликлардан халос бўла олмайди. У эришган кўп ҳукмлар, ташқи ранглар билан бўялган ва қоришиқ сифатида намоён бўлади. Шу сабабли, ақл хатосиз манба эмас, аксинча, етарли бўлолмайди. Шунингдек,

пайғамбарларга ваҳий келтирган фаришта эса барча иллатлардан холи ва ҳеч қандай салбий таъсирга мойил эмас. Шунинг учун ҳам хатосиз ва мукамал манба фақат пайғамбардир. Пайғамбарлик бўлмасдан нафси поклаш мумкин эмас.⁴⁵

Буюк Ислом олими, тарихчи ва социолог Ибн Ҳалдун бу хусусда қуйидагиларни айтиб ўтади: “Ақл - бу барқарор тарози. Лекин у билан Аллоҳга ва охиратга оид масалалар, пайғамбарлик ҳақиқатларини, ақлдан ташқари ҳақиқатларни ўлчашга уринманг. Бу беҳуда ҳаракатдир ва бир кимсанинг: “Шу қадар аниқ ўлчаёлади!” дея заргарнинг тарозида тоғларни тортиш истагига ўхшаш. Тарози барқарорлигидан ҳеч нарса устун келмайди. Аммо унинг кучида ҳам чегара бор. Худди шу тарзда ақлнинг “билиш, топиш, англаш” кучининг ҳам чегараси бор ва ундан ташқарига чиқа олмайди”.⁴⁶

Фалсафа ва шунга ўхшаш йўналишлар пайғамбарларнинг алоқаси ва йўл-йўриқларисиз ўз саъй-ҳаракатлари билан ҳақиқатни тушунишга даъво қиладилар. Лекин бу ҳақиқатлар, пайғамбарлик марҳамат қилинган бандаларининг шафотатисиз ўрганилмайди. Улар бутун инсоният учун Аллоҳ томонидан берилган энг улуғ неъматдир.

45. Қаранг: Имом Раббоний. Мактубот, II, 150-бет, №: 266.; III, 239-242-бетлар, №: 23; Абул-Ҳасан ан-Надвий. Имом Раббоний, 203-204, 227-бетлар.

46. Ибн Ҳалдун. Мукаддима, 473-бет.

Пайғамбарлар Аллоҳнинг шахси ва сифатлари ҳақида ҳеч қандай қарама-қарши фикрларни кутмасдан берган бу ажойиб илмининг ҳаттоки бир заррасини ҳам, инсонлар минг йиллаб фалсафий тафаккур, изланиш, текшириш, мушоҳада ва нафсий покланиш (парҳез) орқали бўлса-да қўлга кирита олмайди. “Шунингдек, аجدодларим Иброҳим, Исҳоқ ва Яъқубларнинг динига эргашдим⁴⁷. Биз учун Аллоҳга бирор нарсани шерик қилиш мумкин эмасдир. Бу Аллоҳнинг бизларга ва одамларга (нисбатан) фазлидир, лекин аксарият одамлар шукр қилмайдилар”. (Юсуф, 38)⁴⁸

КАЛИМАИ ТАВҲИД ВА ДОИМИЙ ЗИКР

Имом Раббоний Калимаи тавҳиднинг буюклигини улуғлаб шундай дейди: “лаа илааҳа иллаллоҳ” сўзи охират учун сақланадиган илоҳий раҳматидан тўқсон тўққиз фоизининг калитидир. Куфр зулматини ва ширк қолдиқларини йўқ қилишда бу гўзал сўздан кўра таъсирлироқ сўз йўқ. Инсоннинг бир бурчакка чекиниб, маънавий оромга берилиб, бу муборак зикр билан машғул бўлиш истагига тенг келадиган бошқа ҳеч бир буюк истак бу дунёда йўқ, албатта. Бироқ,

47. 38-оят. Мазкур пайғамбарларнинг дини тавҳидга асосланган ислом дини эди. Кейинги икки оятдан маълум бўлишича, Юсуф (а.с.) тавҳид динига даъват қилишни зиндонда ётган пайтидан бошлаганлар.

48. Абул Ҳасан ан-Надвий. Имом Раббоний, 211-212-бет.

афсуски, ҳар бир истакни амалга ошириш мумкин эмас. Баъзан ғафлат ҳолати бунга тўсқинлик қилади ва халқ ҳаётига аралашиш керак бўлади”.⁴⁹

Имом Раббоний ҳазратларининг ҳамиша зикр ҳолатида бўлишни тавсия қилган баъзи сўзлари:

“Бу тариқатни истаган киши ҳақиқат аҳлининг фикрига эргашишда, ўз йўналишидаги эътиқодини тўғрилаб, фикрҳа оид қоидаларни ўрганган ҳолда, билганларини бажариш асосида амал қилгандан сўнг бутун вақтини Аллоҳни зикр этиш билан ўтказиши лозим. Фақатгина, бу зикр комил, яъни етук билимли шайхдан олиниши шарт. Чунки ўзи ноқис бўлган киши бошқаларни камолга етказа олмайди... Таҳоратли ёки таҳоратсиз, турганда ёки ўтирганда доимо зикр билан банд бўлиш керак. Келганингизда, кетаётганингизда, овқатланаётганингизда ёки ётаётганингизда зикрни асло тарк қилмаслигингиз керак”.⁵⁰

“Яхши билингки, сизларнинг ва ҳатто барча инсонларнинг бахт-у фаровонлиги Аллоҳ таолони зикр қилишга боғлиқдир. Имкон қадар бор вақтини Аллоҳ таолонинг зикри билан ўтказиш керак. Бу масалада ҳаттоки бир лаҳзалик ғофиллик ҳам тўғри бўлмайди”.⁵¹

49. Имом Раббоний. Мақтубот, II, 591-594, №: 376.

50. Имом Раббоний. Мақтубот, III, 454-бет., № 846.

51. Имом Раббоний. Мақтубот, I, 569, №:190.

ҲАЛОЛ ЛУҚМА

Имом Раббоний айтадилар:

“Сизга маслаҳатим шуки, нима еяётганингизга эҳтиёт бўлинг. Инсон қаердан бўлмасин, ҳаромми ёки ҳалол эканлигини ўйламасдан топган нарсасини ейиши тўғри эмас. Зотан, инсон ўзи хоҳлаган нарсани амалга ошириши учун ёлғиз қолдирилмаган. Аксинча, унинг эгаси борки, У инсонларга маълум амр ва тақиқлар берган. Оламларга раҳмат бўлган пайғамбарлари воситасида рози бўлган ва рози бўлмаган нарсалари ҳақида баён қилган. Эгасининг розилигига зид бўлган истаклар ортидан югурган, Унинг мулкида Унинг ижозатисиз, изнисиз молини тасарруф қилишга интилан киши абадий саодатдан маҳрумдир...”⁵²

“Беш вақт намозни жамоат билан биргаликда ўқиш ва ҳалолни ҳаромдан ажратиб олиш керак... Ўткинчи лаззатларга ва йўқ бўлиб кетувчи неъматларга қайрилиб ҳам қараманг”.⁵³

СУҲБАТНИНГ АҲАМИЯТИ

Имом Раббоний Нақшбандия йўлида “суҳбат”-нинг жуда муҳим тамойил эканлигини тез-тез эслатиб, Ҳожа Аҳрордан шундай иқтибос келтиради:

52. Имом Раббоний. Мактубот, III, 44, №:69 .

53. Имом Раббоний. Мактубот, I, 467, № 143.

“Биз дарвешлар билан бирга эдик. Жума кун
дуолар қабул қилинадиган пайт эканлигидан баҳс
кетди: “Агар бу вақтни тутиб қолишнинг имко
ни бўлса, Яратган эгамдан нимани сўрашимиз
лозим?” - деган савол берилди. Ҳамма бир нарс
ни такрорлади. Навбат менга келганида шундай
дедим:

- Ўша пайтда жамийят⁵⁴ аъзолари билан суҳ
батни талаб қилиш керак. Зеро, барча бахт-саодат
унинг ичидан ўрин олган”.⁵⁵

Имом Раббоний ҳазратлари мактубларидан
бирида суҳбатнинг аҳамиятини қуйидагича ифода
этади:

“Ҳеч нарсани суҳбатга тенг деб ҳисобла
манг! Кўрганингиздек саҳобалар, Пайғамбаримиз
Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан
суҳбатлари туфайли устун бўлдилар. Саҳобалар
дан бошқалари – хоҳ Вайсал Қараний бўлсин, хоҳ
Умар ибн Абдулазиз – уларнинг барчаси ҳам саҳ
обалардан пастроқдадирлар. Ҳолбуки бундай солиҳ
кишилар энг юқори поғонага етган ва Пайғамба
римиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам

54. Жамийят: Соликнинг Аллоҳга юзланиб, барча нарсани тарк етиб, фақат Унга қаратиш даражасида бўлган ихлос ҳолатидир. Бошқача айтганда, қалба пайдо бўладиган руҳий тикланиш, ҳаловат ва Аллоҳ таоло билан бирлик ҳолатидир.

55. Имом Раббоний. Мактубот, III, 398-бет, №: 706.

билан бўлган суҳбатдан ташқари комилликнинг юқори чўкқисига эришдилар...

Агар Вайсал Қараний суҳбатнинг бунчалик устун эканини билганида, ҳеч қандай тўсиқ уни Пайғамбаримизнинг суҳбатларидан чалғита олмас эди ва бу фазилатдан бошқа ҳеч нарсани афзал кўрмас эди”.⁵⁶

ФУРСАТ ҒАНИМАТДУР

Имом Раббоний бу қисқа умрни катта имконият, деб билди ва шогирдларига ундан унумли фойдаланишни тавсия қилди. Мактубларидан бирида у шундай дейди:

“Қадрли фарзанд! Вақт ғаниматдир. Умрнинг бир лаҳзасини ҳам фойдасиз амалларга сарфламаслик керак. Аксинча, бутун умрни Аллоҳ таолонинг розилиги йўлида сарфлаш лозим. Беш вақт намозни жамият ва жамоат ҳолатида, қоидаларига риоя қилган ҳолда ўқиш керак. Таҳажжуд намозини эътиборсиз қолдирмаслик ва тонг отишида истиғфор айтиш имкониятини қўлдан бой бермаслик талаб этилади. Лаҳзалик уйкуга алданиб, бир лаҳзалик лаззатларга берилиб кетмаслигимиз керак. Ўлим ҳақида тез-тез ўйлашимиз, охира ташвишлари-ю кўркувларини кўз ўнгимизда сақлашимиз керак.

56. Имом Раббоний. Мактубот III, 428-бет, №: 120.

Хулоса қилиб айтганда, биз бу дунё муҳаббатидан юз ўгириб, охиратга юзланайлик Бу дунёга қизиқишимизни зарур ҳолатида чегаралаб, қолган барча вақтимизни охират ишларига бағишлайлик. Натижада қалбларимизни Аллоҳдан бошқа кимсаларга асир бўлишдан сақлаб, зоҳиримизни ҳам шариат қоидаларига мувофиқ безайлик. Ҳақиқий амал шудир, қолгани эса беҳуда”.⁵⁷

У бошқа мактубларида қуйидагиларни айтади:

“Ҳали тўлиқ эриша олмаган нарсадан бутунлай воз кечиш мумкин эмас”, деган қоидага кўра, бир неча кундан иборат ҳаётимизни имкон қадар Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламга эргашган ҳолда ўтказайлик. Охират азобидан қутулиш ва абадий неъматларга эришиш ана шу саодатга боғлиқдир».⁵⁸

“Яхши амаллар қилишнинг энг яхши вақти шубҳасиз бу ёшлик даври. Ақлли инсон ҳаётининг бу даврини беҳуда сарфламасдан имкониятдан тўғри фойдаланади. Чунки инсоннинг кексаликка етиши аниқ эмас. Гарчи етишса ҳам ожизлик ва қарилик чангалига тушиб қолса, солиҳ амалларини тўғри бажариши жуда қийин. Лекин ёшликда-

ги қалбини Аллоҳга бағишлаш яна ҳам осонроқ кечади...

Давр - имкониятлардан тўғри фойдаланиш давридир, куч ва иқтидор вақти. Демак, бугунги ишни эртага қолдириб, “кейинроқ қиламан” деб ўйлаш учун қандай баҳона топиш мумкин? Қай бир узрли сабаб бу баҳонани исботлай оларкин?”.⁵⁹

“Азиз биродар! Вақт - меҳнат қилиш учун, гапириш учун эмас. Сидқидилдан Аллоҳга боғланиш керак. Аллоҳнинг изнисиз Ундан бошқасига қарамаслик керак. Ҳақиқий амал шундай, қолгани аҳамиятсиздир”.⁶⁰

“Азиз дўстим! Амалларни бажариш билан банд бўладиган пайтлар ўтиб кетаяпти. Ҳар лаҳза ҳаётимизнинг бир қисми йўқ бўлиб кетаяпти ва Аллоҳ таоло томонидан белгилаган охиратимиз яқинлашмоқда. Агар бугун уйғонмасак, эртанги кун учун қўлга оладиган ягона нарсамиз ҳасрат ва пушаймонлик бўлиши мумкин. Бу саноқли кунларда солиҳ амалларни бажаришга диққат қилайликки, нажот топиш учун умидимиз бўлсин. Вақт бу - ҳаракат қилиш вақти, ором олиш вақти эмас, Зеро, ором олиш ҳаракатнинг мевасидир. Ҳаракат қилишимиз учун вақт бор. Ҳаракат пайтида дам

59. Имом Раббоний. Мактубот I, 307-бет, №: 73.

60. Имом Раббоний. Макашафат-ул Ғайбия, 20-қисм

олишни истамоқлик бу - ҳосилни исроф қилиш ва уни қуритишдир”.⁶¹

ХУДБИНЛИКДАН ВОЗ КЕЧИШ

Худбинлигини тарк этиш - руҳий тараққиётнинг биринчи шартидир. Худбинликни тарк этмасдан Илоҳий севгига эришиб бўлмайди. Имом Раббоний ҳазратлари бу ҳақиқатни шундай ифодалайди:

“Қалб бир вақтда иккита нарсани сева олмайди. Қалбнинг севги риштаси нимагадир боғланган бўлса, у ерда бошқа муҳаббатга ўрин қолмайди. Инсоннинг бирқанча истакда бўлиши ва севгисининг бойлик, фарзанд, риёзат, мақтов ва одамлар орасида устун бўлиш каби турли нарсаларга боғланиб қолиш ҳолатида ҳам унинг севган нарсаси аслида ягонадир. Бу – нафси (худбинлиги). Буларни севиш, аслида нафсига бўлган муҳаббатининг ифодасидир. Чунки бу одам уларни ўзи учун эмас, балки нафси учун севади. Нафсига бўлган муҳаббати йўқолса, севгиси ҳам йўқолади. Шу сабабдан:

“Банда (кул) билан Парвардигор ўртасидаги парда дунё эмас, у банданинг ўз нафсидир”, дейилади. Бошқача айтганда, банданинг асосий истаг-у орзуси фақатгина унинг нафсидир. Бунинг зару-

рий натижаси сифатида парда ҳам банданинг нафсига айланмоқда. Банда, дунёвий орзу-истакларидан бутунлай халос бўлмагунча, Парвардигорнинг муҳаббатини қалбига жойлаштира олмайди”.⁶²

Ҳазрат Жалолиддин Румий айтганларидек: “Ҳаққа яқинлик на юқорига чиқиш, на қуйига тушиш орқали содир бўлади. Аллоҳга яқинликка, фақатгина худбинлик риштасидан кутулиш орқали эришилади”⁶³

Имом Раббоний қалбни фоний нарсаларнинг муҳаббатидан кутқариб, илоҳий ишққа йўналтириш учун фарзандларига шундай насиҳат қилган:

“Аллоҳ рози бўлган нарсадан бошқа нарсани хоҳламанг, улар ҳақида орзу ҳам қилманг! Улар, биз дунёни тарк этганимизда тугашини инобатга олсак, ҳозирданоқ уларни тарк этайлик! Уларни кўз ўнгимизда катта қилмайлик. Аллоҳнинг дўстлари уларни ўз хоҳишлари билан тарк этадилар». ⁶⁴

ВАФОТИ

Имом Раббоний вафотидан бир неча ой олдин нафас қисилиши дарди билан оғрий бошлади. Умрининг сўнгги кунларида болаларига:

62. Имом Раббоний. Мактубот, I, 163-164-бетлар, №: 24.

63. Мавлоно Жалолиддин Румий. 3-банд: 45-14-бет.

64. Имом Раббоний. Мактубот III, 170-бет, №: 2.

“Азиз дилбандларим! Бу дунёга нисбатан ҳеч қандай қизиқишим ёки боғлиқлик қолмади. Энди менга, абадий дунё ҳақидаги фикр ҳукмронлик қилмоқда. Бу дунёни тарк этиш куним яқин туюлмоқда», - деди. Сўнг ташқи олам билан барча алоқаларини узиб, ёлғиз қолишни афзал кўрди. Беш вақт намоз ва жума кунидан бошқа пайт ташқарига чиқмади. Бутун вақтини зикр қилиш, истиғфор айтиш ҳамда зоҳирий-ботиний амаллар билан ўтказди. Бу ҳолат: «Ва Роббингнинг исмини зикр эт ва Унинг ибодатига бутунлай ажралиб чиқ» (ал-Муззаммил, 8) оятнинг ҳаётга татбиқи эди.

Оллоҳга юзлашиш иштиёқидан кўп вақт кўз ёш тўкиб “Аллоҳим! Энг яқин дўстларинг орасига қўшилишни хоҳлайман!” сўзларини тилидан туширмади. Бу вақтларда бир неча куни соғ-саломат ўтди. Жароҳатли ва қайғули кўнгиллар бироз ором, тасалли топди. Шайх эса:

“Беморлигимда ҳис қилган руҳий оромни, соғ кунларимда ҳис қила олмаяпман!” - деди.

Ўша кунларда кўп садақа бериб, хайр-эҳсон қилди. Яқин дўстларидан бири бу хайр-у садақанинг кўплигини кўриб:

“Буларнинг барчаси бало-ю офатларни бар-тараф этиш учунми?” - дея сўраганида, ҳазрат

Имом:

“Йўқ, аксинча, Аллоҳ билан юзлашиш иштиёқи учун!” - дея жавоб берди.

Бир куни фарзандлари ҳазратнинг кўз ёш тўкаётганини кўриб, сабабини сўраганларида, ҳазрат:

“Аллоҳ таоло билан юзлашиш севинчидан йиғлаяпман!” - деди. Ўғиллари:

“Одатингизга номувофиқ тарзда охирги кунларда бизни илтифотларингиздан маҳрум қолдираяпсиз. Бунинг сабаби нима?» дейишганида, шайх айтдики:

“Аллоҳ таоло сиздан ҳам ортиқроқ даражада севимлироқдир!”

Умрининг сўнгги кунларида Аллоҳ таолонинг чексиз саҳовати ва беҳисоб неъматлари ҳақида сўзлади. У барча кийимларини муҳтожларга тарқатди. Эғнида бирорта пахтали кийими бўлмагани туфайли совуқ ҳаво таъсирида яна иситмаси кўтарилди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам вафотидан бироз олдин тузалиб, яна аҳволи оғирлашганидек, Имом Раббонийнинг ҳам соғлиғи ёмонлашди Шундай қилиб, бу суннатни ҳам бошидан ўтказди.

Куч-қуввати тугаб қолган кунларида ҳам жамоатсиз намоз ўқимади. Ҳамиша дуо-ю зикр билан банд бўлиб, Аллоҳни тафаккур қилишдан

тин олмади. Шариат ва тариқатнинг буйруқ ва тамойилларидан бир лаҳза бўлса-да ғофил қолмади. Охирги кечасигача таҳажжуд амалида давом этди.

Атрофдагиларга суннатга боғланишни, бидъатлардан сақланишни, зикр ҳамда Аллоҳ ҳақида тафаккур қилишни давом эттиришларини маслаҳат берди ва дедик:

“Бу шариатнинг эгаси бўлмиш Пайғамбари-миз: «Дин насихатдир» (Муслим, Иймон, 95) амрига муносиб ҳолатда умматлари манфаати йўлида меҳнат қилишдан, уларни кўнгил ободлигига етаклашдан бир зум бўлса-да ортга чекинмади. Диний амрларга амал қилиш ва унга мувофиқ ҳаракат қилиш керак. Менинг такфин (кафанлаш) ва тажҳиз (дафнга тайёрлаш) ишларимда суннатга тўлиқ амал қилинг. Ҳеч қандай суннатни тарк этманг!”

Ва аёлига ҳам:

– Менинг охиратга кетишим сиздан аввал бўладиганга ўхшайди. Такфин ва тажҳиз ишларини ўз маҳрингиздан қилинг! –дея илтимос қилдилар. Зотан энг ҳалол моллардан бири бу - аёлнинг маҳридир.

Таҳоратли ҳолатда вафот этиш учун доимо таҳорат олиб турар эди. Охирги дамларида ётоғига

ётқизилганида суннатга мувофиқ, ўнг қўлини ўнг ёноғи остига қўйиб, зикр келтириш билан банд бўлди. Ўғиллари унинг тез нафас олишини кўриб:

– Аҳволингиз яхшими? – деб сўраганларида, ҳазрат:

– Биз яхшимиз, – деди. Шундан сўнг Лафзи Жалолни (Аллоҳнинг исмини) зикр қилишдан бошқа ҳеч нарса гапирмади. Бироз вақт ўтгач, жонини Жононига (Аллоҳга) топширди.

Имом Раббоний 28 Сафар 1034 (10 декабрь 1624) йилда, 63 ёшида бу фоний дунёни тарк этди.

Муборак жасади ювиш учун келтирилгач, одамлар Имом Раббоний ҳазратларининг қўллари намоз ўқиётган ҳолатдагидай жипслигини кўрдилар. Қўлларини узатиб тўғрилашди ва ювгандан кейин қўлларини такроран бирлашиб турганини кўрдилар. Кафанлангач, қўлларини яна суннатга мувофиқ жипслигини кўришди. Фарзандлари:

- Имом ҳазратлари шуни истаяптилар, у ҳолда шундай қолдирайлик! - дейишди.

Инсонлар кўз ёш тўкар, Имом ҳазратларининг муборак чехраларида эса таърифлаб бўлмас табас-сум шуълаланар эди. Шоирнинг бу гўзал тасвири худди шайхнинг ҳолатини англатиб тургандек:

Имом Раббоний (Раҳматуллоҳи Алайҳ)

Онанг, сени дунёга келтириб, дунёга улоқтирилган кунинг -

Сен йиғлардинг, бутун олам жилмаярди бир ёнда.

Энди шундай яшагинки, кетар чоғинг сен кулгин;

Бутун олам эса кўз ёш тўкиб қолсин ортингда.

Ювиш ва кафанлаш жараёни суннатга мувофиқ тўла амалга оширилди ва туғилган жойи бўлган Ҳиндистоннинг Сирҳинд шаҳарчасидаги қабристонга дафн этилди.⁶⁵

Имом Раббоний, фақат ўз давридагина эмас кейинги барча асрларда ва жаҳоннинг ҳар ерида кўп одамларга ҳидоят кўрсатган Аллоҳнинг дўстидир. Бугунги кунда ҳам ҳали-ҳануз асарлари орқали кишиларни ҳидоятга етаклашда давом этмоқда.

ҲИКМАТЛИ МАСЛАҲАТЛАРИДАН БИР НЕЧТАСИ

“Болам! Асосийси, жоиз бўлган нарсаларнинг ортиқчасидан қочиш ва зарур бўлган миқдори билан қаноатланишдир. Улардан, Аллоҳ таолога

65. Қаранг: Кишмий. Барокат-у Аҳмадия, 300-315 б.; Абул Ҳасан ан-Надвий. Имом Раббоний, 174-179-бетлар; Бадриддин Сирҳиндий. Висол-у Аҳмадий (тахр. Фулом Мустафо Хон). Карачи, 1388/1968, 6, 12, 26-бетлар.

қилган итоатимизни бажо келтира олиш учун куч ва қалб ҳушёрлигини қозониш ниятида фойдаланиш керак”.⁶⁶

“Вактни ўйин-кулги ва кайф-сафо билан ўтказмаслик керак...Таъқиқланган ишлардан ташқари, ҳатто беҳуда ишлар билан ҳам умримизга зарар келтирмайлик... Асло чолғу асбоблари ва куйга рағбат кўрсатиб, улардан завқланиб, алданиб қолманг! Чунки (нафсни қўзғатувчи) чолғу асбоби, асалга ботирилган заҳардир.

Ғийбат-у шикоят қилишдан сақланинг! Зеро, бу икки хунук амални содир этганлар ҳақида оғир таҳдидлар келтириб ўтилган. Ёлғон ва тухматдан қочиш ҳам жуда муҳим. Бу икки разолат барча динларда ман этилган. Буни қилганлар катта таҳдидларга дуч келишади.

Халқнинг айблари ва инсонларнинг гуноҳларини яшириш, хатоларини кечириш улуғ амаллардандир”.⁶⁷

“Пайғамбарларга эргашиш, кишини юксак даражага олиб чиқади; асфия, яъни қалби пок бўлган улуғларга эргашиш юқори даражаларга олиб боради. Ҳазрат Абу Бакр ҳамиша Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламга итоат этган ҳолда, У зотга ихлос қилишлик саодати учун ғай-

66. Имом Раббоний. Мактубот, I, 360, №: 73.

67. Имом Раббоний. Мактубот III, 292, №: 34.

рат қилди ва сиддиқларнинг етакчиси бўлди. Лаънатланган Абу Жаҳл эса итоат қилишлик қобилиятини нафсоний (дунёвий) ҳой-у ҳаваси таъсирида зое кеткизганлиги туфайли ҳам лаънатланганларнинг сардори бўлди”.⁶⁸

“Олимларнинг дунёга бўлган боғлиқлиги, уларнинг гўзал юзларидаги доғдир. Бундай олимларнинг илмлари халққа фойда келтирса ҳам, ўзларига фойда келтирмайди. Қай даражада динни мустаҳкамлаш уларнинг зиммасига юклатилган бўлса-да, бу эътиборга олинмайди. Чунки динни мустаҳкамлаш, баъзан золим ва гуноҳкор кимсаларнинг қўли билан амалга оширилиши ҳам мумкин... Ҳолбуки, олимлар дунёга муҳаббат кўрсатмайдилар ва мақоми, раёсати(бошқаруви), мол-дунёси ва устунликка бўлган севгисини бартараф эта олсаларгина, охират олимлари ва пайгамбар ворислари бўлишади. Бундан ташқари улар махлуқотнинг(инсониятнинг) энг улуғдирлар”.⁶⁹

“Дунё - охират майдонидир. Бу майдонга экин экмасдан унумдор тупроқни бўш қолдирган ва амал уруғини исроф қилган кишига надоматлар бўлсин! Шунини билиш керакки, ернинг бўм-бўш қолдирилиб исроф қилиниши ё у ерга ҳеч нарса экмаслик билан ёки у ерга чириган ва унум-

68. Имом Раббоний. Мабда ва Маод, 51-қисм.

69. Имом Раббоний. Мактубот I, 197-199, №: 33.

сиз уруғ экиш асносида бўлади. (Яъни, инсон ё ҳаётини бекорга ўтказиш ёки дунёвий орзулари билан зарар келтириш орқали абадий умидсизликка тушади.) Барчага маълумки зое қилишдаги бу иккинчи қисмининг зарари, биринчи қисмга қараганда анча кўпроқдир”.⁷⁰

“Билингки, маълум бир ҳодиса арафасида нозил бўлган сура ёки оят, уни ўқиган кишига шу мавзуда тўла фойда келтиради. Масалан, нафсни тозалаш билан алоқадор бирор оят ўқишлик, нафсни ёмон одатлардан поклашга катта таъсир кўрсади. Бошқалари ҳам айнан шундай кўринишда”.⁷¹

“Камина (фақир)га кўра, инсонлардаги устун бўлишликнинг сабаби, уларнинг динни қўллаб-қувватлашлари ва диний аҳкомларга амал қилиш учун ўз мол-дунёси ва жонини фидо қилишда пешқадам бўлишларида. Пайғамбаримиз Муҳаммад солаллоху алайҳи ва саллам бу хусусда ҳаммадан олдинда бўлганлари учун ҳар бир мўминга ўзига хос ўрнатилган бўлдилар. Айни шу каби, динни қўллаб-қувватлаш ва хабарни етказишда пешқадам бўлган бошқалар ҳам орқада турганларга ибрат кўрсатдилар”.⁷²

70. Имом Раббоний. Мактубот, I, 159, № 23.

71. Имом Раббоний. Мактубот мукошафат-и ғайбия, 11-қисм.

72. Имом Раббоний. Мактубот III, 141, №: 99.

Ҳақ таоло бандаларига шундай дуони буюради:

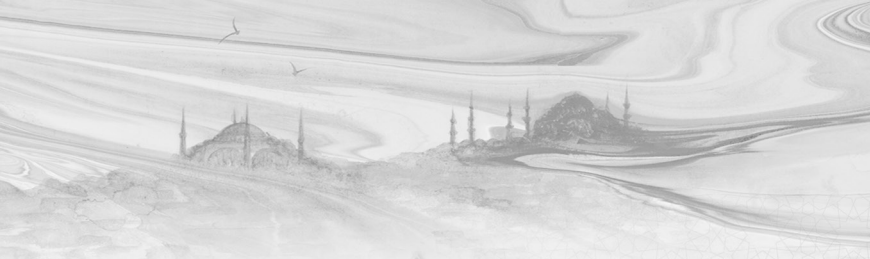
“Улар: «Парвардигоро, хотинларимиздан ва зурриётларимиздан бизларга кўз қувончини бахш эт ва бизларни тақводорларга пешво қилгин!», – дейдиган кишилардир” (Фурқон, 74).

Яъни, тақводор бўлишнинг ўзигина етарли эмас, тақвода етакчи бўлиш учун ҳам ҳаракат қилиш лозим.)

“Инсоннинг яратилишидан мақсад, бандалик вазифаларини ўз ўрнида адо этишидадир. Кимгадир йўлнинг бошида ёки ўртасида ишқ ва муҳаббат насиб этса, бундан мақсад Аллоҳ таолонинг ташқарисидагилар (яъни Аллоҳга итоатда бўлмаганлар) билан алоқаларини узишини таъминлайди. Демак, ишқ ва муҳаббатнинг ўзи асосий мақсад эмас. Аксинча, булар бандалик мақомига етишиш учун бир воситадир.

Солик фақат бу оламнинг асорати ва бандалигидан бутунлай халос бўлган тақдирдагина Яратганнинг бандаси бўлиши мумкин. Авлиёлик мартабаларининг энг буюғи ҳам қуллик даражасидир. Зотан, авлиёлик мартабалари орасида бундан юксакроқ мақом йўқдир”.⁷³

Ҳақ Дўстларидан Ҳикматлар

ИМОМ РАББОНИЙ ¹

РАҲМАТУЛЛОҲИ АЛАЙҲ

Абдуллоҳ ибн Дайлабий раҳматуллоҳи алайҳ суннатга тўлиқ итоат ва бўйсунининг муҳимлигини қуйидагича таъкидлаган:

“...Диннинг заифлашиши ва йўқолишининг бошланиши суннатни тарк этиш билан бўлади. Арқон таранг тортила-тортила охири узилганидек, дин ҳам суннатларни бирин-кетин тарк этиш билан йўқолади”. (Доримий. Муқаддима, 16.)

ҲАҚ ДЎСТЛАРИДАН ҲИКМАТЛАР

ИМОМ РАББОНИЙ - 1

(Раҳматуллаҳи Алайҳ)

Имом Раббоний ҳазратлари айтадилар: “Муваффақиятимизда (Аллоҳ рози бўладиган бандаликда) саъй-ҳаракатларимизнинг улуши қанча?! Бизда нима бўлса, барчаси Аллоҳнинг марҳаматидир. Лекин бунга сабаб кўрсатилиши керак бўлса, мен айтаманки, барча яхшиликнинг сабаби ўтган ва келажакдаги, бутун инсониятнинг охирзамон пайғамбари Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламга боғланиб уларнинг муборак изларидан боришдир...

Кимгадир бирор нарсанинг ози ёки ҳаммаси насиб қилмаган бўлса, бунинг ягона сабаби Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламга тўлиқ итоат этишда нуқсони борлигидандир.

Бир сафар хато қилиб, ўнг оёғим билан таҳоратхонага кирдим. (Суннатга тўғри келмайдиган

бу хатти-ҳаракатим туфайли) ўша куни маънавий холлардан маҳрум бўлдим”.⁷⁴

Бандани Парвардигорига яқинлаштирувчи маърифат ва маънавиятга фақат Аллоҳнинг Расули Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламга тўлиқ эргашиб, итоат қилиш орқали эришилади.

Чунки Роббимиз оятларида шундай марҳамат қилади:

“Кимда-ким Пайғамбарга итоат этса, демак, у Аллоҳга итоат этибди. Кимда-ким бош тортса, Сизни улар устидан кўриқловчи қилиб юборганимиз йўқ”. (Нисо, 80).

“Айтинг (эй Муҳаммад!): «Агар Аллоҳни севсангиз, менга эргашингиз. Шунда Аллоҳ сизларни севади ва гуноҳларингизни мағфират этади. Аллоҳ кечирувчи ва раҳмлидир».” (Оли Имрон, 31).

Бошқача қилиб айтганда, Аллоҳ таолонинг севгисига фақат Унинг маҳбубига тоат, таслим бўлиш ва айниқса муҳаббат билан эриша оламиз. Илоҳий ишқ эшиги бу йўлда заррача бепарволик, иккиланиш ёки шубҳага эга бўлганлар учун ҳам ёпиқ қолади. Чунки Муҳаммад пайғамбарга бўлган муҳаббат Аллоҳга бўлган муҳаббатдир. Унга итоатингиз, Аллоҳга итоатингиз. Унга исён қилиш

ҳам Аллоҳга исён қилиш экани оятларда исботланган.

Шундай экан, мусулмоннинг катта-ю кичиги ҳар бир ишда Пайғамбаримиз Ҳабибуллоҳнинг ҳаёт тарзига, яъни Қуръоннинг ореблий тафсири бўлмиш суннатга эътиборли бўлиши керак.

Чунки Пайғамбаримиз суннатларига тўғри амал қилган мўминлар – кўпинча – ўз фарзларини бажаришда ҳеч қандай нуқсон, камчилик ва бепарволикка йўл қўймасликлари аниқ. Лекин суннатларга бепарво бўлганлар, фарзларида ҳам анча йўқотишларга мойил бўлиши айти ҳақиқатдир.

Бундан ташқари, суннатга риоя қилиш диний ҳаётнинг асосий устунлари бўлган фарзларни ҳимоя қилувчи мустаҳкам зирҳ кабидир. Шунинг учун ҳам шайтон ва унинг тарафдорлари инсоннинг дини ва эътиқодига таъсир қилмоқчи бўлса, аввало, уни суннатлардан чалғитишга ҳаракат қилади. Чунки улар шуни уddaлай олишмаса, ҳеч қачон ўз мақсадларига эриша олмаслигини билишади.

Шунинг учун ҳам Абдуллоҳ ибн Дайлабий суннатга тўлиқ итоат ва бўйсунуш билан амал қилиш муҳимлигини қуйидагича таъкидлаган:

“...Диннинг заифлашиши ва йўқолишининг бошланиши суннатни тарк этиш билан бўлади.

Арқон таранг тортила-тортила охири узилганидек, дин ҳам суннатларни бирин-кетин тарк этиш билан йўқолади”. *(Доримий, Муқаддима, 16).*

Шундай экан, агар суннатлар ҳаётимиздан бирин-кетин йўқолиб кетса, Худо сақласин – нажотимизнинг пойдевори заифлашади.

Аслини олганда, динлар тарихида яҳудийлик ва насронийликнинг бузилиши шундай бошланган. Аввал пайғамбарларнинг суннатларидан воз кечилди, сўнгра эътиқод ва амаллар унутилди. Охир-окибат, намоздан воз кечиб, унинг ўрнини одатлар эгаллади, рўзадан воз кечиб, ўрнини парҳез, ҳижобдан воз кечиб, фақат роҳибаларга қолдирилган. Лекин бугунги кунда ҳатто роҳибаларнинг ҳижоби ҳам тақиқлана бошланди.

Шу ўринда мусулмон сифатида барчамиз ақлидрок билан шунга диққат этишимиз керакки, бугунги кунда бу насроний ёндашувни Исломга ҳам татбиқ этиб, бузғунчи ҳаракат қиладиган яшин ва очиқ дин душманлари бор кучлари билан ҳаракат қилишмоқда. Улар асл мақсадларини ошкор қилмаслик учун биринчи навбатда, диннинг асосий тамойиллари бўлган иймон асослари ва фарз амалларига тегмасдан, аввал, уларни ҳимоя қиладиган зирҳни, яъни суннатларни обрўсизлантиришга ҳаракат қилмоқдалар.

Бундан ҳам жиддийроқ нарса шундаки, бугунги кунда аҳли сунна вал жамоа йўлига зид бўлган ғоялар кенг тарқалиб, кўплаб мусулмонларнинг иймон-этикоди дарз кетиб, ибодатлари ва хулқ-атвори издан чиқаётган бир пайтда, бу бузғунчи ҳаракатларнинг ичида диний уламолар ва илоҳиёт ўқитувчилари деган унвонли одамлар ҳам тез-тез учрайди. Шу даражадаки, бу одамлар 1400 йил давомида яқдиллик билан келишилган масалаларда ҳам одамларни чалкаштириб, шубҳага солишмоқда.

Бу одамлар ноқис ақлларига сиғдирилмагани учун мўъжизаларни инкор этадилар. Улар аниқ масалаларда ижтиҳодга ўрин йўқлигини билишларига қарамай, тартиб-қоидаларга ўзларича ўзгартириш киритиш зарур деб ўйлайдилар. Ҳижобга енгил қарашмоқда, ўз тушунчаларига тўғри келмайдиган ҳадисларни рад этадилар. Суннатни аҳамиятсиз деб биладилар.

“Бизга Қуръон кифоя!” деб, ташки кўринишда тўғри бўлиб кўринган бу шиор билан Қуръони Каримнинг тафсилоти, тафсири, маънолари ва ҳаётга татбиқ этилишини англатувчи суннатни истисно қилиб, ўз фикрича “Қуръон Исломи”ни ўйлаб топишга ҳаракат қилишмоқда.

Аммо Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам Қуръонни таъкидлаб, ўзлари-

нинг асл мақсадларини яширишга уринаётган “дин уламоси” киёфасидаги бу “дин душманлари”-ни қуйидагича таърифлайдилар: «Эҳтиёт бўлинг, менга Китоб ва унинг нусхаси берилди. Қорни тўқ бир одам ўриндиғига суянганча, тез орада сизга: “Бу Қуръонга итоат этишингиз керак. Унда ҳалол бўлган нарсалар ҳалолдир. Унда ҳаром бўлган нарсалар ҳаромдир (бошқа манбанинг кераги йўқ!)” дейди. Эҳтиёт бўлинг! Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаром қилган нарса Аллоҳ ҳаром қилган нарсақабидир”.⁷⁵

Бошқа бир ривоятда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам суннатга амал қилиш муҳим эканини айтадилар: “...Сизлардан бирингиз ўриндиққа ўтириб олиб, Аллоҳ бу Қуръонда ҳаром қилган нарсадан бошқа нарсани ҳаром қилмаган деб ўйлайдими?! Огоҳ бўлинг! Аллоҳга қасамки, мен насихат қилдим, буюрдим ва ҳаром қилдим. Булар (амр ва тақиқлар) Қуръондаги каби, ҳатто ундан ҳам кўпдир...” (*Абу Довуд. Ҳараж, 31.*)

Қуйидаги оятлар Қуръонни фақат суннат орқали тўғри тушуниш мумкинлигига эътибор қаратади:

75. Абу Довуд. Суннат, 6-бет, 4604-ҳадис, 4/200; Ибн Можа. Муқаддима, 2-бет, 12-ҳадис, 1/16; Термизий. Илм, 10-бет, 2663, 2801; 5/37; Аҳмад ибн Ҳанбал, 6/8.

“Уни Рухул-амин (Жаброил) олиб келиб, огоҳлантирувчи (пайғамбар)лардан бўлишингиз учун қалбингизга туширди, у аниқ араб тилида эди”. (Шуаро сураси, 193-195).

Бинобарин, Қуръони Каримнинг сирлари ва ҳикматларини фақат Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам қалбий таъсиридан ҳисса олиш орқалигина англаш мумкин. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг йигирма уч йиллик пайғамбарлик ҳаёти бошидан охиригача Қуръоннинг жонли тафсиридир.

Шу сабабли Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламни тушуниш Аллоҳ таолога бандалик йўлидаги энг муҳим қадамдир. У зотни танимай, тушунмай, изидан бормай, ҳисларини англамай туриб, на иймонимиз тўлиқ иймон бўлади, на Қуръони Каримни тўлиқ англай оламиз, на зиммамиздаги вазифаларни бажара оламиз.

Аслини олганда, кўп илоҳий амрларни ҳаётга қандай татбиқ этилиши Қуръони Каримда айтилмаган. Биз уларни фақат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг амалларидан ўрганамиз. Масалан, Қуръони Каримда ўлик гўштни ейиш ҳаром эканлиги айтилган. Бу борада биз суннатдан ўрганамизки, тирик ушлангандан кейин ўз-ўзидан нобуд бўладиган балиқлар бундан мустасно ва уни ейиш мумкин. Яна намоз ўқиш

Қуръонда буюрилган, аммо уни қандай ўқиш тафсилотлари яъни, ракатлар сони, улардаги суралар ва дуолар, руку, сажда каби масалалар суннатдан ўрганилади.

Қолаверса, Қуръони Карим ўз сирлари ва ҳикматларини “тақводорлар”га очиб беради. Ҳақиқатдан ҳам, ояти каримада қуйидагича баён қилинади: “Ушбу Китоб (Қуръон) шубҳадан холи ва (ушундай) тақводорлар учун ҳидоят (манбаи)дир-ким...” (Бақара, 2).

Шунинг учун Қуръонни энг яхши тушунадиганлар тақво билан яшайдиган ва қалбларига жо қиладиганлардир. Ҳамма битта раҳла олдида тиз чўкиб, Қуръон ўқиши мумкин. Қолбуки, ҳар бир инсон Қуръондан фақат савиясига кўра баҳра олади.

Бу борада Ҳазрати Умарнинг ҳолати нақадар ибратлидир: Бир куни Ҳазрати Умар бир уйнинг ёнидан ўтаётганда уй эгасининг Тур сурасини баланд овозда ўқиётганини эшитди. Киши: “Раббингизнинг азоби, (қиёмат куни) шубҳасиз, воқе бўлувчидир! Уни даф этувчи (куч) йўқдир” оятига келганда (Тур, 7-8) Ҳазрати Умар отдан тушиб, биров деворга суяниб кулоқ солди. Сўнгра бу оятнинг қаттиқ огоҳлантириши таъсирида бир муддат уйда касал бўлиб ётиб қолди.⁷⁶

76. Ибн Ражаб ал-Ҳанбалий. Ат-Тахвиф минаън-Нар. Дамашк, 1979, 30-бет.

Қуръони Карим бепоён уммонга ўхшайдики, унинг тубини савия даражасига қараб шўнғий олади. Сузишни билмайдиган одам фақат саёз жойларда сузиши мумкин бўлганидек, моҳир ғаввос денгизнинг энг чуқур жойларига шўнғиши мумкин; у соҳилдагилар кўра олмайдиган ажойиб-у ғаройиб, турли хил кўринишдаги бутунлай бошқа оламларни кўргани каби, тақво йўлидагилар, маънавий даражаси баланд бўлганлар Қуръондаги кўплаб ҳикматларга дуч келадилар ва ундан илҳомландилар, файз оладилар.

Бу каби кўплаб ҳақиқатларга эътибор бермаган, кўриб-кўрмасликка олган баъзи ношудлар Қуръонга итоат қилиш номи билан динни парчалаб, ўзларининг саёз қарашларига мослаштиришга ҳаракат қилишади. Улар илм-у ирфонда шогирдликка ҳам ярамайдиган бу тоифалар, буюк устоз бўлган мужтаҳид имомларни ҳам ҳурматсизлик билан танқид қилишдан тап тортмаяптилар: “Улар минг йил олдинги аллома эдилар, ҳозир эса замон анча ўзгарди...” деган ноқис фикрга суяниб, диннинг абадий ва ўзгармас қоидалари билан ўйнашмоқда. Бу эса ғайридин шарқшунос (мушташрик) ва миссионерлар қиладиганларидан ҳам ёмонроқ бузғунчиликдир. Булар диний илмларини динга хизмат қилиш ўрнига уни танқид қилиш, деб ўйлайдиган ғофиллар жамоасидир.

Бу борада, айниқса, диний таълим олаётган ёш ака-ука ва опа-сингилларимиз огоҳ бўлишлари, динни кимдан ўрганишига жуда эҳтиёт бўлишлари зарур. Чунки Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзларининг сеvimли саҳобаларидан Абдуллоҳ ибн Умарни шундай огоҳлантирганлар: “Эй Ибн Умар, динингни маҳкам тут, динингни яхшилаб тут. Чунки у сенинг ҳам тананг, ҳам қонингдир. Динни кимдан ўрганаётганингга эътибор бергин! Диний илм ва ҳукмни солиҳ уламолардан ол, ўнг-у чапга бурилиб кетаверадиганлардан эмас”.⁷⁷

Дарҳақиқат, ҳассос саҳобалар ҳамда уларга эргашган солиҳ мўминлар баъзан ровийдан ҳадис олиш учун ўша даврнинг оғир шароитларида бир ойлик илм сафарига чиқишарди. Яна пайғамбар тарбияси билан шундай фазилат соҳибига айландиларки, ҳайвонини ёнига чақириш учун бўш ем идишини кўрсатиб, алдаган одамни ҳадис айтиш борасида ишончсиз ҳисобладилар. Яъни, шу феъл-атвори билан ҳатто ҳайвонни олдига чақириш учун алдаган ва лақиллатган киши, Аллоҳнинг Расули соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатларига мувофиқ яшамагани учун ҳадис ривоят қилишга лойиқ қўрилмасди.

77. Ҳатиб ал-Бағдодий. Ал-Кифоя фи Илми -Ривая, Ал-Мадинатул-Мунаввара, Ал-Мактубатул-Илмий, 121-бет.

Тобеинлар авлодининг буюк имомларидан бири Абу Алия (рахматуллоҳи алайҳ) шундай дейди: “Бир кишининг хузурига ҳадис олмоқчи бўлиб борганимизда, аввало намозини қандай ўқиганига эътибор берардик, агар намозини чиройли ўқиса, “У киши бошқа ишларини ҳам яхши қилади”, деб ёнига ўтирардик. Агар хушу ва эътибор билан ўқимаса, “Бошқа амаллари ҳам тўғри эмас”, деб уни тарк этардик. *(Доримий. Муқаддима, 38/429.)*

Бугунги кунда диний билимлари билан эътибор топган илм арбобини ҳам ана шу мезонлар асосида баҳолаш зарур. Чунки Аллоҳ таоло оятда: “Бандалари орасида Аллоҳдан уламоларгина қўрқарлар”⁷⁸ (Фотир, 28) дея марҳамат қилади. Бошқача қилиб айтганда, ҳақиқий олим учун “тақво – Аллоҳдан қўрқиш”дир. Аллоҳ таоло шундай бандасинигина “олим” дейди. Аллоҳдан қўрмайдиган, Расулидан уялмаган, ўзининг ноқис ақлини ҳақиқатнинг ягона асоси деб ҳисоблайдиган ва у орқали динни муҳокама қиладиган, ақлига тўғри келганини олиб, тўғри келмайдиган нарсаларни ташлаб кетувчи ғофилларни эмас! ...

Аслини олганда, имон - бу ақл тўлиқ идрок этишга қодир бўлмаган кўплаб масалаларни олдиндан қабул қилиб, қалбан тасдиқлашдир. Кўз-

78. 28-оят. Аллоҳнинг зоти ва сифатлари, қудрати ва ҳикматларини қанча кўп билса, шунча кўп Ундан қўрқади.

нинг кўриш доираси бўлгани каби, ақлнинг ҳам идрок этиш қобилияти чекланган. Шу сабабли у ҳамма нарсани идрок қила олмайди. Хўш, ақлнинг идрок этиш имкониятидан ташқари ҳақиқат ҳам борми? Ақли ожиз ва номукаммал илмга эга бўлган инсониятга диний ҳақиқатли ҳамда бутун олам илм соҳиби бўлган Аллоҳ таоло баён қилганидек, албатта, ақл идрок эта олмайдиган сон-саноксиз сир ва ҳикматлар бордир.

Қуйидаги ҳадисда бу ҳақиқат очиқ-ойдин баён этилган:

“Хизр алайҳиссалом Мусо алайҳиссаломга ажойиб-у ғаройиб ва номаълум воқеаларни кўрсатган саёҳат пайтида бир чумчуқ келиб, улар чиқаётган кеманинг четига қўнди. Кейин тумшуғи билан денгиздан сув олди. Хизр алайҳиссалом Ҳазрат Мусога бу манзарани кўрсатди ва қуйидаги ташбеҳни айтди:

“Аллоҳ таолонинг илми билан солиштирганда сизнинг, менинг ва барча махлуқотларнинг илми мана шу қуш денгиздан тумшуғи билан оладиган сув кабидир” (*Бухорий. Тафсири, 18/4*).

Чумолининг илми ва ақли инсоннинг илми ва ақли олдида нолга яқин бўлганидек, бизнинг бу ҳолимиз ҳам Аллоҳ таоло олдида ҳеч нарса эмас. Инсоннинг билганлари билмаганларининг олдида ҳеч нарса эмас. Шунинг учун ҳам оятда инсоннинг

асосий хусусиятларидан бири “жоҳил”⁷⁹, яъни “жоҳиллик” деб таъкидланган.

Бунга нисбатан Аллоҳ таоло Ўзининг илоҳий илмининг буюклиги ва чексизлигини шундай баён қилади: “Агар Ердаги дарахтлар қалам, денгиз (сиёҳ бўлса ва) ундан сўнг яна етти денгиз унга мадад берса (қўшилиб сиёҳ бўлиб, ёзиб чиқилса) Аллоҳнинг сўзлари (асло) тугамас⁸⁰. Албатта, Аллоҳ қудрат ва ҳикмат эгасидир”. (Луқмон, 27).

Барча яратилган мавжудотларнинг илми, уларни яратган Аллоҳ таолонинг илми билан солиштирганда уммоннинг бир зарраси бўлгани учун, инсон ўзининг чекланган ақли билан идрок эта олмайдиган кўплаб илоҳий сирлар ва ҳикматлар мавжуд. Булардан баъзилари пайғамбарларга нозил қилинган бўлса, ундан ташқари баъзи сирлар фақат пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламга нозил қилинган. Шунинг учун Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Мен билганимни билсангиз, оз кулиб, кўп йиғлардингиз...” дердилар. (*Бухорий, Тафсир, 5/12*).

Шу сабабли бизга берилган чегараланган ақл фақат Қуръон ва Суннат мазмунининг ичидаги қийматни ифодалайди.

79. Аҳзоб, 72.

80. 27-оят. Яна “Каҳф” сураси, 109-оятига қаранг.

Дарҳақиқат, Мавлоно ҳазратлари қалбадаги барча шубҳа ва афсус-надоматларни бир четга суриб, Аллоҳ ва Расулига сидқидилдан итоат қилиш муҳимлигини ифодалаш учун қуйидагиларни таъкидладилар: “Ақл дунё ишларида муваффақият қозонган бўлса-да, табиатига кўра ҳақиқатга, илоҳий сирга, яъни Аллоҳ таоло илмга етиш учун етарли бўлмай қолмоқда. Бу улуғ саёҳат учун восита керак. Бу қалбдир, муҳаббатдир, шавқ ва хоҳишдир. Бу жоним Мустафога қурбон бўлсин!”

Зеро, ақл итоат қилиш билангина инсоннинг дунё ва охираат саодатига хизмат қилиши мумкин. Акс ҳолда, бу одамни боши берк кўчаларда сарсон-саргардон қилишга олиб келади.

Аллоҳ таоло ақл тўлиқ идрок этишга қодир бўлмаган илоҳий ҳақиқатларни — мўъжизалар, қисмат ва ғайбга эътиқод кабиларни ундан ҳам юксакроқ идрок қила оладиган қалбга қулоқ солишимизни истайди. Шундай қилиб, тўлиқ итоат этиш уфкига кўтарилишимизни хоҳлайди.

Ҳақиқий эътиқод тил билан иқрор бўлишдан ташқари, қалб билан тасдиқлаш натижасида рўёбга чиқади; ақлан тасдиқлаш билан эмас. Ақл тушуна оладиган нарсани қабул қилишнинг ўзи «имон келтириш» эмас, балки «ишониш»дир. Бунинг Аллоҳга бўйсунуш жиҳати бўлмагани учун Аллоҳ ҳузурида ҳеч қандай қадри йўқ.

Хулоса қилиб айтганда, муқаддас динимиз ислом тақводор киши, гўзал ахлоқ ва яхши амалли, Қуръон ва Суннатнинг йўлида яшайдиган аллома-лардан, донишмандлардан ибрат олмоқ даркор. Қуръон ва Суннатни маҳкам тутиб, буюрганидек тўғри бўлиш, яъни ҳалоллик – бу замоннинг энг катта мўъжизаларидан.

Аллоҳнинг дўстларидан бири бўлган Боязид Бистомий ҳазратларининг қуйидаги ҳолати, одам-ларнинг динда ҳурматга сазовор бўлишга қарор қилишига ибратли мисолдир:

Бир куни Боязид Бистомий ҳазратлари шогирдлари билан халқ орасида “авлиё” деб машҳур бўлган бир кишини кўриш учун йўлга чикдилар. У киши уйдан чиқиб, масжидга кета-ётганида қиблага қараб тупурди. Боязид унинг бу қўпол ва лоқайд ҳолатидан қаттиқ таъсирланиб, салом ҳам бермай ортига ўгирилди. У шогирдла-рига шундай деди:

«Бу кишига Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом ўргатган одоблардан бирига амал қилишда ҳам ишониб бўлмайди! Аллоҳнинг сир-лари борасида унга қандай ишонилади?»⁸¹

Имом Раббоний ҳазратлари айтадилар: “Мустаҳаб амалларни бажаришда сустликка йўл

81. Қушайрий. Рисола, 57-бет.

кўймаслик керак. Чунки улар Аллоҳ таоло севадиган ва маъқул кўрадиган ишлардир. Инсон ернинг бир бурчагида Аллоҳ таоло яхши кўрадиган ва рози бўлган амални билса ва фурсат топса буни ғанимат билиши керак. Бу бир нечта синган гулдонларга қимматбаҳо олмосларни сотиб олган одамлар ҳолига ўхшайди”.⁸²

Имом Раббоний бир куни шогирдларидан бирига:

– Боғдан чиннигуллар олиб келинг! – деди.

Шундай қилиб, у бориб, олтита чиннигул олиб келди. Ҳазрат буни кўргач, ғамгин оҳангда:

– Пайғамбаримизнинг “Аллоҳ тоқдир, токни хуш кўради!”⁸³ деган ҳадисига талабаларимиз ҳалигача эътибор беришмаяпти, – дедилар.

Одамлар мустаҳабни қандай тушунадилар? Мустаҳаб Қодир Аллоҳ севган амалдир. Аллоҳ таоло севган амали эвазига бутун дунё ва охират неъматлари берилса ҳам, барибир ҳеч нарса берилмагандек туюлади. Биз мустаҳабга шунчалик амал қиламизки, ҳатто юзимизни ювганимизда ҳам аввал сувни ўнг тарафдан бошлаймиз. Чунки ҳар ишни ўнгдан бошлаш мустаҳабдир”.⁸⁴

82. Имом Раббоний. Мактубот, II, 173, 266-бетлар.

83. Бухорий. Дават, 68-бет.

84. Кишмий. Барокат-у Аҳмадийя, 198-бет; Абу Ҳасан Ан Надвий. Имом Раббоний, 180-181-бетлар.

Кўриниб турибдики, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламни жуда яхши билган Аллоҳ таолонинг дўсти бўлган уламо ва донишмандларнинг энг муҳим хислатлари; катта-кичик барча хатти-ҳаракатлари ва ҳолатларида суннатга тўлиқ амал қилиш билан яшашга ҳаракат қилишади.

Шуни унутмаслигимиз керакки, Аллоҳ таоло солиҳ амаллар қилишга ҳаракат қилиб, бутун гуноҳлардан тийилсин дея розилигини ҳам, ғазабини ҳам қайси амалда эканлигини яширди. Аллоҳ таолонинг розилиги ва ғазаби гоҳ катта, гоҳ ўрта, гоҳида жуда кичик бир ишда намоён бўлиши мумкин.

Дарҳақиқат, ҳадиси шарифда айтилганидек, чанқаган итга сув берган гуноҳкор аёлнинг бу муруввати туфайли кечирилиб, жаннат аҳлидан бўлган. Бошқа мисолда, бутун умри давомида ибодатини канда қилмаган бир аёл мушугининг очлигини парво қилмай, унинг ўлимига сабабчи бўлган ва ана шу раҳм-шафқатсизлиги туфайли дўзахга маҳкум эди.⁸⁵

Саҳобалардан Анас ибн Молик (р.а) шундай марҳамат қиладилар: “Сизлар бир соч толасидек парво қилмайдиган баъзи ишларни қияпсизлар, биз бунни Расулуллоҳ замонларида катта бузғунчи хатолар деб билган эдик”. (*Бухорий. Риқоқ, 32.*)

85. Муслим. Салом, 151-155-бет.

Қалбларидаги Аллоҳга муҳаббат ва қўрқув туфайли кичик гуноҳларни ҳам катта йўқотиш, ҳатто маънавий ҳалокатга сабаб деб билардилар. Чунки улар хатонинг кичиклигига эмас, амрига итоатсизлик қилган Аллоҳнинг буюклигига эътибор берганлар.

Демак, комил мўмин бўлиш учун фарзларни адо этиш ва ҳаромлардан сақланиш кифоя эмас. Иймон лаззатига тўлган қалб сезгирлиги ҳам зарурдир. Чунончи, Мусо афанди (раҳматуллоҳи алайҳ) бу борада шундай дейдилар: “Кўп одамлар намоз ўқиб, рўза тутиб диний бурчларини бажараётганларини ўйлаб хотиржам бўлишади. Бироқ, бу етарли эмас. Аллоҳ таоло амрларига итоат қилиш ва бўйсунуш билан бирга ўз маҳлуқотларига ҳам меҳрибон бўлиш лозим. Бунга эса фақат фидокорлик ва чин дилдан итоат қилиш орқали эришилади. Ҳар бир ақлли мусулмон фарз амалларни адо этиши, ҳаромдан сақланишидан ташқари динга, жамиятга ва бутун маҳлуқотга хизмат қилиш ва фойдали бўлишга эътибор бериши керак. Чунки булар фарзларни тўлдириб турувчи ва Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломнинг суннатларининг бир қисмидир...”⁸⁶

Сўзимизни Имом Раббоний ҳазратларининг қуйидаги гўзал дуолари билан якунлайлик:

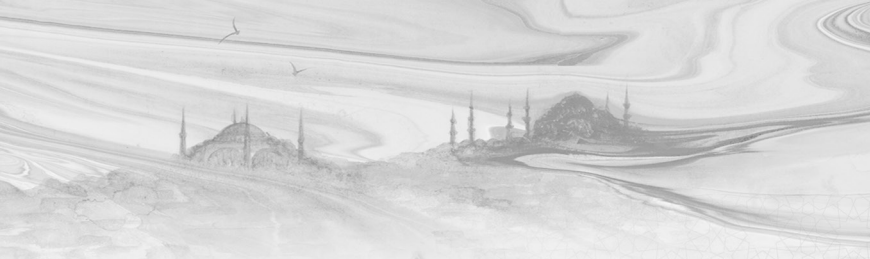

“Аллоҳ таоло оқ-қора, барча ирқларга, бутун инсоният учун жўнатилган Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳурматларига бизни ҳам, сизни ҳам жонсиз сўздан, амалсиз илмдан асрасин”.⁸⁷

Омин!..

87. Имом Раббоний. Мактубот, I, 159-бет.

Ҳақ Дўстларидан Ҳикматлар

ИМОМ РАББОНИЙ ²

РАҲМАТУЛЛОҲИ АЛАЙҲ

Биз – “Ҳар кўрганинг Хизр, ҳар кечани Қадр деб бил!” шиори ила Рамазон билан йил давомида саҳарларда бедор бўлиш фазилатига эриша олсак, Худо хоҳласа, ҳаётимиз барокатли ва саодатли бўлади. Такво неъматини мужассам бўлган Рамазон муҳити билан сўнгги нафасимизда Аллоҳ васлига эришамиз..

ҲАҚ ДҶОСТЛАРИДАН ҲИКМАТЛАР

ИМОМ РАББОНИЙ - 2

(Раҳматуллаҳи Алайҳ)

Ҳазрати Имом Раббоний шундай марҳамат қиладилар: “Эзгулик Пайғамбаримизнинг шарафли суннатларига амал қилишда, садоқат эса улар келтирган шариат билан яшашдир. Масалан, суннатга амал қилиш ниятида туш вақтида ухлаш, суннатга зид бўлган кўплаб амаллардан афзалроқдир... Аллоҳнинг амрига биноан берилган закотнинг бир дирҳами нафси йўлида (шахсий ва ғаразли ниятлар билан) сарфланган олтин тоғлардан ҳам қимматроқдир”.⁸⁸

Мўминнинг бурчи – Аллоҳнинг амрларини фақат Аллоҳ буюргани учун ва Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам амал қилган тарзда бажаришдир. Бу борада ўз шахсий фикри билан иш тутиш, суннатдан чиқиш – яхши ният билан бўлса ҳам – бандани нотўғри йўлга

88. Имом Раббоний. Мактубот, I, 418-бет, № 114.

етаклайди. Шунинг учун қайси савоб амалларни қачон, қандай, қай даражада ва қай тарзда қилиш лозимлигини суннатдан ўрганиш керак.

Бинобарин, ҳадиси шарифда шундай дейилган: “Суннатга мувофиқ бўлган оз амал кўп бидъат амаллардан афзалдир. Ким менинг суннатимга амал қилса, мендандир, ким менинг суннатимдан юз ўтгирса, мендан эмас”. (*Абдулраззоқ. Мусаннаф, XI, 291*)

Қуйидаги воқеадан бу ҳақиқатни ғоят чуқур англашимиз мумкин: Тобеин авлодининг буюк уламоларидан Саид ибн Мусаййиб бир кишининг аср намозидан ортиқ икки ракат намоз ўқиётганини кўрди. (Намоз вақтида нафл намоз ўқиётгани унга ёқмади.) Намоз ўқиётган киши унга:

– Эй устоз! Намоз ўқиганим учун Аллоҳ таоло жазолайдими?! – деди.

У ўзини оқлашга уринди. Саид ибн Мусаййиб ҳазратлари айтдилар:

– Йўқ! Аллоҳ таоло сизни намоз ўқиганингиз учун эмас, суннатга қарши чиққанингиз учун жазолайди!– деб жавоб берди. (*Доримий. Муқаддима, 39/442*)

Фузайл ибн Иёз ҳазратлари ҳам бу масала ҳақида шундай дедилар:

“Агар бирор иш ихлос билан қилинса, лекин тўғри бўлмаса, у қабул қилинмайди. Агар у тўғри бўлса-да, лекин ихлос бўлмаса, у ҳам қабул қилинмайди. Токи ихлос ва тўғри бўлмагунча! Ихлос – бу ишни Аллоҳ учун қилишдир, тўғри бўлиши эса суннат демакдир”.

Шундай экан, амалларимиз Аллоҳ таолонинг розилиги билан бўлишини истасак, қалбимиздаги ниятнинг холис бўлишини таъминлашга ва у амални суннатга мувофиқ бажаришга ҳаракат қилишимиз керак.

Жумладан, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам фарз намозларидан кейин 33 марта “Субҳаналлоҳ”, 33 марта “Алҳамдулиллоҳ” ва 33 марта “Аллоҳу акбар”ни ўқишни тавсия қилганлар. Кўпроқ фойда олиш учун биз бунини 34 тага ошира олмаймиз. Бундай ҳаракат “тақво”нинг кўриниши эмас. Аксинча, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг насиҳатларидан ўз фикримизни устун қўйишга журъат қилишдир. Шунингдек, ояти кари-мада: “Эй имон келтирганлар! Аллоҳ ва Унинг пайғамбари олдида (иккисининг изнисиз бирор сўз ёки ишни) тақдим этмангиз! Аллоҳдан қўрқингиз! Албатта, Аллоҳ эшитувчи ва билувчидир” (Хужурот, 1) дея буюрилади.

Бошқача қилиб айтганда, Аллоҳ ва Расулининг бирор масалада аниқ кўрсатмалари бўлса-да,

Ўз нуқтаи назари ва мезонларини Китоб ва Суннатдан ҳам тўғрироқ кўриш – ғафлат ва залолатнинг энг даҳшатли кўринишидир.

Нақл қилишларича, бир киши Имом Моликка шундай дейди:

– Қаерда эҳром кийсам (ният қилсам)? – дея сўради.

Имом Молик ҳазратлари суннатга тўғри келадиган жойни, яъни Муҳаммад пайғамбаримиз эҳромга кирган Зулхулайфанинг жойини тавсия қилдилар. Лекин у киши:

– Масжид Набавийдан эҳром киймоқчиман, – деганида, Имом Молик ман қилди.

Ўша одам яна:

– Мен қабр томондан, масжиддан эҳром киймоқчиман, – деб туриб олди.

Ҳазрати Имом Молик:

– Агар шундай қилсанг, мунофиқ бўлиб қолишингдан қўрқаман, – дедилар.

Эркак ҳайрон бўлиб:

– Эй имом, бунинг қаерида фитна бор? – деб сўради.

Ҳазрати Имом Молик шундай ҳикматли жавоб бердилар:

– Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бенуксон адо этиб, бизга мерос қолдирган фазилатига эришдим, деб ўйлашдан кўра каттароқ фитна борми? Аллоҳ таоло: “...Унинг амрига ҳилоф қилганлар бошига бало келмасидан ёки ўзларига жуда қаттиқ азоб келишидан эҳтиёт бўлсинлар”, дея буюрган,⁸⁹ – дедилар. (*Шотибий. Иттиҳом, I, 97*).

Кўриниб турибдики, хайрли ишларда ҳам чегарадан чиқмаслик керак. Илоҳий иштиёқ деб ошириб юборишликни “диндорлик ва тақво” деб ҳисобламаслик керак.

Дарҳақиқат, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам йилнинг ҳар куни рўза тутмоқчи бўлган саҳобани бундай қилишдан қайтардилар ва ўша саҳобанинг қатъий илтимоси билан унга Довуд алайҳиссаломнинг рўза тутишларини, яъни бир кун рўза тутиб, бир кун тутмасликни тавсия қилганлар. Чунончи, бу саҳоба қариганида бу амалларни бажаришда қийналгани учун, вақтида Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг айтганларига амал қилмаганига афсусда эканлигини билдирган.⁹⁰

89. Нур, 63.

90. Бухорий. Савм, 55, 56, 57-бетлар; Таҳажжуд, 7-бет; Анбиё, 37-бет, Никоҳ.

Бу жиҳатдан ҳақиқий мусулмонлик ва тақво Аллоҳнинг расули соллаллоҳу алайҳи ва саллам кўрсатмаларини айнан ўзлари буюрганларидек бажаришдир. Дорини белгилаб берилган миқдор ва тартибда қабул қилиш кераклигидек, ҳақиқий фойда ҳам Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кўрсатмаларига тўлиқ итоат этишда яширинган.

Мўминнинг ўз фикрлари ва қарашларига таянган ҳолда савоб амалларни ҳаддан ташқари ошириб юбориши нотўғри бўлгани каби, уларни камайтиришга ҳаракат қилиши ҳам нотўғридир. Яъни 33 мартадан тасбеҳ айтиш тавсия этилган бўлса-да, “Менга 32 тасини айтиш кифоя”, – деб айта олмаймиз. Бу борада Юнус алайҳиссаломнинг бошига нималар тушганини унутмаслигимиз керак: Юнус алайҳиссалом буюрилганидек қирқ кун ваъз қилиш ўрнига, ўттиз еттинчи кунининг охирида ҳали ҳам иймон келтирмаган халқидан ғазабланиб, ваъз қилишни тўхтатди. Бироқ, Аллоҳ таоло берган муддат тугашига ҳали уч кун бор эди. Аммо, Юнус алайҳиссаломнинг умиди бирдан сўнди. Чикқан кемаларида баъзи воқеалар содир бўлгандан сўнг, ўз хатоларини тушунди, лекин кемадан сувга отилди. Ул зот қилган хатосидан пушаймон бўлиб, ўзини қоралаётганида, уни балиқ ютиб юборди. Юнус алайҳиссалом балиқ

қорнида тавба қилиб, зикр ва тасбеҳ билан банд эди.

Бу ҳолат оятларда қуйидагича изоҳланади: “Зуннун (Юнус)нинг (ўз қавмидан) ғазабланган ҳолда (қишлоғидан чиқиб) кетиб, Бизни унга қарши чиқа олмайди, деб ўйлаган пайтини, сўнг (Биз уни балиқ қорнига ташлаганимиздан кейин) қоронғи зулматлар ичра: «Сендан ўзга илоҳ йўқдир. Сен (барча) нуксонлардан покдирсан. Дарҳақиқат, мен (ўзимга) зулм қилувчилардан бўлдим», – деб нидо қилган (пайтини эсланг!)” (*Анбиё, 87*)

“Бас, агар у (Аллоҳга доимо) тасбеҳ айтувчилардан бўлмаганида, албатта, у (балиқ) қорнида, то (одамлар) қайта тириладиган кунларигача (қиёматгача), қолиб кетган бўлур эди” (*Соффот, 143-144*)

Демак, Аллоҳ таолонинг амрларига тўлиқ сабр билан итоат қилиш керак. Аллоҳ таоло Юнус алайҳиссаломдан яна бир мисол келтириб, шундай огоҳлантиради: “Бас, (эй Муҳаммад!) Раббингизнинг ҳукмига сабр қилинг ва наҳанг (балиқ) сохиби (Юнус пайғамбар) каби (бетоқат) бўлманг! Қайсики, у (балиқ қорнида туриб) ғамга тўлган ҳолда (Парвардигорга) нидо қилган эди.

Агар унга Парвардигори (томони)дан неъмат етмаганида, албатта, қораланган ҳолида қуруқликка улоқтирилган бўлур эди” (*Қалам, 48-49*).

Кўриниб турибдики, ҳақиқий мусулмонлик амр қилинган нарсани - кўп эмас, кам эмас - буюрилганидек бажара олишдир. Чунки солиҳ амаллардан мақсад амалнинг ўзи эмас, балки ўша амаллар орқали Аллоҳ ва Расулига итоат қилиш, муҳаббат ва садоқатдир. Шунинг учун ҳам Аллоҳ таоло Ўз Расулига тўлиқ бўйсунган ҳолда итоат қилишни буюради. Оятда шундай дейилган: “Эй имон келтирганлар! Сизларни тирилтирувчи нарса (илм олиш) учун чорлаганларида, Аллоҳга ва Расулга (лаббай деб) жавоб қилингиз! Яна билиб қўйингизки, Аллоҳ инсон билан унинг дили (ўртаси)да «парда» бўлиб туради⁹¹ ва Унинг (ҳузурига) жамулжам бўлурсиз” (Анфол, 24).

Ҳазрати Алининг куйидаги сўзлари унинг қалбидаги Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламга ихлосининг улуғворлигини гўзал ифодалайди: “Пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо соллаллоҳу алайҳи ва саллам суннатларидан кўра фазилатлироқ ва гўзалроқ нарсага эргашолмайсиз ва ундан яхшироқ нарсага боролмайсиз!” (*Аҳмад. I, 121*)

“Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг турганларини кўрдик, биз ҳам турдик, ўтирганини кўриб, ўтирдик. (*Аҳмад. I, 83*)

91. 24-оят. Яъни Аллоҳ шу қадар инсонга яқин ва ҳозир нозирдир.

Демак, саҳобалар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг амрларидаги ҳикматни билишадими ёки йўқми, У зотга тўлиқ муҳаббат билан итоат қилган севувчилар эдилар. Улардан бири Абдуллоҳ ибн Умар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир булоқдан сув ичаётганларини кўрди ва у ҳам ўша булоқ олдига бориб, вақти-вақти билан сув ичди. Пайғамбаримизни дарахт тагида салқинланётганларини кўрди ва вақти-вақти билан ўша дарахт тагига салқинланиб турарди; Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муборак белларини тошга суяб бир муддат ўтирганларини ҳам кўрди, у ҳам баъзан тўхтаб, бироз орқаларини ўша тошга суяб ўтирди; Ушбу хатти-ҳаракатнинг ҳикматини ифодалаш учун: “Биз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам нима қилаётганларини кўрсак, биз ҳам худди шундек қиламиз”, – деди. (Ибн Можа. Иқома, 73; Аҳмад. II, 65, 94; IV, 78)

Саҳобалардан ўрнак олиб, бугунги кунда энг кўп йўл қўйилган хатолардан бири бўлмиш “суннатларни аҳамиятсиз санаш” касаллигидан жуда эҳтиёт бўлишимиз керак. Чунки Аллоҳ таоло Пайғамбаримиз ҳақида: “(Албатта) сен тўғри йўлдасан”. (Ёсин, 4) дейди. Шу сабабли биз учун энг тўғри йўналиш, эгасидан ҳеч айрилмайдиган соядек, биз ҳам Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва сал-

ламнинг ибратли изларидан бориб, имкон қадар Ул зотга ўхшашга ҳаракат қилишимиз керак.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга содиқлик ва фидокорлик билан итоат қилган Ҳазрати Усмоннинг куйидаги ҳолати нақадар улуғвордир: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳазрати Усмонни Маккага мушриклар билан Ҳудайбия сулҳидан олдин элчи қилиб юбордилар. Ҳазрати Усмон мўминларнинг нияти умра қилиш ва қайтиш эканини тушунтирсалар ҳам, мушриклар бунга йўл қўймадилар. Шунингдек, уни назорат остида ушлаб туриш орқали:

– Истасанг, фақат сен Каъбани тавоф қила оласан! – дейишди.

Бутун мусулмонлар тавофни кўмсаб, кўз ўнгида Каъба турар эди. Ҳатто баъзилар Ҳазрати Усмон Каъбани тавоф қилади, деб ўйлаб, унга қаттиқ ҳавас қилишарди. Аммо ўзини Аллоҳ ва Расулига бағишлаган ўша муборак саҳоба содиқликдан ажойиб сабоқ бериб:

– Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъбани тавоф қилмагунларича, мен ҳам тавоф қила олмайман! Мен фақат Ул зотнинг ортидан Байтуллоҳни зиёрат қиламан. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам қабул қилинмайдиган жойда мен ҳам бўлмайман!” деди. (*Аҳмад, IV, 324*).

Яъни, Ҳазрати Усмон Каъбани орзу қилган бўлса-да, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга бўлган ихлослари туфайли Каъбани тавоф қилишдан қайтган эди. Ҳатто ибодатда ҳам Расулуллоҳдан олдинга ўтишга иккиланган эди. Чунки ўша саҳобанинг Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламга бўлган садоқати, итоати ва муҳаббати шуни тақозо қиларди. Бундан ташқари бу муборак саҳоба: “Инсон севган инсони билан биргадир” (*Бухорий. Одоб, 96.*) ҳадисини яхши тушуниб яшаган.

Мана ҳақиқий муҳаббат! Икки қалб орасидаги ҳолат. Бу турли таналарда бир хил қалб билан яшаш ва бир хил туйғуларни ҳис қилишни англайди. Бошқа томондан, Ҳудайбияни интизорлик билан кутган мўминларга, Ҳазрати Усмоннинг шаҳид бўлганлиги хабари етиб боргач, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг садоқатига кўпроқ содиқлик билан жавоб бердилар ва агар керак бўлса, мушрикларга қарши жанг қилиш учун саҳобаларидан байъат олдилар. Кейин бир қўлларини бошқа қўлларига қўйиб: “Аллоҳим, бу байъат Усмонники, шубҳасиз, у Сенинг ва Расулингнинг хизматидадир”⁹² деб унга бўлган ишонч ва муҳаббатини изҳор қилдилар. Кейин мушриклар келишув учун элчи юбордилар. Оритдан Ҳазрати Усмон ҳам эсон-омон қайтиб келдилар.

92. Бухорий. Асҳобун-Набий, 7-бет.

Демак, бу банда қалбидаги садоқат, муҳаббат, бўйсунуш ва итоат – Аллоҳнинг розилиги ва Расулига бўлган муҳаббатининг ўзига хосдир. Бу масалалардаги камчиликлар туфайли юзага келган бўшлиқни ҳеч нарса тўлдира олмайди. Шунинг учун ҳам Аллоҳ ва Расулининг амрларини бажаришда жуда эҳтиёт бўлиш лозим. Вазият ва шарт-шароит тақозо этганидек, муҳимроқ ишни бошқасидан устун қўйиб, узоқни кўзлаб, эҳтиёт-корлик билан ҳаракат қилиш керак.

Бу борада Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг улуғ саҳобалардан бири Абдуллоҳ ибн Равоҳага айтган қуйидаги огоҳлантиришлари ўринлидир: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Абдуллоҳ ибн Равоҳани кичик бўлинма ичида юбордилар. Ўша кун жума эди. Ҳамроҳлари (Пайғамбаримиз буюрганидек), эрта тонгда йўлга чиқишди, лекин у ортда қолди. Ўзига:

– Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга намоз ўқийман, Кейин дўстларимга етиб бораман, – деди. Намоз ўқиганида, Аллоҳнинг Расули соллаллоҳу алайҳи ва саллам уни кўриб:

– Нега дўстларинг билан эрта бормадинг? – деб сўрадилар.

– Сиз билан намоз ўқиб, кейин уларга етиб олишни хоҳладим – деганида Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам уни шундай огоҳлантирдилар:

– Ер юзидаги ҳамма нарсани эҳсон қилсанг ҳам, уларнинг эрта йўлга чиқишидаги фазилатга эриша олмайсан! *(Термизий. Жума, 28/527; Аҳмад. I, 256; Байҳақий/ III, 187.)*

Абдуллоҳ ибн Равоҳа Ақаба байъатида иштирок этди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан шаҳид бўлишлари ҳақидаги хушxabарни олиш истаги билан, Мута жангида қатнашди, мол-мулкани Байтулмолга, жонини эса Аллоҳ таолога атаб, жаннатга тушган саҳоба, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан яна бир оз кўпроқ бирга бўлиш каби яхши ният қилган бўлса-да, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам амрини кечиктириши, Ул зотнинг қалбини ғамга солиб, бу огоҳлантиришга сабаб бўлди.

Шунинг учун ҳам Аллоҳ ва Расулининг амрлари – уларнинг ҳикматлари маълум бўладими ёки йўқми – буюрилганидек ва кечиктирмасдан бажарилиши лозим. Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бирор масала бўйича аниқ буйруғи бўлса-да, ўз билганимизча бошқа қарор қабул қилиш – ҳатто яхши ният билан ҳам шундай жиддий йўқотишга олиб келиши мумкин.

Шуни эсдан чиқармаслик керакки, буйрукка итоат қилишни унутадиган ҳаддан ташқари ҳаяжон ёки буйрукни бажаришга тўсқинлик қиладиган ҳаддан ташқари одоблар ҳам исённинг бир туридир. Инсон ўз фикрига кўра иш тутса, баъзида тўғри қиялман, деб ўйлаб, шундай хатоларга йўл қўйиши мумкин. Шунинг учун ҳам Аллоҳ ва Расулидан ҳеч қачон олдинга чиқмаслигимиз, яъни Китоб ва Суннатнинг аниқ ҳукмлари бўла туриб, “менимча” демаслигимиз керак.

Имом Раббоний ҳазратлари айтадилар: “Таҳажжуд намозини жуда қийматлилигини билинг! Мақоми Маҳмуддан ўз насибасига, шафоат мақомига эга бўлишни истаганлар таҳажжуд намозини асло қолдирмасин!”⁹³

Оятда шундай дейилган: “Тунда (ярим кечада) уйғониб ўзингиз учун таҳажжудни (нафл намозини) ўқинг! Шоядки, Раббингиз Сизни (Қиёмат кунда) мактовли (шафоат қиладиган) мақомда тирилтирса” (Исро, 79)

Таҳажжуд намози алоҳида Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламга туширилган фарздир. Бу биз учун муҳим суннатдир. Ҳабибини таҳажжудга буюргани, тонгни намоз, Қуръон ва зикр билан қаршилагани эвазига Аллоҳ таоло унга Мақоми

Маҳмудга лойиқ юксак мартабанинг хушхабарини берди.

Мақоми Маҳмуд, барча одамлар қаттиқ орзу қиладиган, қиёмат аҳли учун шафоат мақомидир.⁹⁴

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам таҳажжудга алоҳида аҳамият берганлар. Муқимлик чоғида ҳам, сафарда бўлганида ҳам буни асло эътибордан четда қолдирмай, ўзи жуда яхши кўрган мўътабар ҳамроҳларини ҳам шу ибодатга чорлади.

Дарҳақиқат, ҳадисларидан бирида шундай марҳамат қилганлар: “Умматимнинг энг ҳурматли кишилари Қуръон қорилари (яъни Қуръонга хизмат қилувчи ҳофизлар) ва таҳажжуд намозини доимий ўқийдиганлардир”. (*Мунаввий. 1, 522.*)

Ҳазрат Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам Абдуллоҳ ибн Амр ибн Осга яна бир бор шундай маслаҳат бердилар:

– Эй Абдуллоҳ! Фалончига ўхшама! Чунки у таҳажжуд намозини бардавом ўқимай қўйди”. (*Бухорий. Таҳажжуд, 19*)

Амр ибн Аббос ҳам шундай тушунтирадилар:

94. “Руҳул Баён”. 11 жилд, Эркам нашрлари, 2010 йил, 239-бет.

– Ё Расулуллоҳ, Аллоҳга яқинлик бўлишда бошқалардан фазилатлироқ вақт борми? – деб сўрадим.

– Ҳа, Роббингизнинг бандага энг яқин бўлган вақти кечанинг охирги ярмидир. Агар ўша соатда Аллоҳни зикр қилувчилардан бўла олсанг, шундай қил! Чунки (ўша вақтда) намозда (фаришталар) шоҳид бўладилар, – дедилар. *(Насоий. Мавоқит ус-Солат, 35)*

Аллоҳнинг дўстларидан Боязид Бистомий ёшлигидан Қуръон ўқишни бошлаган. “Эй ўраниб ётувчилар! Кечани озгинасидан бошқасини (ибодатда) тик туриб ўтказинг!”⁹⁵ оятига келганда, отасидан:

– Ота, бу ерда Аллоҳ таоло кимга мурожаат қияпти? – деб сўради. Отаси эса:

– Болам, бу ерда Аллоҳ таоло пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламни назарда тутяпти. Роббимиз кейинчалик Тоҳа сурасида бу ҳукмни енгиллатди, – дея жавоб беради.

Боязид ҳазратлари ўқишни давом эттирганда:

“(Пайғамбарим!) Албатта, Роббинг кечанинг учдан икки қисмини, кечанинг ярмини ва учдан бирини намозда ўтказганингни ва сен билан бирга

бўлганларнинг бир гуруҳи (шундай қилган)ни билади...”⁹⁶ оятига келди:

– Отажон, кечалари намозга турадиган бир гуруҳ одамлар ҳақида ўқидим! – деди. Ота:

– Ҳа, болам, улар пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобаларидир, – деди. Боязид:

– Отажон, Расулуллоҳ ва У зотнинг саҳобалари қилган ишни тарк қилишдан қандай фойда бўлиши мумкин?! – деди.

Ўша кундан бошлаб отаси тунларини ибодат билан ўтказди.

Бир куни кечаси Боязид уйғониб:

– Дадажон, менга намоз ўргатинг, мен ҳам сиз билан намоз ўқийман! – деди.

Отаси эса:

– Ухла, сен ҳали кичкинасан! – деди.

Боязид шундай жавоб берди:

– Ота, Қиёмат куни одамлар қабрларидан туриб, ўз амалларини кўриш учун Аллоҳнинг ҳузурига гуруҳ бўлиб келганларида,⁹⁷ Раббим менга:

96. Муззаммил, 20.

97. Залзала, 6.

– “Дунё ҳаётингда нима қилдинг, бандам? – деб сўраганида мен: Эй Роббим! Отамга менга намозни ўргатинг, мен сиз билан бирга намоз ўқийман!” деганимда, улар менга: “Ухла, сен ҳали кичкинасан!” – дедилар, дея жавоб бераман”.

Шунда отаси:

– Йўк, қасам ичаманки, бундай дейишингни истамайман! – деди ва ўғлига намоз ўқишни ўргатди. Шундан сўнг, ҳазрати Боязид болалигида бўлса ҳам, доим кечалари туриб, таҳажжуд намозини ўқир эдилар.⁹⁸

Яна Ҳазрати Боязид-и Бистомий айтдилар: «Кечалар кундуз бўлишидан олдин менга ҳеч қандай сир очилмади». Қачонки мўмин Аллоҳ ва Расули кўрсатмалари асосида тонг соатларидан мақсадли фойдалана олса, кечаси кундузидан ҳам ёруғроқ бўлади. Кечаларнинг сермахсул ва маънавий иқлимидан тўғри фойдаланиш учун кун бўйи тонгларнинг маънавий неъматини олиб юриш, кун давомида кўнгилсизликларга йўл қўймаслик зарур.

Накл қилишларича, Иброҳим Адҳам ҳазратлари эрталаб уйғонолмай шикоят қилган кишини: “Кундузлари Аллоҳга исён қилманглар, токи кечалари сизни ҳузурида топсин”, – деб огоҳлантирди.

Ҳасан Басрий ҳазратлари ҳам бу борада шундай марҳамат қиладилар: “Туноҳлар остида қолган кишига кечаси намозга (таҳажжудга) туриш қийин”.

Демак, тунги ибодатга бўлган иштиёқ қалблардаги Аллоҳ таолога бўлган илоҳий муҳаббатнинг даражаси билан боғлиқдир. Банданинг Парвардигорига бўлган самимий муҳаббати ва ҳурмати-нинг энг гўзал ифодаси бу тонгни ибодат билан қаршиламоқликдир. Шунинг учун ҳам тонглар жонланади, машҳур нақлда айтилганидек: “Ҳар қандай одам эмас, иймони бақувват, мустаҳкам киши фойда қилади”.

Аллоҳ таоло тонг саҳарларида ширин уйқусидан воз кечиб, ибодат қиладиган бахтиёр бандалари ҳақида шундай дейди: “Албатта, тақводорлар (жаннатдаги) боғларда ва булоқлар узра бўлурлар. Парвардигорлари уларга ато этган нарсаларни (мукофотларни) олган ҳолларида (бўлурлар). Зеро, улар бундан илгари (дунёда) эзгу ишларни қилувчи эдилар. (Улар) туннинг озгина (қисмидагина) ухлар эдилар. Саҳарларда улар (Аллоҳдан) мағфират сўрар эдилар. Уларнинг мол-мулкларида тиланчи ва маҳрум (муҳтож) кишилар учун (ажратилган) ҳақ (улуш) бўлар эди” (Зориёт, 15-19).

Рамазон ойининг муборак кечаларидаги саҳарликлари, қайсидир маънода, “тонгларда бедор

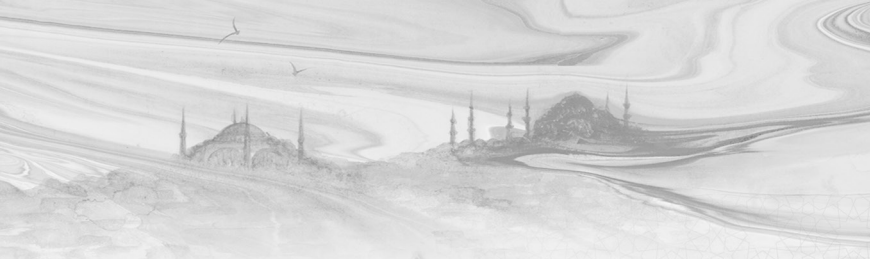

бўлиш фазилати” ўзлигимизни англаш воситасидир. Бу Аллоҳ таоло томонидан берилган йиллик амаллар, вазифалар моҳиятидир.

Яна Рамазон ойи Аллоҳ таолонинг Муҳаммад алайҳиссаломнинг умматларига берган махсус тухфаси яъни, саксон уч йиллик савобга эга бўлган Қадр кечасини ўз ичига олгани учун ўзига хос илоҳий юксалиш давридир... Биз – “Кўрган ҳар бир кишини Хизр, ҳар кечани эса Қадр деб бил!” шиори ила Рамазон билан йил давомида саҳарларда бедор бўлиш фазилатига эриша олсак, Худо хоҳласа ҳаётимиз барокатли ва саодатли бўлади. Роббимиз Рамазон ойида гуноҳларимиздан покланиб, бегуноҳ ҳолда хайрлашишни насиб этсин. Умримизни давомий Рамазон шукуҳи билан ўтказишни ва абадий саодатга очилган байрам тонгида сўнгги нафасимизни олишимизни, ўз фазли ва саховати билан бизга насиб этсин.

Омин!..

Ҳақ Дўстларидан Ҳикматлар

ИМОМ РАББОНИЙ³

РАҲМАТУЛЛОҲИ АЛАЙҲ

Рўза мазлум ва мискинларнинг “Бизга раҳм қилинг!” дея сассиз ҳайқириқларининг энг гўзал таржимонидир. Агар биз раҳм-шафқатимизни ўткинчи севгидан устун қўя олмасак, ўзимизга зиён қилган бўламиз.

Унутмайликки, тупроғига меҳр-мурувват уруғи сепилмаган юрт келажакда азоб ва мотам маскани бўлишдан қочиб қутула олмайди.

ҲАҚ ДЎСТЛАРИДАН ҲИКМАТЛАР

ИМОМ РАББОНИЙ - 3

(Раҳматуллаҳи Алайҳ)

Имом Раббоний ҳазратлари айтадилар: “Ўтиришимизда ҳам, турганимизда ҳам, барча амалларимизда ҳам Аллоҳ таолонинг розилигини олишни мақсад қилишимиз керак... Ичимизда ҳам, ташимизда ҳам Аллоҳ таоло бўлиши керак.

Масалан, ғафлат ҳоли бўлган уйкуга кетмоқчи бўлганимизда, эртанги намозимизни яхшироқ ва тўғри ўқишимиз учун дам олишни ният қилишимиз керак. Шу мақсадда ухласак, уйку ҳам бошидан охиригача ибодатга айланади. Дарҳақиқат, “Олимларнинг уйкуси ибодатдир”⁹⁹ деб ривоят қилинган”.¹⁰⁰

Ўз Парвардигорига итоат қилиш учун яратилган инсонлар сўнги нафасигача шу ҳақиқат-

99. Дайлабий. Ал-Фирдавс, №: 6731.

100. Имом Раббоний. Мактубот, III, 224, №: 17, Ясин нашриёти, Истанбул, 2007-2010.

ни идрок этиб, англаб яшашга интилноғи лозим. Ҳақиқий мўмин умрининг ҳар дақиқасида Аллоҳ таолонинг розилигини излайди. Шунингдек, комил мўмин бу изланишда ҳеч қайси хайрли ишини етарли деб билмайди, хайр-эҳсон қилишга иштиёқи тобора ортиб боради.

Аллоҳга бандалик қилиш — фақат намоз, рўза, закот ва ҳаж каби маълум вақтларда қилинган ибодатлар эмас. Аллоҳга бандалик қилиш, ибодатлар билан биргаликда, гўзал ахлоқ ва гўзал хулқ каби, мўминнинг ҳар бир лаҳзасини ўраб турган умрбод ҳаёт тартибидир. Шунинг учун ҳам Аллоҳ таоло ибодатдан ташқари Ўзининг ризолигига мос бўлган барча амалларга ажр ваъда қилади ва Ўзининг ғазабини қўзғатувчи барча амаллардан қайтаради.

Бу борада мўмин ўзининг ибодатдан ташқари барча инсоний хатти-ҳаракатларини Аллоҳга тоат каби олий мақсад билан боғлаши ва улар орқали Аллоҳнинг ризолигига эришишга ҳаракат қилиши лозим. Аслида, бу ҳақиқатдир.

Имом-и Раббоний ҳазратлари айтадилар: «Мазали таомлар ва чиройли либослар ҳақида гап кетганда, қалб роҳатини биринчи ўринга қўймаслигимиз керак. Аксинча, таом ва ичимликлардан ибодат қилиш учун куч олиш ниятида бўлишимиз керак. Чиройли кийим кийган ҳолда: “Ҳар сафар масжидга борганингизда гўзал кийимин-

гизни кийинг” (Аъроф, 31) оятидаги илоҳий амрга итоат қилишни ният қилишимиз, одамларга кўз-кўз қилишни мақсад қилмаслигимиз зарур...”¹⁰¹

Мўмин киши кундалик ҳаётидаги зарурият ва эҳтиёжларини ҳам Аллоҳ таоло рози бўладиган ҳолис ният билан бажарса, унинг амали ибодатга айланади.

Буюк динимиз Ислом мўминларни дунёвий ҳавойи нафс ва маъсиятлардан узоқлаштириб, илоҳий йўлга бошлаш учун ҳатто моддий ва ташқи ҳодисаларни ҳам илоҳий мақсад билан боғлаб, юқори даражага кўтарган. Инсоннинг ёлғиз ибодат ва ахлоқий амалларини эмас, балки жисмоний эҳтиёжлардан келиб чиқадиган ҳаракатларини ҳам улуғлаган.

Масалан, ейиш ва ичиш эҳтиёждир. Ҳолбуки, Ислом бу жисмоний эҳтиёжни юксалтириб, ибодатга қувват бериш ниятида уни ажр воситасига айлантирди. Таомни Бисмиллаҳ билан бошлашни, яъни Аллоҳнинг номи билан бошлаш, еган ҳар бир лукмада Аллоҳ таолонинг инъом ва неъматларининг улуғлигини тафаккур қилиш ва буларнинг барчасига Унга ҳамд айтиш, шукр ва зикр қилишга чақиради. Яъни, ейилган таом танага қувват беришидан ташқари, бошқа томондан ибодатга айланишини таъминлайди.

101. Имом Раббоний. Мактубот, I, 298, №: 70.

Улуғ динимиз Ислом ҳам ана шу мисолдагидек, инсон ҳаёти учун зарур бўлган барча нарсаларни олий мақсад билан боғлаб, мўминларга ҳар доим Аллоҳ таолонинг розилигига эришиш имкониятини тақдим этган.

Ушбу имкониятлардан фойдалана оладиган даражада қалб кўзи очиқ мўминларда еб-ичиши, ўтириб-туриши, ҳатто ухлашидаги ниятининг ихлослилиги билан бажариб, ибодат даражасига кўтарилади. Аксинча, бу барча илоҳий неъматлардан ғофил кимсаларнинг ибодатлари ҳам риёкорлик, кўзбўямачилик каби ғаразли ниятлар билан аралашиб кетгани учун Аллоҳ таолонинг ғазабига дучор бўлади.

Демак, ҳаётнинг ҳар бир лаҳзасида ибодат завқи билан баҳраманд бўлиш учун қалбимизни тозалашимиз керак.. Шу йўл билан гўзал “ният кучи”га эга бўламиз. Чунки, ҳадисда шундай марҳамат қилинади: “Мўминнинг нияти (мақсад ва ихлос) амалидан хайрлидир. *(Суютий. Жомий ус-Сағийр, II, 194)*

Қолаверса, Аллоҳ таоло ўз ҳаётини доимий ибодат ҳолига келтириш учун ихлос билан ҳаракат қилган бандаларига кутилмаган неъматлар ато этади. Масалан, банда касаллик, саёҳат, қаттиқ чарчоқ, қарилик каби узрли сабаблар билан оддий шароитда давом эттираётган нафл намозини баъ-

зан ўқий олмаслиги мумкин. Бунда Аллоҳ таоло бандасининг ихлос билан ният қилганлиги учун ибодатини адо этгандек мукофотлайди.

Аслини олганда, тафсирчилар: “Илло, имон келтирган ва яхши амалларни қилганларга битмас-туганмас ажр (мукофот) бордир.” (Тин, 6) ояти ҳақида “Банданинг жасади амалларни бажаришга қодир бўлмаса ҳам, унинг ажри ниятининг ихлосига ва соғлом бўлган вақтларда чин дилдан қилган ҳаракатлари эвазига абадий давом этади”, деганлар. Шунинг учун ҳам имконимиз бор экан, ибодатни давом эттиришимиз, хайрли ишлар қилишимиз лозим.

Бизга энг ибратли зот Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ибодатлари ҳаётларининг ҳар бир жабҳасини уйғунлик билан қамраб олган. Ул зотнинг муборак ҳаётига назар ташласак, бутун вақтларини ибодат билан ўтказган деб ўйлашимиз мумкин.

Ҳолбуки, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ибодатларини юқори даражада адо этиш билан биргаликда, дунёвий ишларини ҳам кечиктирмасдан, ҳатто энг мукаммал тарзда бажарганлар. Ҳақиқатдан ҳам, кеча-ю кундуз намозларини диққат-эътибор билан давом эттирганлар. У зот Аллоҳ юборган динни катта қийинчиликларга чидаб инсонларга етказганлар, ваҳийнинг изоҳга

зарурати бўлган қисмларини сўзлари ва амаллари билан тушунтирганлар, оиласига ҳам ғамхўрлик қилган, камбағалларга ҳамдард, азадорларга эса ҳамдам бўлганлар. Ғоят кучли ва мустаҳкам давлатга пойдевор қўйганлар, подшоҳлар ҳузурига элчилар юбориб, уларни исломга таклиф қилганлар. Элчиларни қабул қилиб, уларга ноз-неъматлар тақдим қилганлар. Қўшинларни идора қилиб, бошқарганлар, тўсиқларни енгитиш учун фидокорона курашганлар.

Бошқача қилиб айтадиган бўлсак, ҳеч бир дунёвий ишлар Ул зотни ибодатдан чалғитолмаган. Аксинча, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам дунё ишларини Аллоҳнинг розилиги билан бажарганлари учун, ҳар бир лаҳзада ибодат лаззатини ҳис қилганлар. Гарчи Ул зот ҳеч ким қўлидан келмайдиган оғир кундалик вазифаларини тўлиқ бажарган бўлсалар-да, ибодатхоналарга камалиб, ўзини ибодатга бағишлаган одамлардан кўра мукамалроқ тарзда Аллоҳга хизмат қилдилар.

Имом Раббоний ҳазратлари айтадилар: «Фарз намозини бир марта жамоат билан ўқиш, (жамоатдан орқада қолиб бажариладиган ва фарз бўлмаган) кўп вазифаларни бажаришдан кўра фазилат-

лироқдир. Аммо шариатга мувофиқ фикрлаш ва зикр ҳам жуда фазилатли ва муҳимдир».¹⁰²

Ислом индивидуализм ва худбинликни рад этиб, ижтимоийлашув ва инсонпарварликни рағбатлантиради. Ижтимоий тартиб-интизомнинг биринчи кўриниши жамоат билан ўқиладиган намозлардан бошланади. Бу ерда диндорларнинг бирдамлик ва ҳамжиҳатлик туйғулари ўсиб, юксалади ва мустаҳкамланади.

Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: «...Бир жамоада бўлишингизни ва ажралишдан сақланишингизни истайман. Чунки шайтон ёлғиз яшаётганлар билан бирга. У икки киши бўлса ҳам бирга яшайдиганлардан узоқда. Жаннатнинг ўртасида бўлишни хоҳлаганлар, жамоатни тарк этмасин...” (Термизий. Фитан, 7/2165).

“...Кишининг бошқа бир киши билан ўқиган намози, ёлғиз ўқиган намозидан кўра афзалроқ ва савоблироқдир. Икки киши билан ўқиган намоз ҳам бир киши билан ўқиган намозидан афзалроқ ва савоблироқдир. Бирга ўқийдиганлар сони қанча кўп бўлса, Аллоҳ таолога шунча маъқул келади”. (Абу Довуд. Салот, 47/554; Насоий. Имомат, 45)

102. Имом Раббоний. Мактубот, II, 105, №: 260.

Саҳобий Абдуллоҳ ибн Умми Мактум: “Ё Расулуллоҳ! Мадинада заҳарли ҳашаротлар ва йиртқич ҳайвонлар кўп. (Мен бу ҳайвонлардан қўрқаман, уйда намоз ўқиб, жамоатга чиқмасам бўладими?)”, - деб сўради.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам:

- “Ҳайя ғалаъс-солаҳ ва ҳайя ғалал-фалаҳ” ни эшитасанми? Унда тўхтама, масжидга кел, - деб айтдилар. *(Абу Довуд. Салот, 46/553)*

Кўриниб турибдики, умматига ниҳоятда меҳрибон ва раҳм-шафқатли бўлган Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бу кўрсатмани кўзи ожиз бир саҳобага берганлар. Ундан кейин узр бўлмаса, жамоатга қатнашмаслик қандай даҳшатли ғафлат ва исроф эканини жиддий ўйлаб кўриш керак...

Шифо бинти Абдуллоҳ шундай марҳамат қиладилар: Умар ибн Ҳаттоб Рамазон кунларининг бирида ҳузуримизга келди. Икки оила аъзосининг ухлаётганини кўриб:

- Бу одамларга нима бўлди, улар мен билан бирга жамоатга қўшилмадилар? - деди. Мен:

- Эй мўминларнинг амири! Улар ҳамма билан бирга шом намоз ўқиб, то бомдодгача давом этдилар. Сўнг бомдод намозини ўқиб, ётишди, - дедим.

Ҳазрати Умар шундай жавоб бердилар:

- Мен учун Бомдод намозини жамоат билан ўқиш тонггача намоз ўқишдан ҳам севимлироқдир.¹⁰³

Мўмин учун доимо бажарилиши керак бўлган кўплаб бандалик вазифалари бор. Комил мўминга муносиб бўлиш, шулардан энг муҳимига устунлик бериш ва имкон қадар бошқаларга интилишдир.

Шубҳасиз, Аллоҳга хизмат қилиш бурчларимиз орасида “мажбурий” ҳисобланиб, биринчи ўринда туради. Бажариш фарз бўлган амал бўла туриб, бошқа амаллар билан банд бўлиш нотўғри саналади – гарчи улар нафл ибодат, садақа ёки хизмат каби қимматли ишлар бўлса ҳам.

Мўминнинг ибодат ҳаётида фарзларни бажариш ҳамма нарсадан устун туради. Нафл ибодатларнинг қадр-қиммати ва фазилати фақат фарзлардан ташқари бажарилиши ёки бажарилмаслигига боғлиқдир. Дарҳақиқат, бир қудсий ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам Аллоҳ таоло буйруғини шундай тушунтирдилар: “...Бандам унга фарз қилган амалларимдан ҳам севимлироқ нарса билан Менга яқинлаша олмайди. Менинг бандам доимо (фарзлардан ташқари) нафл ибодатлар билан Менга яқинлашиши мумкин. Ниҳоят,

103. Абдураззоқ. Ал-мусаннаф, Байрут, 1970, I, 526-бет; Муватта. Салот ул-жамоа, 7-бет.

Мен уни севаман. Мен бандамни севсам, унинг эшитувчи қулоғига айланаман, кўрувчи кўзиман, тутган қўлиман, юрадиган оёғиман, ўйлайдиган юрагиман, гапирувчи тилиман. У Мендан нима сўраса, унга албатта бераман, Менга тоқинса, уни ҳимоя қиламан...”. (Қаранг: *Бухорий. Риқоқ*, 38; *Аҳмад*, VI, 256; *Ҳайсамий. II*, 248).

Аллоҳ таоло мунтазам равишда ўқиладиган фарз намозлардан ташқари, нафл намозлар орқали доимо Унга яқинлашишимизни ва натижада Ўзи суйган банда бўлиб қолишимизни истайди. Аллоҳ таолога ибодатда фавқулудда чўққига чиқиш учун фарзлардан кўра севимлироқ амал йўқлигини айтади. Яъни фарзларни бошқа амалларнинг қабул қилинишини таъминловчи муҳим шартлар, деб билдирди.

Имом Раббоний ҳазратлари айтадилар: “Яхшилаб билиб олингки, қалб Аллоҳ таолонинг мулкидир. Муқаддас Зотга қалбдан яқинроқ нарса йўқдир. Шундай экан, мўмин бўлсангиз ҳам, исёнчи бўлсангиз ҳам, қалбни озор беришдан сақланинг! Чунки қалб исёнкор бўлса ҳам ҳимоя қилинади. Бундай қилишдан узоқроқ туринг! Чунки Аллоҳ таоло наздида куфрдан кейин қалбга озор беришдан ёмонроқ гуноҳ йўқ. Зеро, қалб Аллоҳ таолога жуда яқиндир”.¹⁰⁴

Оятларда Аллоҳ таоло бандаларига бўйин томиридан ҳам яқинроқ эканини¹⁰⁵ киши ва уларнинг қалблари орасида эканлигини билдиради.¹⁰⁶ Шунинг учун назаргоҳи илоҳий бўлган қалбга жиддий эътибор беришимиз лозим.

Дарҳақиқат, Нақшбандий ҳазратлари ҳам: “... Аллоҳнинг назари тушмаган қалб йўқдир. Бунинг ўша қалб соҳиби хоҳласа билсин, хоҳламаса йўқ!”¹⁰⁷ дея марҳамат қилади.

Шундай қилиб, қалб кўзини очишнинг ўша қалбдаги илоҳий назардан фойда олиш воситаси бўлишига ҳам, қалбга озор бериш қанчалик оғир гуноҳ эканлигига ҳам эътибор қаратилади.

Аллоҳ дўстларининг савб-ҳаракатлари ва ҳимматидан кўзланган мақсад - илоҳий ҳақиқатлардан узоқлашган хаста ва ғофил қалбларни Ислоҳ ва имон нури билан абадий шиғо келтиришдир. Мўминларнинг маҳзун ва маъюс қалбларини меҳр ва раҳм-шафқат билан уйғотишдир. “Рамазон ойининг қадри шунчалик улуғки, унинг чегараси йўқ. Бу ойдаги яқдиллик ва ҳамжиҳатлик йил бўйи давом этадиган бирлик ва ҳамжиҳатликка олиб

105. Қоф, 16.

106. Анфол, 24.

107. Салоҳаддин бин Муборак ал-Бухорий. Анис ут-Толибин, 100-бет.

келади. Худди шундай бу ойдаги ажралиш ҳам йил давомида ажралишга сабаб бўлади.

Бахтиёр одам шундайки, Рамазон оyi билан ўзидан рози бўлган ҳолда хайрлашади. Рамазон ойида ўзига-ўзи ғазабланган кишининг ҳолига вой! Бинобарин, уни неъматга эришишдан тўсади ва яхши амаллардан маҳрум бўлади.¹⁰⁸

Рамазон фасллар ичидаги баҳордир, яъни бутун йилнинг илоҳий баҳори. Чунки у Қуръон нозил бўлиши билан алоҳида қадр-қимматга эга бўлиб, минг ойдан афзал бўлган Қадр кечасининг борлиги, афв ва мағфират эшиклари кенг очилганлиги, илоҳий барокатларга тўла даврдир.

Бу ойда қалбларга фаровонлик бахш этувчи “бирдамлик ва ҳамжихатлик”, яъни қалбларнинг Аллоҳ таоло билан бирлиги йил давомида ўз ифодасини топадиган алоҳида маънавий ютуқдир. Рамазондан кейинги ҳолатимиз ва иродамиз, шу ойда қилган дуоларимиз қабул бўлишининг далилидир.

Ушбу муборак ойда қалбингизни Аллоҳга, танангизни ибодатга бағишлаб, рўза тутишга, таровеҳга, Қуръон ўқишга, зикр қилишга, истиғфор, фитр, закот, меҳр ва раҳм-шафқатга тўла амаллар ва фидокорлик билан вақтини яхши ўтказ-

ганлар йил давомида унинг неъматларидан баҳраманд бўлишади. Аммо бу фурсатдан ғофил қолиб, илоҳий раҳм-шафқатдан узоқлашганлар бир йил давомида бу айрилик ва бефарқликка дучор бўладилар.

Дарҳақиқат, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар:

Менга Жаброил алайҳиссалом зоҳир бўлиб: “Рамазонга етишиб, гуноҳлари кечирилмаган киши раҳматдан узоқ бўлсин!” деди. Мен: “Омин!” – дедим. (*Ҳоким. IV, 170/7256; Термизий. Даават, 100/3545.*)

Бошқа бир ҳадиси шарифда эса шундай дейилган: “...Рамазон келиб, кечирилмайдиган одамнинг ҳолига вой. Рамазонда кечирилмаса, қачон кечирилади?!” (*Ибн Аби Шайба. ал-Мусаннаф, II, 270; Ҳайсамий. Мажма, III, 143.*)

Шунинг учун ҳам орифлар наздида Рамазон ойининг ниҳоятда муҳим. Дарҳақиқат, Муалло ибн Фазл айтдилар:

“Салафи солиҳлар (ўтмишдаги солиҳлар) Аллоҳ таолодан олти ой Рамазонга етказишини сўраб дуо қилар эдилар. Қолган олти ойда эса тутган рўзаларининг қабул қилинишини сўраб дуо қилардилар”. (*Қивом ус-Сунна. Ат-тарғиб ват-тарҳиб, II, 354.*)

Бошқа томондан, Рамазонда рўза тутиш билан одамларни очлик ва ночорликни бошдан кечириш орқали мухтожларнинг аҳволини яхшироқ тушунишимизга ёрдам берадиган руҳий, маънавий тарбиядир. Дарҳақиқат, Аллоҳ таоло ояти кари-мада иффати туфайли сўрашдан уялган мискинларнинг ҳолини тушуниб, имконимиз даражасида ёрдам беришимиз кераклигини айтади: “...Уларни юзларидан танийсиз...” (Бақара, 273). Бошқача қилиб айтганда, У бизнинг қалбларимизда меҳр-шафқат, раҳмдиллик, саховат ва фидойилик туйғулари биринчи ўринда бўлишини хоҳлайди.

Демак, Рамазон ойи биз учун атрофимиздаги камбағал, етим ва ночорларга масъул эканлигимизни ўргатувчи маърифат мактабидир. Қуйидаги ҳикоя, айниқса Рамазон ойида бегоналар ва камбағаллар олдидаги масъулиятимизни, виждонимизни синаш учун ибратли мисолдир:

Султон Мустафо Рамазон ойида Шайхулислом Меҳмед Амин Афандининг саройига ифторлик қилиш учун боради. Сухбат давомида:

- Ҳазрат, мен бир лаҳзада ёнингизга келишни истардим, лекин қасрингиз жуда узоқда,- дейди.

Меҳмед Амин Афанди:

- Сояи давлатнгизда яқин атрофда уй топсам бўлади. Лекин кўриб турган жойингизда хоналар-

нинг ҳеч қайси бирида ошхона йўқ, - деб жавоб берди.

Бу гап Султонга ғалати туюлади:

- Қанақасига, бу уйларда овқат пишириш-майдами?

Шайхулислом Афанди:

- Барчанинг нонуштаси ва кечки овқати фақирхонадан келади. Шунинг учун мен бу ердан кетишни хоҳламайман, - деб, жавоб беради.¹⁰⁹

Рамазон ойи мана шундай покиза қалб ва соф руҳ билан тушунилса, банда Аллоҳ таоло ҳузурида энг улуғ шоҳидлардан бири бўлади.

Шундай қилиб, Рамазонни муносиб жонлантириш, уни ўзимиздан мамнун бўлган ҳолда кузатиш, ундан олган маънавий қадриятларимизни йўқотмасдан келгуси йилги Рамазонга ҳам етиб бориш ва ҳаётимизни Рамазон шукуҳи билан яшаш ҳам ўзимиз учун катта бахтдир. Ҳақиқий байрам моҳиятан ана шу бахтнинг намоёнидир. Яъни: Ҳақиқий байрам - киши учун илоҳий мағфират гувоҳномасини олиб, Рамазон билан хайрлашишдир. Байрам - Аллоҳ таоло учун ихлос билан қилинган бандаларининг табригидир.

109. Суҳайл Унвер. Бир Рамазон, минг бир Истанбул, 64-бет.

Байрам – маърифат мактаби бўлган Рамазон ойининг сўнгги дарсидир.

Байрам – дўст ва қариндошларни, касалларни, бечораларни, ёлғиз ва мазлумларни зиёрат қилиш, ҳол-аҳвол сўраш, кўнглини олиш, мотамзадаларнинг ёнида бўлиш, мўминларнинг дардига шерик бўлиш, қисқаси, динда биродарликни кучайтириш.

Байрам – куйган кўнгилларга жаннатий хотиржамликни бахш этадиган илоҳий зиёфатдир.

Байрам – ёлғиз ибодатлардан ташқари хайр-эҳсонлар, қурбонликлар ва хизматлар билан жамовий ибодат кунидир. Сафолат ичра яшаш, исрофгарчилик билан ўтадиган дам олиш ва ўйин-кулги каби шахвоний кайф-сафо кунлари эмас.

Байрам – хафагарчилик ва ғазабни унутиш ва диндошлар билан бирлашиш кунидир.

Аллоҳ таоло бутун дунёда мазлум дин биродарларимиз дардларини янада чуқурроқ ҳис қилиш, қалбларимизни уларни ўз бағрига олган раҳм-шафқат масканига айлантириш, уларнинг жароҳатларига ҳам моддий ёрдамимиз, ҳам дуоларимиз билан шифо беришимизни насиб этсин. Асримиздаги ночор ва ғариб ислом олами ҳақиқий байрам шодлигига тўлсин...

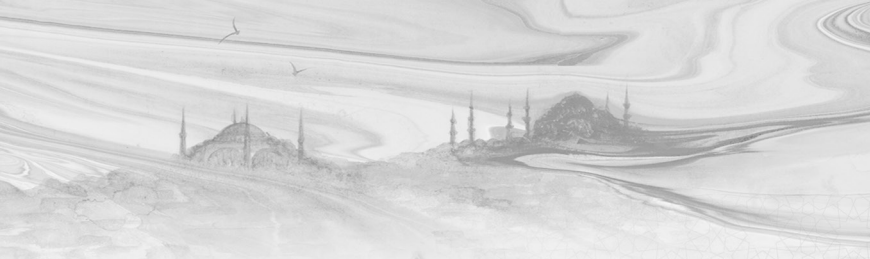
Барчамизга бу йилги Рамазон билан гуноҳларимиздан покланиб, бегуноҳ ҳолда хайрлашиш-

ни, кейинги йилги Рамазонни ҳам худди шундай қувончи билан кутиб олишни насиб этсин. Умримизни давомий Рамазон шуқуҳи билан ўтказишни ва абадий саодатга очилган байрам тонгида сўнгги нафасимизни олишимизни ато этсин.

Омин!..

Ҳақ Дўстларидан Ҳикматлар

ИМОМ РАББОНИЙ 4

РАҲМАТУЛЛОҲИ АЛАЙҲ

Охиратнинг абадийлиги қаршисида дунё ҳаёти дарёдан бир томчи ҳукмидадир. Шундай экан, “Ҳаёт нима?” деган саволга фақат тупрокнинг совуқ рутубати ва мозор тошларининг суқунати жавоб тарзида келтирилса, бундай ғафлат билан зиён қилинган бу фоний ҳаётдан ҳам ачинарлироқ яна нима бўлиши мумкин?!

Раҳматли Нажиб Фозил ғафлат билан ўтган умрни шундай таърифлайди: “Роппа роса ўттиз йил соатим ишлаган экан-у, мен қимирламай жойимда турган эканман. Самодан хабарсиз варрак учирган эканман”.

ҲАҚ ДЎСТЛАРИДАН ҲИКМАТЛАР

ИМОМ РАББОНИЙ - 4

(Раҳматуллаҳи Алайҳ)

Имом Раббоний ҳазратлари шундай марҳамат қиладилар:

“Инсоннинг яратилишидан мақсад ўзига буюрилган ибодатларни жойида адо этмоқдир. Ибодатларнинг адо этилишидан мақсад иймоний ҳақиқатни англатган “яқийн” ни қўлга киритишдир”.¹¹⁰

Аллоҳ азза ва жалла ояти каримада шундай марҳамат қилади: “Мен жинлар ва инсонларни фақат Ўзимга ибодат қилишлари учунгина яратдим” (Зориёт, 56-оят)

Ибн Аббос бу ояти каримада келтирилган “Менга ибодат қилсинлар” деган ифодани “Мени таниб билсинлар” тарзда тафсир қилади.

110. Имом Раббоний. Мактубот, I, 369. № 97.

Масалан, дунё шартларида банданинг Роббисига энг яқин бўлгани саждалар ташқаридан қараб турган одамга шаклий бир ҳаракат бўлиб кўриниши мумкин. Фақат бунинг англатадиган маъноси мўминнинг пешонасини ҳузур-и илоҳийда ерга қўйилиб, буюк ҳушу ичида, ўзини бандалиги, ожизлиги ва заифлигини эътироф этишидир. Роббисига таслим бўлгани, Унга бўйин эгиши ва ҳол лисони билан “Сен Роббимсан, мен бандангман. Сен Холиқимсан, мен махлуқингман” - дея Уни қалбан ҳам таниганини баён этишини англатади.

Чунончи, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг асҳоби намозда кўзларини самога қаратар эдилар. Токи ушбу ояти карима нозил бўлгунга қадар: “Мўминлар нажот топдилар. Улар намозларида ўзларини камтар тутувчидирлар” (Мўминун, 1-2 оят)

Мазкур ояти карима нозил қилинганидан сўнг асҳоби киром (улуғ ҳушу ила) бошларини олдинга эга бошладилар.¹¹¹

Зеро, намоз ибодатининг ҳақиқатида чуқурлашиб, илоҳий қудрат ва шижоат қаршисида ўзи йўқлик, ожизлик ва заифликларини идрок қилган ҳолда, бандаларини Ҳаққа арз қила олиш ирфони-га етишдилар.

Хуллас, ибодат ва бандаликнинг ғояси бу улуғ туйғулар билан маърифатуллоҳга етишишдир. Аллоҳни қалбан таний олишдир. Шу тарзда “яқин” га, яъни шакдан, шубҳадан холи бўлган, ҳақиқий иймонга етишишдир. “Эҳсон” мақомидаги кўнгил, яъни Аллоҳни кўриб тургандай қатъий иймон билан яшамоқдир. Ҳар лаҳза илоҳий назар остида турганимиз ҳақиқати қалбимизда шуур ва идрок ҳолига келишидир.

Ориф мўмин учун ҳаётда бандаликдан ҳам улуғроқ мақсад, тагин бандаликдан ҳам улуғроқ бошқа улуш йўқдир. Чунончи, ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам “ҳукмдор пайғамбарми” ёки “қул пайғамбарми” бўлишни истоганлари борасида бу танлов ўзларига қолдирилган. Расули ақрам “қул пайғамбар” бўлишни танлаганлар.¹¹² Ул зот ушбу танловлари билан Ҳаққа бандаликнинг олиб келадиган саодати ва салтанати, дунёвий салтанатлар берадиган хузур-ҳаловат ва саодат билан қиёслаб бўлмайдиган даражада устун, қийматли, абадий эканлигига ишора қилганлар.

Дарҳақиқат, бутун дунё бир инсонга берилса ва ўша инсон ўша ерда минг йил яшаса ҳам бундан нима наф? Оқибатда борар жойи қора тупроқ, тор

112. Қаранг: Абдурраззоқ. Мусаннаф, III, 183; Ҳайсамий. IX, 192-бет.

бир чукур бўлса, шундай эмасми? Бунинг устига охиратнинг абадийлиги қаршисида дунё ҳаёти дарёдан бир томчи ҳукмида бўлса.

Шундай экан, “Ҳаёт недир?” саволига фақат тупроқнинг совуқ рутубати ва мазор тошларининг сукути жавоб тарзида янграйдиган бўлса, бундай ғафлат билан зиён қилинган бу фоний ҳаётдан ҳам ачинарлироқ яна нима бўлиши мумкин?!

Ояти каримада шундай марҳамат қилинади: “Улар уни (қиёматни) кўрган куни (бу дунёда қанча кўп умр кўрган бўлсалар ҳам) гўё бир оқшом ёки чошгоҳ пайти миқдорича тургандек бўлурлар” (Нозиот, 46)

Шунингдек, бу қисқа дунё ҳаётини абадий ҳаётнинг саодат сармояси қилишга ҳаракат қилишдан ҳам афзалроқ доно яшаш тарзи бўлиши мумкин эмас. Бунинг биргина йўли буюрилганимиздай, Аллоҳ таолога бандалик вазифамизни ўз ўрнида адо этишимиздир.

Чунончи, ушбу ҳақиқатга биноан ҳикмат аҳлидан улуғ зотлар: “Дунё бир лаҳзалик вақтдир. Шу қисқагина лаҳзани ҳам ибодат билан ўтказишга ҳаракат қилинг!” дея тавсия қиладилар.¹¹³

Бу борада Абдуллоҳ Дехлавий ҳазратлари ҳам “Дунё ҳаёти бир кундир, ўша бир кунни ҳам рўза

тутган ҳолда ўтказишимиз керак”¹¹⁴ дея марҳамат қилиб, бу фоний ҳаётимизда риёзат ҳолида яшаб ўзимизни ҳаромлардан ва шубҳали нарсалардан асрашимиз, бор ғайратимизни Аллоҳга бандалик қилишимиз лозимлигини таъкидлайди.

Бошқа томондан ҳар бир ибодат - муносиби билан адо этилган тақдирда бандани Ҳақ таолога яқинлаштирган, иймони қувватлантирган, қалбни шак ва шубҳадан ҳоли қилган ҳолда ҳақиқий ҳузурга етиштирган бир маънавий озуқа саналади.

Иймон бир нур манбайига ўхшайди. Нафсоний ва шайтоний шамоллар бу нурни ўчириш учун умр бўйи ҳар бир фурсатда эсиб туришади. Ана шунда ибодатлар бу салбий шамолларга қарши иймон шуъласини ҳимоя қиладиган фонусга ўхшайди.

Шу билан бир қаторда, ибодатлар қанчалик ҳолис ният билан ва мақбул кайфиятда адо этилса, қалбдаги иймоннинг нури ҳам шу даражада қувватли ва ёрқин бўлади.

Самий ҳазратлари ибодат ва тоатлар баракоти билан енгилмас иймонга етишган мўминларнинг қалбий қиёмини қуйидаги ташбеҳ орқали изоҳлайди:

114. Рауф Аҳмад. Дурруъл-маориф, 143-бет.

Истиқомат соҳиби ҳар бир мўмин тоғ сингари мустаҳкам бўлиши лозим. Чунки тоғнинг тўрт аломати мавжуд:

1. Иссикда эримайди.
2. Совуқда музлаб қолмайди.
3. Шамол турганда кулаб тушмайди.
4. Сел келганда оқизиб кетмайди.¹¹⁵

Яъни, истиқомат соҳиби бир мўмин бутун салбий шартларга қарамай, иймон кучини сақлаб қолади.

Имом Раббоний ҳазратлари бундай лейдилар: “Муҳаббатда ҳийлага ўрин йўқ. Чунки севган энди маҳбубига кўнгил берган ошиқ мажнун бўлиб, унга қарши чиқа олмайди ва маҳбубининг муҳолифларига асло мойиллик билдира олмайди. Уларга ҳеч қандай ҳолатда ҳам тавиз кўрсата олмайди”.¹¹⁶

Ҳақ таолога иймон даруний бир муҳаббатдир. Муҳаббат эса қалбнинг амалидир. Ҳар бир тана аъзосида ирода бордир, лекин қалбда йўқ. Ҳеч нарса унга мажбуран яхши кўрдира олинмайди. Унга мажбурлаб яхши кўришни буюриб бўлмайди.

Шунингдек, у ҳеч нарсадан мажбуран нафратлана олмайди.

Шу боис ҳам ҳақиқий мўмин иймоннинг макони бўлган қалбини Аллоҳ таолонинг севмаганларидан асрайди, уларга мойиллик билдирмайди. Зеро, ҳам Аллоҳ азза ва жаллани яхши кўришини айтиб, ҳам Унинг севмаганларига мойиллик билдириш ҳақиқий иймон билан баҳолана олмайди.

Ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам “Киши севгани билан бирга”, дея марҳамат қилганлар. *(Бухорий. Одоб, 96)*

Шундай экан, бир ўйлаб кўринг: Кўнглимиз қанчалик Ҳақ таоло билан баробар? Қай даражада Расули ақрам ҳазратлари билан баробар? Қанчалик Аллоҳ ва Унинг Расулининг севганлари билан баробар? Бунга муқобил тарзда қанчалик нафсоний орзулар билан баробар? Қай даражада Аллоҳ ва Расулининг душманлари, гуноҳларининг жозибаларига, шайтоний тузоқларга мойиллик билдирадиган ҳолда?

Ҳақиқий ишқда севган маҳбубининг яхши кўрганларини ҳам яхши кўради, яхши кўрмаганларидан эса нафратланади. Аллоҳ ва Расулини яхши кўрган мўмин жўмардлик, одоб, ҳаё, марҳамат, шафқат ва кечиримли бўлиш сингари гўзал хислатларни ҳам яхши кўради. Бунга муқобил тарзда ҳаёсизлик, ёмонлик, хасислик, зулм ва ноҳақлик

сингари ёмон одатлардан нафратланади. Зеро, ҳақиқий муҳаббат севган билан севилганлар ўрта-сида муштаракликдан ҳосил бўлади. Ҳақиқий сев-гида севилганнинг хислатлари маҳбубига ўтади, унгаям юқади. Муҳаббат севилганнинг севганда ўз хислатларини кўриши орқали зиёда бўлади.

Масалан, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳазратларининг ибратли ахлоқи энг юқори даражада ҳазрат Абу Бакр (р.а) га ўтган. Зеро, Аллоҳ Расулини энг кўп яхши кўриб, Унда фоний бўлган саҳоба Абу Бакр (р.а) дир. Ҳазрат Абу Бакр (р.а) га назар солганимизда Аллоҳнинг Расули-нинг гўзал ахлоқини кўрамиз.

Яъни, “Мен Аллоҳ ва Расулини яхши кўраман” дейиш билан иш битмайди. Яхши кўрсак, марҳа-матимиз қай даражада, шафқатимиз қай ҳолда, ахлоқимиз қай савияда? Ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хислатларидан бизда қанчаси бор? Худбинликдан халос бўла олдикми? Умматнинг дардлари билан куйиб-ён-ган, бошқалар учун қайғура оладиган руҳиятга эгамизми? Севгимиз ҳолат ва хатти-ҳаракатлари-мизда ўз аксини топмоқдами? Ёки севгимиз фақат сўзда қолиб, қуруқ даъволар билан яшайпмизми? Амалда айтган севгимизни кўрсата олаяпмизми?

Шунингдек, “Мен Қуръонни яхши кўраман, эъзозлайман” дейишнинг ўзи кифоя қилмайди.

Қуръоннинг ахлоқи бизга қай даражада ўтган? Қуръон ҳукмлари билан қай даражада амал қила-
япмиз? Фарзандларимизнинг қанчасини Қуръон
сабоқларига юбориб, уларга Қуръон маданияти ва
ахлоқини ўргата олаяпмиз? Қиёмат кунида Қуръ-
оннинг бизга ё шафоатчи, ёки бепарволигимиз
сабабли шикоятчи бўлишини қай даражада тафак-
кур қила олаяпмиз? Ана шундай маънавий савол-
ларни ўзимизга тез-тез беришимиз лозим.

Ҳақиқий севгининг тарозиси фидокорликдир.
Фидокорлик билан исботланмаган қуруқ гаплар
ҳеч қандай аҳамиятга эга бўлмайди. Мавлоно ҳаз-
ратлари севги даъвосида сўзлаб, лекин ўзи анча
узоқ бўлган ғофилларни “Сўзнинг масхараси бўл-
манг!” дега огоҳлантирадилар.

Юртини яхши кўрган инсон ҳам ундан озги-
на узоқроққа кетса, дарров унинг ҳавоси, суви,
тупроғини соғина бошлайди. Ҳатто чўлдай бир
мамлакат бўлса ҳам, шунда ҳам киши ўз ватанини
соғинади. Ҳақиқий севги ҳам худди шундай.

Яна Мавлоно ҳазратлари “Маснавий” да бир
киссани тилга олади: Лайлининг ишқида чўллар-
га чиқиб кетиб, ҳасратда ёнган Мажнун сўлаги
оқиб, туклари тўкилиб кетган бир кўппакни эрка-
лайди. Уни меҳр билан силайди, кўзидан ўпади.
Мажнунни бу кўппакка кўрсатган бундай севги-

сидан ғашлари келиб, одамлар унга таъна қилади. Шунда Мажнун:

- Сиз унга менинг кўзим билан қараганингизда эди, нега бундай қилганимни англаган бўлардингиз. Зеро, у Лайлининг қишлоғида яшаган кўппакдир. Шунча жой қолиб, Лайлининг қишлоғида паноҳ топиб, ўша ерда яшаган. Ўша ерда кўрикчи бўлган. Мен уни нега эркаламас эканман, - дея жавоб беради.

Хуллас, Аллоҳ ва Расулининг севгани хислатлар ҳар бир ҳолимиз ва хатти-ҳаракатимизда ўз аксини топмоғи даркор. Шу боис ҳам Ҳақ дўстлари еб-ичишларидан то ётиб-туришларигача ҳар бир ҳолатда Қуръон ва Суннатга амал қилиш, таърифлаб бўлмайдиган маънавий лаззатни ҳис қилганлар.

Бошқа томондан ҳақиқий севги маҳбубнинг севганларини ҳам яхши кўриб, яхши кўрмайдиганларини ёқтирмаслик лозимлиги учун бизлар ҳам Аллоҳ ва Расулини яхши кўрсак, Аллоҳ учун севиб, яна Аллоҳ учун ёмон кўришимиз, буни шахсиятимизга жо қилишимиз, асл характерга эга бўлишимиз даркор. Муносибига муҳаббатли бўлишимиз, мустаҳаққиндан яъни Аллоҳнинг, Расулининг, Ислоннинг ва мусулмонларнинг душманларидан узоқроқ юришимиз лозим.

Чунончи, ҳазрат Пайғамбаримизнинг амакиси бўлишига қарамай куфрдаги шиддат ва қайсарлиги сабабли Абу Лаҳабга ояти карималарда Ҳақ таоло томонидан лаънат айтилиши бу ҳақиқатнинг энг ёрқин мисолларидан бири саналади.

Бундан ташқари, Аллоҳ ва Расулининг душманларини мақташ, уларга энг кичик тарзда бўлса ҳам илтифот билан қарашдан ўзимизни сақлашимиз даркор. Зеро, бу қарашлар уларнинг обрўсини орттириши туфайли Аллоҳнинг ғазабига сабаб бўлади.

Аллоҳ таоло учун ғазаб, жаҳл қилмаслигимизга доир ушбу ҳадиси шариф бунга ёрқин мисол бўла олади: “Мунофиққа жаноб деб бўлмайди. Агар уни юксак мақомда улуғлаб, қадрласангиз Азиз ва Жалил бўлган Роббингизнинг ғазабига дучор бўлган бўласиз”. (*Абу Довуд. Одоб, 83; Аҳмад ибн Ханбал. В, 346.*)

Имом Раббоний ҳазратлари шундай марҳамат қиладилар: “Эй биродар. Икки нарсда лакмалик бўлмас экан, муаммо чиқмайди. Биринчиси, шариат соҳиби Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг изларидан бориш, иккинчиси эса сенга таҳсил ўргатган муршидга нисбатан самимийлик ва муҳаббат. Бу иккаласи бор экан, минглаб қоронғулик тушса ҳам зиёни йўқдир. Фақат (Худо сақласин) бу икки нарсдан бирида камчиликка

йўл қўйилса, киши доим зикр ва муруқаба ҳолида бўлса ҳам, бу зарар устига зарардир. Зеро, унинг зикр ҳоли бир истидрождир ва оқибати эса жуда ёмон бўлади. Аллоҳ таолога чин кўнгилдан ёлворган ҳолда бу икки жиҳат борасида сабот ва бардош талаб қилиш даркор. Чунки булар ишнинг асли ва нажотнинг бош сармоясидир”.¹¹⁷

Мўмин киши Аллоҳ Расули ва ул зотнинг ворислари бўлган олим ва ориф зотларнинг изидан юришга ҳаракат қилиши даркор. Ана шунда энг қоронғу йўлларда ҳам саломат ўтган ҳолда абадий саодат дарвозасига етиб бора олади. Акс ҳолда, раҳбарсиз, йўлбошчисиз инсон елкани синган кемага ўхшаб ҳаракат қилади. Бундай кема ҳар сафар шамол турганида у қаерга сурукласа, ўша томонга қараб сузади, фақат манзил-и мақсудга олиб боровчи тўғри йўлни ҳеч тополмайди. Бундан ташқари, кучли гирдобда ҳалок бўлишдан ҳам кутилолмайди.

Шундай экан, мўмин ҳеч қачон ўз-ўзига ҳолини гўзал деб билмаслиги, ўзича қилаётган ибодатларини мукаммал адо этаяпман, деб баҳо бермаслиги лозим. Доимо бир истиқомат кўзгусида вазиятини кўздан кечириб, хатоларини тузатишга ҳаракат қилиши, камчиликларини кўра олиши лозим. Ҳолини кузатиб, ўзига тартибли ҳол намо-

ён қиладиган кўзгу бўлса, Қуръоннинг амалий тафсири бўлган ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ва ул зотнинг нурли изидан зарра қадар узоқлашмаган, суннатга тўлиқ амал қилган ҳолда ҳаёт кечирган, пайғамбар вориси муршид-и комиллардир.

Тасаввур қилингки, бир бемор тиб китобини ўқигани ҳолда ўзини даволай олмаганидай, ҳеч бир инсон фақат сатрларни ўқиш билан ўзидан ўзи нафсини ислоҳ қила олмайди. Ғурур, кибр, бойлик сингари нафсоний ёмон одатлардан қутила олмайди. Табиблар ҳам бетоб бўлиб қолганида ўзини даволагани бошқа табибнинг ҳузурига боради. Ўзича ўзини даволамайди. Ҳеч қайси қози ўз билганича ҳукм чиқара олмайди. Ҳар бир масалада шариат нимани буюрган бўлса, шунга қараб ҳукм ўқийди.

Хуллас, ана шундай сабаблар туфайли маънан камолотга етишиш учун бир муршиди комилнинг раҳбарлигига тобе бўлмоқ даркор.

Ҳазрат Мавлоно Румий пайғамбар вориси бир муршиди комилнинг маънавий тарбиясига кириши, нафс тўсиғини ошиб ўтган ҳолда ҳақиқат ва маърифатга етишиш учун қанчалик муҳим аҳамиятга эга эканлигини таъкидлаб, шундай марҳамат қилади: “Бир пичоқ ўз сопини бошқа бир пичоқ бўла олмай қандай қилиб йўниши мумкин?

Сен бор, яраларингни бир кўнгил жарроҳига кўрсат. Сен уларни ўзингча, ўз билганингча даволай олмайсан”.

Дунёвий туйғу ва ўй-хаёлларининг саломатлигини табибдан, кишини абадий юксак даражага чиқарган илоҳий ҳисларнинг саломатлигини эса муршиди комилдан ўрганмоқ даркор.

Чунончи, ҳазрат Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай марҳамат қиладилар: “Мўмин мўминнинг ойнасидир”.¹¹⁸ Мазкур ҳадиси шарифда таъкидланганидай комил инсонлар бизга покиза ва ёрқин ойна бўладилар-у, руҳимиз ўша ёрқин ойнада ўзлигимиз ва ҳақиқатни кўрамиз. Ана шундай ойнадан маҳрум бўлганлар ўз хатоларининг фарқига ҳам бормай, камчиликларини саодат деб ўйлаб, бу ғафлатдан уйғона олишмайди.

Бундан ташқари, бугунги кунда шундай бир ғафлат чуқурига тушиб қолган баъзи нодон кимсалар Расули акрамнинг шундай муборак баёнлари ва Суннати сонийясига бепарволик қилиб, назар-писанд қилмай Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламга нисбатан садоқат, ҳурмат ва таслимият имтиҳонларида улкан азобларга дуч келишмоқда. Шунингдек, бундай бадбахт кимсалар Аллоҳнинг Расулининг изидан юриб, буюк

авлиёуллоҳни ҳам гўё уларни кадрлаётгандай қалбий савиялари бордай - аслида эса ҳурматсизлик қилиб, тилга олишмоқда. Шубҳасиз, бу ҳол даҳшатли қалб кўрлиги саналади. Зеро, Аллоҳнинг севганларига нисбатан кўрсатилган одобсизлик, ғазаб-и илоҳийни энг кўп жалб қиладиган хусуслардан бири саналади.

Чунончи, Аллоҳ таоло қуйидаги икки гуноҳни содир этган кимсаларга уруш эълон қилишини баён қилади:

Биринчиси фоиздир: Ояти каримада шундай марҳамат қилинади: “Эй имон келтирганлар! Сизларга ўлдирилган кишилар учун қасос (олиш) фарз қилинди: озод киши муқобилига озод кишидан, кул учун кулдан, аёл киши учун аёлдан. Биродари томонидан афв этилса (хун тўлашга рози бўлинса), у ҳолда яхшилик билан бўйин суниш ва хунини яхшилаб тўлаш (зарурдир). Бу (ҳукм) Раббингиз томонидан енгиллик ва марҳаматдир. Бас, кимки шундан кейин ҳам ҳаддидан ошса¹¹⁹, унга аламли

119.178-оят. Яъни шу енгиллик ва илоҳий марҳаматлардан кейин ҳам, қотил ва бошқалардан ўч олса ёки хун олгандан кейин ҳам қасос олса, охираат азобиға маҳкумдир.

Шофий мазҳаби бўйича қулнинг эвазига ҳур кишидан қасос олинмайди. Ҳанафий мазҳаби бўйича эса, қасосда ҳур билан қулнинг фарқи йўқ. “Моида” сурасининг 45-оятидаги “жонга-жон” жумласи бунга далилдир. Шунингдек, бир тўда кишилар бир кишини ноҳақ қатл қилса, унинг қасоси учун тўданинг ҳаммаси қатлга маҳкумдир (Мд.).

азоб (берилур). Сизлар учун қасосда ҳаёт бор, эй ақл эгалари! (Бу билан) шояд (қотилликдан) сақлансангиз¹²⁰» (Бақара, 278-279 оятлар)

Иккинчиси эса Ҳақ таолонинг авлиё бандаларига ҳар қандай шаклда бўлса-да, ҳурматсизлик қилиш, уларни ёмон сўзлар билан тилга олишдир. Ҳадиси қудсийда шундай марҳамат қилинади: “Ҳар ким Менинг авлиё бандамга душманлик қиладиган бўлса, Мен унга қарши уруш эълон қиламан...” (*Бухорий. Риқоқ, 38.*)

Шуни ҳам таъкидлаб ўтиш жоизки, инсоният тарихи давомида Аллоҳ азза ва жалла билан урушиб ҳам ғолиб бўла олган биргина бўлсаям борлиқ учрамайди. Шу жиҳатда Аллоҳнинг суйган бандалари ҳақида ҳурматсизликни билдирадиган сўзларни тилга олиш, уларга нисбатан ёмон муносабатда бўлиш – бу ғайратуллоҳга тил теккизиш, кишини аёвсиз азобга тушишини билдиради.

Имом Раббоний ҳазратлари шундай марҳамат қиладилар:

“Манманлик (ўзи ва қилган амалларини яхши кўриш) солиҳ амалларни олов ўтинни ёққани син-

120. 179-оят. Қасос шариат кўрсатмаларига мувофиқ равишда ижро этилса, кўпчиликнинг қони ноҳақ тўкилишдан сақланиб қолиши назарда тутилган. Акс ҳолда, бир инсон қони эвазига икки томондан ҳам кўплаб бегуноҳ одамлар қурбон бўлиб кетиши мумкин.

гари ёқиб йўқ қилади. Манман кимса бу ҳолатда қилган амаллари кўзига яхши кўриниши орқали тушади. Бундай ҳисдан кутила олиш учун яширин қабоҳат ва камчиликларимизни кўз олдимиздан ўтказишимиз ва гўзал амалларимизни доим камчиликли, нуқсонли кўришимиз керак бўлади. Ҳатто кишини қилган солиҳ амаллари ва яхшиликларини кимдир эшитиб қолганидан уялиши лозим бўлади”.¹²¹

Солиҳ амалларда ният фақат Аллоҳнинг ризолигига етишиш бўлиши даркор. Банда ўзини солиҳ амалларга муваффақ қилгани учун Роббисига шукрона айтиши даркор. Солиҳ амаллар туфайли мақтаниб, нафсини гапига кириш – бу ўша амалининг асл мақсадини ўзгартириб, унинг ажрини ҳам йўққа чиқаради. Зеро, тавҳид ақидасининг бундай ҳолга тоқати йўқдир.

Бу борада бир мўмин курдирган масжиди, Қуръон курсига бораётгани сингари бошқаларни ҳайратга солувчи ишларни ошкор қилишдан сақланиши лозим. Фақат у вафот этганидан кейингина яқинлари ёмонидан қилган солиҳ амаллари тилга олинимида ҳеч қандай айб йўқ. Аксинча. Раҳматлининг қилган яхшиликлари тилга олиниб, номи ёд олинмишига сабаб бўлади. Лекин киши ҳаётлик чоғида қилган яхшиликларини ҳамманинг тилига

121. Кишмий. Баракот-и Аҳмадия, 217-бет.

тушиши, ҳамма уни мақташи ихлосга зиён етказгани учун, бу хатти-ҳаракат тўғри саналмайди.

Асосан, бир банда солиҳ амал қилганида қанчалик ҳаракат қилса-да, уни зоҳирий ва ботиний камчиликлардан бутунлай ҳоли ҳолда ифодалай олиши ғоят мушкул. Шу боис ҳам банда қанчалик улуғ савоб амал қилган бўлса бўлсин, ҳеч қачон амалини ўзи баҳо берган ҳолда уни улуғламаслиги, матамаслиги, доим бирор камчилик ё айб топиб, Аллоҳ таолонинг лутфи ва карамини дариф тутмаган ҳолда бу амалларини даргоҳида қабул қилишини тилаши лозим. Дуолари сингари солиҳ амалларининг ҳам Ҳақ таолонинг қабул қилишига бандалар доим муҳтож эканлигини ҳеч қачон унутмаслик даркор.

Шу боис ҳам ориф мўминлар наздида солиҳ амалларининг қиймати билан бирга уни Ҳақ таолога тақдим этилишидаги қалбий қиём ҳам ғоят катта аҳамиятга эга саналади. Амалларини фақат Аллоҳга хос қила олиш учун бошқаларнинг мақтовини жалб қиладиган жиҳатдан энг кичик мойиллик, ният ҳам аралашмаслиги лозим. Шунинг учун солиҳ амалларни имкон қадар одамларнинг нигоҳидан яшириш, уларга сездирмасликка ҳаракат қилиш керак.

да Аллоҳ таоло Арш-и Аълосининг соясида етти тоифа инсонлар паноҳ топадики, булардан бири ўнг қўли берган садақани чап қўли билмайдиган даражада яширинча эҳсон қила олган мўминлардир.¹²²

Лекин зарурат туғилган пайтда ёки бошқа инсонларни ҳам эҳсон қилишга ташвиқ қилиш фойдаси кўзланган ҳолатда ошкор тарзда эҳсон қилиш жоиз саналади. Фақат бу ҳолатда ҳам қалбини ғурур ва кибрдан асраган ҳолда, ихлосга зиён етказмай, эҳтиёркорлик билан ҳаракат қилиш даркор.

Қолаверса, солиҳ амалларда бошқаларнинг мақтовини бартараф қилиш билан бир қаторда ўз нафсимизни тақдирлашни ҳам унутмаслигимиз керак бўлади. Бу борада киши нафсини жим қила олиши, назоратни ўз қўлига олишининг энг яхши дориси эса унинг яширин айблари ва хатоларини ҳеч қачон унуттирмасликдир. Акс ҳолда, нафс ўзини ёқтириб, амалларининг ажрини шамолга созуришдан кутила олмайди.

Ҳақ таоло ният ва амалларимизни фақат илоҳий ризолиги билан қабул қилсин. Биз ожиз бандаларини севиб, рози бўлгани солиҳ амалларга, гўзал ҳол ва ахлоққа, лутф-и қарамига

122. Қаранг: Бухорий. Азон, 36-бет; Рикок, 24-бет; Муслим. Закот, 91-бет.

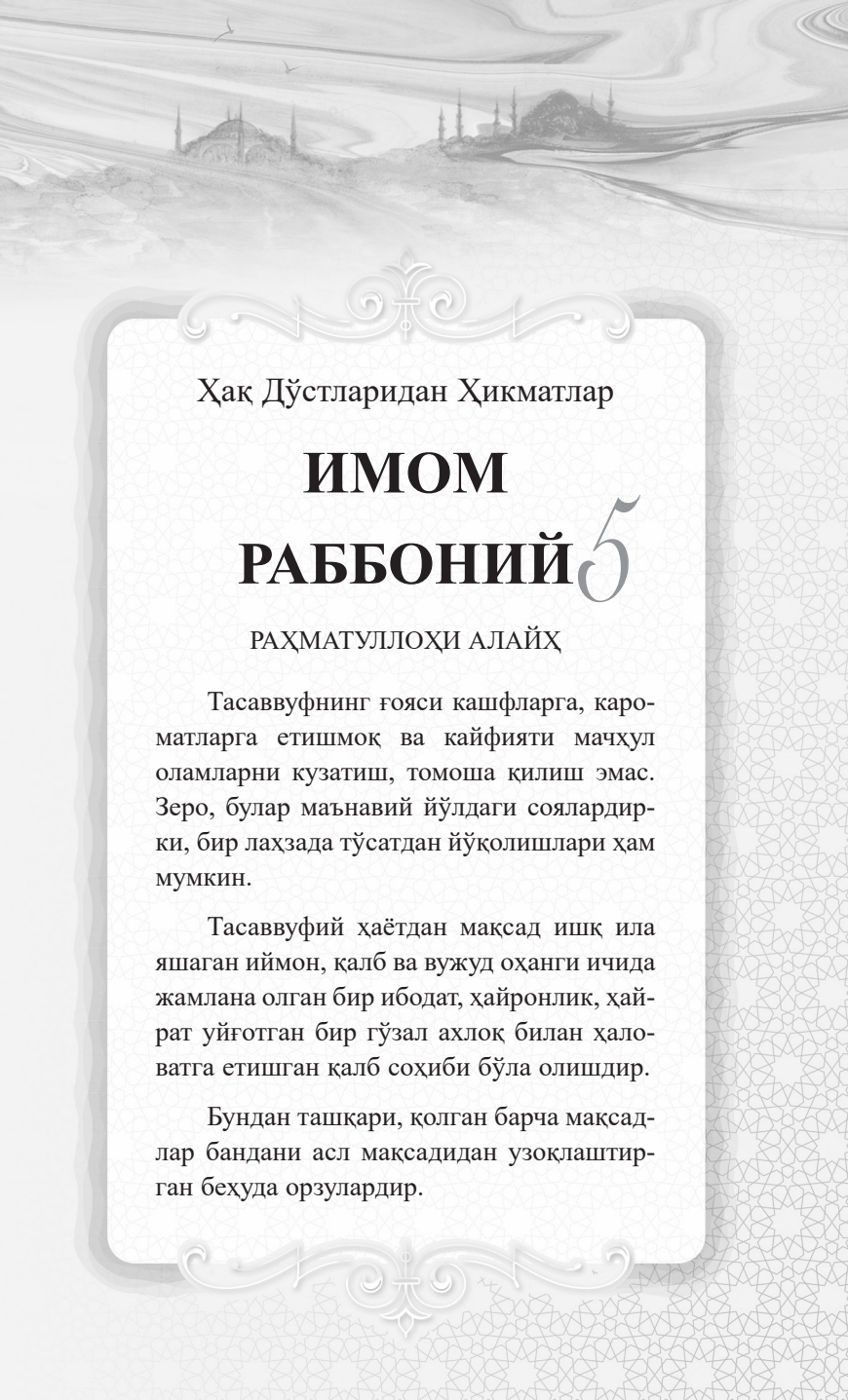

Имом Раббоний (Раҳматуллоҳи Алайҳ)

муваффақ айласин. Бизларни сирот-и мустақимга
ҳидоят айласин. Динимиз борасида фитнага туши-
риб, охират саодати соҳиби бўлишимизни жумла
мўминлар қатори, бизга ҳам насиб айласин.

Омийн...

Ҳақ Дўстларидан Ҳикматлар

ИМОМ РАББОНИЙ ⁵

РАҲМАТУЛЛОҲИ АЛАЙҲ

Тасаввуфнинг ғояси кашфларга, кароматларга етишмоқ ва кайфияти мачхул оламларни кузатиш, томоша қилиш эмас. Зеро, булар маънавий йўлдаги соялардирки, бир лаҳзада тўсатдан йўқолишлари ҳам мумкин.

Тасаввуфий ҳаётдан мақсад ишқ ила яшаган иймон, қалб ва вужуд оҳанги ичида жамлана олган бир ибодат, хайронлик, хайрат уйғотган бир гўзал ахлоқ билан ҳаловатга етишган қалб соҳиби бўла олишдир.

Бундан ташқари, қолган барча мақсадлар бандани асл мақсадидан узоқлаштирган беҳуда орзулардир.

ҲАҚ ДҶОСТЛАРИДАН ҲИҚМАТЛАР

ИМОМ РАББОНИЙ - 5

(Раҳматуллаҳи Алайҳ)

Имом Раббоний ҳазратлари шундай марҳамат қиладилар:

“Сўфийларнинг йўлига кирмоқдан мақсад (кашф ва каромат ишқига берилиб) ғайб оламига оид бир қанча суратларни ва шаклларни мушоҳода қилиш ва баъзи ўзгача рангларни ва нурларни кўра олиш эмас. Кўриниб турган оламдаги нурларининг ва суратларининг қандай камчилиги борки, инсон буларни ташлаб, бир қанча риёзат ва курашларни қилиб, ғайб оламига оид суратларни ва нурларни кўришни орзу қилсин! Икки оламдаги суратлар ва нурлар ҳам Аллоҳ азза ва жалла яратган нарсалардир. Ҳақ таолонинг мавжудлиги, ягона илоҳ эканлигини далиллариандир”.¹²³

Маънавий тарбия сафари бўлган тасаввуфда асосий ғоя Ҳақ таолога бандаликда мақбул бир

123. Имом Раббоний. Мактубот, II, 174. № 266.

даражага етишиш, иймоннинг камолига эришмоқ, шу тарзда Аллоҳнинг ризолигини қозонишдир. Йўкса, кашфларга, кароматларга етишиш ва шакл-шамойили номаълум оламларни томоша қилиш эмас. Зеро, булар маънавий сафардаги соялардирки, бир лаҳзада тўсатдан кўздан ғойиб бўлишлари ҳам мумкин. Чунончи, бу борада бир ибрат мисоли сифатида Қуръони каримда Балъам ибн Боуро ҳақида баён қилинади. Бу шундай бир зотки, ўзига кашф ва кароматлар баён қилинганида, дунёга мойиллик билдириб, дунё зийнатлари, ҳавасларига иштиёқи баланд бўлгани учун илоҳий ғазабга дучор бўлишдан кутилиб қола олмайди.¹²⁴ “(Эй Муҳаммад!) Оятларимизни келтирганимизда улардан чиқиб кетган (амал қилмаган) одамни¹²⁵ шайтон (ўзига) эргаштириб олгани, натижада (у) адашганлардан бўлиб қолгани (ҳақидаги қисса) ни уларга ўқиб беринг! Агар хоҳлаганимизда, уни улар (оятлар) сабабли (мартабасини) кўтарган бўлур эдик. Лекин, у ерга ҳирс қўйди ва (нафс) ҳавосига эргашди. Унинг мисоли гўё бир итдир-

124. Қаранг: Аъроф сураси, 175-176-оятлар.

125. 175-оят. У Исроил авлодига мансуб бир руҳоний бўлиб, исми Балъам ибн Боуро эди. У “исми аъзам”ни билар ва дуоסי мустажаб эди. Мусо (а.с.) Канъон кофирларига қарши борганларида канъонликлар Балъамни пора билан алдашиб, Мусо (а.с.) ва мўминларни дуои бад қилишга ундаганлар. У шайтон васвасаси ва нафс балосига берилиб, ўз дини ва эътиқодига зид иш қилган. Оятда унинг мисолида Аллоҳ таоло барча уламоларни ҳам огоҳлантирмоқда (Мд.).

ки, унга ҳамла қилсанг ҳам (тилини осилтириб) хансирайди, ўз ҳолига қўйсанг ҳам хансирайверади. Бу ўша оятларимизни ёлғонга чиқарган қавм кишиларининг мисолидир. Бу қиссаларни (уларга) айтиб беринг, шояд тафаккур қилсалар!” (Аъроф, 175-176)

Кашф ва каромат сингари мустасно ҳоллар баъзи бандаларга баъзан илоҳий бир лутф, баъзан эса илоҳий бир имтиҳон сифатида ато қилинади. Фақат босиб ўтиши лозим бўлган довонлари бор. Ўз даражаларига эга. Бу довонларда нимагадир чалғиб қолиш Ҳақ йўловчисини асл мақсадидан узоқлаштиради.

Шу боис Аллоҳ дўстлари жисмоний кароматларга аҳамият қаратишмаган, бутун ғайратларини асл каромат бўлган “истиқомат” ни ҳимоя қилишга қаратишган. Чунончи, Боязид Бистомий ҳазратларидан бу борада шундай нақл қилинади: “Бир куни Дижла дарёсининг нариги қирғоғига ўтишим керак эди. Дарёнинг икки қирғоғи менга йўл бериш учун каромат туфайли бирлашди. Дарҳол ўзимни йиғиб олдим ва Дижлага шундай дедим: “Қасамки, мен бунга алданмайман! Зеро, қайиқчилар одамни ярим ақчага ўтказиб қўйишади. (Сен эса ўттиз йилдан буён маҳшар учун тайёрлаганим амал-и солихларимни олиб қўймоқчисан) Ундай бўлса, ярим ақча учун ўттиз йиллик умримни

(Ўзимда бир борлик ва ўзлик ҳис қилишимга сабаб бўладиган бундай каромат эвазига) зиён етказа олмайман. Менга Карим лозим, каромат эмас!”¹²⁶

Яъни, бандаси учун муҳим бўлган Аллоҳ таолонинг ризосини таҳсил йўлида самимият ва тавозе билан олиб боришдир. Мазкур сафардаги чалғитувчи нарсаларга алданиб, бу билан овора бўлиб қолмаслик лозим.

Шунингдек, иймондан эҳсонга етишишни мақсад қилган тақво йўлида кашф ва кароматларга етишиш ёки етиша олмаслик маънавий ривожланишнинг ягона ўлчови эмас. Чунончи, бир қанча ривоятларда¹²⁷ пайғамбарлардан кейин инсонларнинг энг хайрлиси эканлиги билдирилган ҳазрат Абу Бакр (р.а) ҳам жисмоний ва зоҳирий кароматига доир у қадар кўп ривоят учрамайди. Ул зотнинг энг буюк каромати Аллоҳ Расулига бўлган тенгсиз садоқати, мустасно итоаткорлиги ва содиқлигидир. Ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намунали шахсиятига оид барча фазилатлар унга энг юксак савияда сироят этилганидадир (акс этганидадир).

Ана шу жиҳатдан маънавий тарбия йўлида кашф ва кароматларга етишмай, камол топиш-

126. Қаранг: Аттор. Тазкиратуъл-авлиё, 217-бет.

127. Қаранг: Али ал Муттакий. Канзул уммал. XI, 549/32578; Ибни Можа. Муқаддима, 11/106; Аҳмад. I, 127, II, 26.

нинг яна-да хайрлироқ эканлиги баён қилинади. Зеро, бунга ўхшаш ҳолларни мушоҳада қилганлар, башар бўлиш сифати билан ғурурга берилиши ҳам мумкин. Ўзини қандай бўлмасин камол топгани ўй-хаёли билан ҳимматларини, яъни маънавий ғайратларини камайитириш каби хатога йўл қўйишлари мумкин.

Ҳолбуки, ояти каримада шундай марҳамат қилинади: “(Шунингдек) Сизга аниқ нарса (ўлим) келгунига қадар Раббингизга ибодат қилаверинг!” (Ҳижр, 99-оят) Шу тарзда Аллоҳ таолога бандалик қилишда сўнгги нафасгача ҳаракат қилишимиз буюрилмоқда. Кашф ва каромат каби тажаллийларни бошдан ўтказмай, истиқомат узра юрмай, сабр билан давом этганлар эса ғурур, кибр ва манманликдан жуда эҳтиёт бўлишади. Ўзида доим бирор камчилик кўргани учун ҳам Аллоҳ таолога нисбатан ҳечлик ва йўқлик ҳисси билан, маънавий ғайрат ва шижоатини яна-да орттириш орзусида яшайдилар.

Бундан ташқари, ҳазрат Таҳаъл-Ҳаририй бу ҳақиқатни ифодалашда шундай марҳамат қиладилар: “Кашф аҳли солик ила кашфни ёпиқ соликнинг ҳоли кўзи кўрадиган билан кўзи сўқир бўлган икки кишининг Ҳижоз сафарига чиқишига ўхшайди. Ҳар иккаласи ҳам йўл бўйи мудом ўзининг мақсади сари яқинлашиб келмоқда. Фақат кўзи

сўқир кишининг савоби унга қараганда кўпроқдир. Сайр-у сулукда ҳам кашфи бўлмаган солик ҳар қанча кўринмаса ҳам, мудом тараққий ҳолида бўлгани учун кашфи очиқ бўлган кимсадан кўра кўпроқ фойда топади”.¹²⁸

Абул-Ҳасан Ҳарақоний ҳазратлари ҳам муридларига маънавий камолот учун “хизмат” ни тавсия қилиб, шундай марҳамат қиладилар: “Энг буюк каромат – ҳорғинлик ва безор бўлишни ҳис қилмаган ҳолда Аллоҳнинг махлуқотига хизмат қилишдир”¹²⁹.

Имом Раббоний ҳазратлари шундай марҳамат қиладилар: “Эътиқод ва амалга доир икки қанотни қўлга киритганларидан сўнг Аллоҳ таолонинг лутф ва инояти билан тақво аҳли кишиларининг улуғ йўлга киришлари мумкин бўлади. Бу йўлга киришнинг мақсади эътиқоди ва амал борасида билдирилганларга изох бериш ёки улардан ташқари янги бир нарсага етишиш эмас. Зеро, бундай нарса оёғи сирпаниб кетиши олиб бориши, асосий мақсаддан йироқ кутишлардир.

Тасаввуфга киришдан мурод эътиқоднинг шакл-шубҳа билан қопланмаслиги учун яқин ва

итмиънан (қониқиш, ишонч, хотиржамлик) қозонмоқдир”¹³⁰.

Тасаввуфий ҳаётдан мақсад ишқ билан яшаган иймон қалб ва вужуд оҳанги ичида ифодаланган бир ибодат саналиб, ҳайрат уйғотган гўзал ахлоқ билан ҳузур-ҳаловатга етишган қалбга ноил бўла олишдир. Шу тарзда Аллоҳ таолонинг рози бўладиган бир банда ҳолига етишишнинг ғайрати билан яшай олади киши. Бундан йироқ бўлган қолган барча мақсадлар бандани асл мақсаддан узоқлаштирувчи беҳуда орзулар саналади.

Бундан ташқари, тасаввуфий тарбиядан муносиби билан насиба олган мўминларнинг ишонч ва солиҳ амалларга яна-да маҳкам боғланиши, зулм ва босимлар қаршисида ҳам иймонларини яна-да кўпроқ ҳимоя қилиб, асрашлари тарихий ҳақиқатдир.

Чунончи, узоқ йиллар давомида атеист ва коммунист тузум остида яшаган, бир томондан эса глобал маданият ривожланиши, яна бошқа томондан ғарб маданиятини кириб келиши оқибатида унга эргашганлар аввалига, Болқон, Кавказ, Ўрта Осиё ва Африка мамлакатларига кириб бориб, улар орасида кўплаб Ислом жамиятида мусулмон киши ўзлигини сақлай олишни уддалаганлар зиёдаси билан тасаввуф илмидан файз

130. Имом Раббоний. Мактубот, II, 174, № 266.

олган мўминлар эканлигини барчамизга аён. Зеро, тасаввуфнинг ғояси энг шиддатли ишончсизлик ва куфр бўронлари қаршисида ҳам енгилмайдиган даражада қалбидаги иймонни мустаҳкамлашидир.

Имом Раббоний ҳазратлари шундай марҳамат қиладилар: “Дўстларимга буни доим айтиб келдим. Умримнинг охирига қадар ҳам айтадиганим бу насиҳат куйидагича: Аҳли суннат ваъл-жамотга оид калом китоблардаги маълумотлар истиқоматида эътиқодини тузатиб, фарз, вожиб, суннат, мандуб, ҳалол, ҳаром, макруҳ, шубҳали шаклдаги фикҳий ҳукмлардан амалга оширилиши керак бўлганларни бажариб, тарк этиш керак бўлганлардан эса киши узоқлашиб, кейин қалбини Ҳақ таолодан бошқа нарсалар билан банд бўлишидан қутқаришидир...”¹³¹

Ҳақ дўстлари жуда кўп бора аҳамият қаратгани яна бир жиҳат бандалик вазифасини адо этишда истиқомат узра собит тура олишдир. Шундай экан, истиқомат энг буюк каромат ҳисобланган. Истиқоматнинг асоси эса аввало, Қуръон ва Суннат қоидаларига кўра эътиқоди, яъни ишончини тузатишдир. Кейин эса ҳаром ва шубҳали нарсалардан сақланмоқ. Гўзал ахлоқ билан яшаб, солиҳ амалларни бажаришда давом этишдир.

Аллоҳ таолонинг биз бандаларидан истагани “қалби салим” га ноил бўла олиш, яъни покиза ва шубҳадан холи кўнгил билан Ҳақ таолонинг хузурига бора олиш ҳам фақат зоҳирӣ ва ботиний бандалик вазифаларимизни ихлос билан ифодалашимизга боғлиқдир. Бу борада қўлимиздан келган ғайратни кўрсатишимиз лозимки, қалбимиз Аллоҳ азза ва жалладан бошқасига мойиллик билдирмасин. Ҳақ таолонинг зикри билан хузур ва сокинликка етишайлик.

Шундай экан, киши тафаккур қилган ҳолда Аллоҳнинг амрига кулоқ тутиши даркор. Парвардигори Олам шундай буюради: “Инсонни (Биз) яратганмиз, (демак,) унинг нафси васваса қиладиган (кўнглидан ўтадиган) нарсаларни ҳам билурмиз. Биз унга бўйин томиридан ҳам яқинроқдирмиз” (Қоф, 16-оят)

Дарҳақиқат, инсоннинг кўнглидан ўтганлар ўзидан бошқа барча борлиқ учун сирдир. Фақат бу Ҳақ таолога маълумдир. Шундай экан, ҳаёти бу ҳақиқатнинг ёруғлигида яшай олиши лозим. Ҳол ва хатти-ҳаракатларимизгача, ҳисларимиз, туйғуларимиз ҳам Аллоҳнинг ризолиги билан таълиф қилиб, қалбимизни Аллоҳга хуш келмайдиган нарсалардан холи қилишимиз, бадбин ўй-хаёллардан ҳалос қилишимиз керак бўлади.

Имом Раббоний ҳазратлари шундай дейдилар:

“Бир хайрли иш қилганимда, шубҳасиз, ўзимда бирор камчиликни кўриб айблайман. Ҳатто нафсимни сўроқ қилиб, синайман. Ўзимни ўнг томонимдаги фариштанинг ёза оладиган хайрли амал қилмагандай кўриб, ўзимга таскин бериб, баҳона топмайман. Ўнг томонимдаги дафтарнинг бўш эканлигига, уни ёзадиган фаришталар беҳудага мени кутаётганига ишонаман. Шунча яхшилик қилиб қўйибман, деб нафсимни ғафлатга тушишига йўл қўймайман. Шу ҳолим билан Аллоҳ таолонинг ризолигига қандай қилиб етишишим мумкин?!

Шуни ҳам биламанки, бу оламдаги барча жуда кўп жихатдан мenden устундир. Уларнинг орасида энг айбдори, энг кўп хато қилган менман!”¹³²

Кишининг маънавий савияси юксалгани сари Аллоҳ таолога бўлган самимийлик ва итоат туйғулари ҳам зиёда бўлади. Чунончи, инсонлар орасида Ҳақ таолони таниш борасида энг устун савияда бўлган пайғамбарлар ва авлиёлар инсонларнинг энг гуноҳкорларидан ҳам кўпроқ пушаймонлик, азият ва йўқлик туйғулари билан Аллоҳга илтижо қилишганки, ўзларида доим камчилик кўриб, хато-айб ва нуқсонларини кўз олдида келтириб, надомат кўз ёшлари билан тавба ҳамда истиғфорда бўлишган.

Ҳазрат Иброҳим Аллоҳ азза ва жалла учун мол-давлатидан, жонидан ва фарзандидан фидойилик имтиҳонларидан ўтганлар. Кўнглидаги ўткинчи тахтларни бартараф қилдилар. Бутпараст қавмга қарши қатъий тавҳид курашини олиб борадилар. Кўрсатгани муҳаббат, садоқат ва самимийлиги билан “Ҳабибуллоҳ” бўлдилар. Ҳақ таолонинг дўстлигига етишдилар. Фақат Иброҳим (а.с) Аллоҳ таоло ҳузуридаги бу улуғ мавқеиға қарамай, илоҳий азамат қаршисида ҳис қилганлари йўқлик, ожизлик, итоаткорлик ҳолини кўрсатиб: “Қайта тириладиган кунда (қиёматда) мени шарманда қилмагин!” (Шуаро, 87-оят) дея илтижо қилдилар.

Шубҳасиз, пайғамбарларда, авлиёлар ва солиҳ мўминларда намоён бўлган бу кўркув ҳоли уларнинг Аллоҳ азза ва жаллага яқинликлари ва маърифатуллоҳдаги юксак савияларининг бир белгиси саналади.

Зеро, ояти каримада шундай марҳамат қилинади: “Шунингдек, одамлар, жониворлар ва чорва ҳайвонлари орасида ҳам ҳар хил ранглилари бордир. Бандалари орасида Аллоҳдан уламоларгина кўрқарлар¹³³. Ҳақиқатан, Аллоҳ қудратли ва мағфиратлидир” (Фотир, 28-оят.) Бу ердаги олимликдан

133.28-оят. Аллоҳнинг зоти ва сифатлари, қудрати ва ҳикматларини қанча кўп билса, шунча кўп Ундан кўрқади.

мақсад Аллоҳни билмоқдир. Унинг қудрати ва шижоатининг буюклигини, бунга муқобил ўзининг қанчалик ожизлигини идрок эта олишдир, яъни маърифатуллоҳдир.

Аллоҳ таоло ана шундай кўркув ичида ибодат қилган солиҳ бандаларининг ҳолини Қуръони Каримда шундай баён этади: “...шунингдек, садақаларини (қиёматда) Парвардигорга қайтувчи эканларидан диллари кўрқиб турган ҳолда берадиган кишилар, айнан ўшалар яхшиликларни қилишга шошурлар ва унда ўзиб кетувчидирлар” (Муъминун, 60-61-оятлар)

Ҳазрат Ойша онамиз шундай марҳамат қиладилар: Юқоридаги ояти карималар нозил бўлганида Расули акрамдан:

- Оятда зикр қилинганлар зино, ўғрилиқ ва ичкилик сингари ҳаром ишни қилганларми? – деб сўрадим.

- Йўқ, эй Сиддикнинг қизи! Оятда баён қилинган кимсалар намоз ўқиб, рўза тутиб, садақа бериб, шунда ҳам бу ибодатларини қабул қилинадими ёки йўқми, шундан кўрққан кишилардир, - дея марҳамат қиладилар Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам. *(Термизий. Тафсир, 23/3175; Ибн Можа. Зухд,*

Шунингдек, Аллоҳ таолонинг авлиё бандалари, ориф ва солиҳ зотлар кўнглини чулғаб олган ана шундай хавотир туфайли Парвардигорга шундай илтижо қилишган эди: “Аллоҳим! Сени барча нуқсонли сифатлардан ҳоли деб биламан! Сени ҳаққинг ила таний олмадик. Сенга ҳаққи билан (чин, ҳақиқий) бандалик қила олмадик!...”

Яъни, ғофил бандалар энг оғир гуноҳлари туфайли озгина бўлса ҳам кўркув, хавотирни ҳис қилмас экан, ориф бандалар эса илоҳий қудрат ва шижоат тажаллийларининг ўзини камраб олган кўркув ҳоли сабаби билан солиҳ амалларининг ҳали қабул қилиниб ёки қабул бўлмаслиги борасида кучли хавотир ичида яшашади.

Чунончи, ҳазрат Али (р.а) ҳам бу борада шундай марҳамат қилган эдилар: “Қилганингиз солиҳ амалларга кўрсатганингиз аҳамиятдан ҳам кўпроғини, уларнинг қабул бўлиши ва савоб амалларингизни асраб қолишга кўпроқ аҳамият қаратинг”.

Яъни, солиҳ амалларни бажариш билан иш битмайди. Уни қай даражада ихлос билан адо этганимизга эътибор қаратишимиз даркор. Унинг ажрини зое қилмаслик учун риё, мактаниш, ғурур ва кибр сингари ёмон васфлардан жуда эҳтиёт бўлишимиз лозим.

Хуллас, тасаввуфий тарбиянинг энг муҳим гояларидан бири ҳам “хавф ва ражо” (кўрқув ва умид) мувозанатида бўлиш, кўнглимизга ана шу хисни жо қила олишимиздир.

Шу боис Ҳақ дўстлари маънавият самосининг юлдузлари мавқеида бўлишларига қарамай ўзини доим энг пастда ва энг ожиз ҳолда кўришади. Шу тарзда амаллари ва гўзал ҳолига ишониб қолиш ғафлатидан ўзларини ҳимоя қиладилар. Абдий нажотга етишиш учун фақат Аллоҳ азза ва жалла-нинг раҳмати ва мағфиратини умид қилиш одоби-га мурожаат қиладилар.

Шунингдек, Имом Раббоний ҳазратлари ҳам мактуб ёзган талабаларидан сўнгги нафасини хусн-и хотима ила, яъни иймон саломатлигида бера олиш учун дуолар қилишини сўраганлар. Ўғлига юборган бир мактубида шундай марҳамат қиладилар: “Болаларга шафқатли бўлинг ва улар-ни Қуръон ўқишга ташвиқ қилинг! Зиммамиз-да ҳаққи бўлган кишиларни бизнинг номимиздан рози қилинг! Иймонимиз саломатлиги учун дуо қилиб, бизга ёрдам беринг!”¹³⁴

Шундай экан, сўнгги нафасини иймон билан бера олиш борасидаги бу кўнгил нозиклиги ва бандалик одоби барча Ҳақ дўстларининг васфи саналади. Бу иймон назокатидан барчамиз ибрат

олишимиз даркор. Шу боис бизлар ҳам “Эй Раббим! Менга подшоҳлик ато этдинг”¹³⁵, яна барча гап (туш)ларнинг таъвил (таъбир)ларидан менга таълим бердинг. Эй осмонлар ва Ерни ижод этган зот! Дунёю охиратда Ўзинг эгамдирсан. (Ажалим етганида) мусулмон ҳолимда вафот эттир ва мени солихлар (қатори)га қўшгин!” (Юсуф, 101-оят) ояти каримасини дуоларимиздан канда қилмаслигимиз лозим.

Зеро, пайғамбарлар ва уларнинг хушхабар айтганларидан ташқари ҳеч кимнинг сўнги нафасини иймон билан бера олишига доир бирор кафолат йўқдир. Мазкур ҳадисда ана шу ҳақиқатларнинг қанчалик ибратли бўла оладиган мисоли келтирилган: Ҳақ дўстларидан Абу Бакр Варроқ ҳазратлари вафот этганида бир зот уни тушида кўради. Ҳазратнинг юзи сарғайган, дардли-дардли йиғламоқда эди. Шунда ҳалиги зот ундан:

– Ё шайх. Бу не ҳол? – деб сўрайди.

135.101-оят. Миср шоҳи – Фиръавн (Райён) ўз тожи, тахти, муҳри, қиличини Юсуф (а.с.)га бериб, асосий подшоҳликни унга топширди. Ўзи фахрий шоҳ мақомида юрди. Охири имон келтириб, мусулмон бўлди. Юсуф (а.с.) тожни киймади. Суранинг ушбу ва 54–56-оятларига кўра, пайғамбар ёки олим киши золим, кофир ёки фосиқ подшоҳнинг қўл остида мансаб ва лавозимларда ишлаши жоиз, деганлар. Чунончи, салафларимиз золим ҳукмдорлар қўл остида қозилик қилгани каби (Мд.).

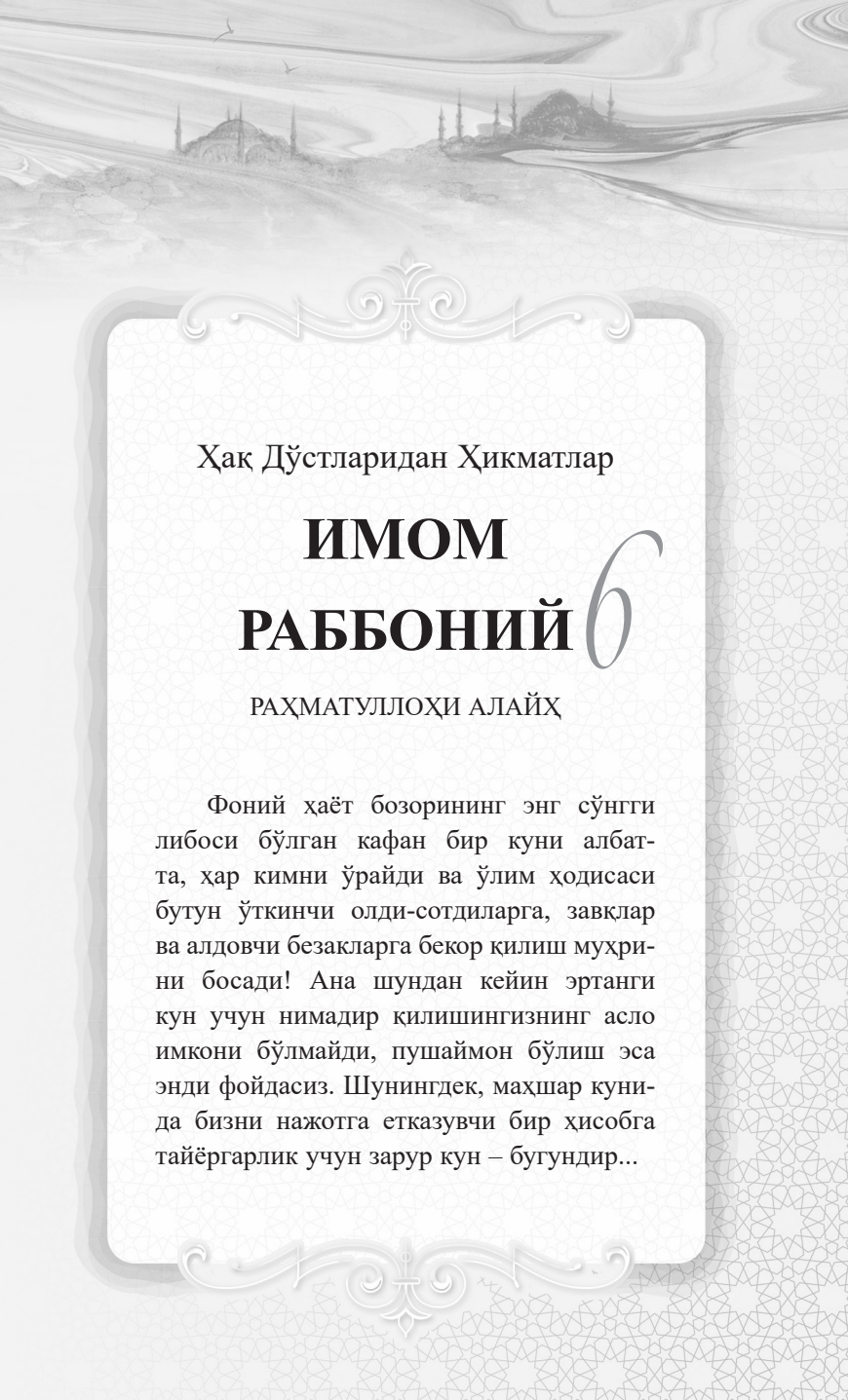
Имом Раббоний (Раҳматуллоҳи Алайҳ)

Ҳазрат қайғусининг сабабини ифодалаб, қуйидаги даҳшатли жавобни беради:

– Қўшни қабрларга ўн саккизта маййитни дафн этишди. Лекин уларнинг орасида битта ҳам мусулмон йўқ ...”¹³⁶

Аллоҳ азза ва жалла барчамизга сўнгги нафасимизда иймонимиз билан жон беришни насиб айласин. Бир умр ризойи илоҳий истиқоматида яшаб, сўнгги лаҳзада абадий вуслат қувончи яшаган бахтиёр бандаларининг сафига барчамизни лутф-и карами билан муносиб қилсин. Омийн!...

Ҳақ Дўстларидан Ҳикматлар

ИМОМ РАББОНИЙ 6

РАҲМАТУЛЛОҲИ АЛАЙҲ

Фоний ҳаёт бозорининг энг сўнгги либоси бўлган кафан бир кун и албатта, ҳар кимни ўрайди ва ўлим ҳодисаси бутун ўткинчи олди-сотдиларга, завқлар ва алдовчи безакларга бекор қилиш муҳрини босади! Ана шундан кейин эртанги кун учун нимадир қилишингизнинг асло имкони бўлмайди, пушаймон бўлиш эса энди фойдасиз. Шунингдек, махшар кунда бизни нажотга етказувчи бир ҳисобга тайёргарлик учун зарур кун – бутундир...

ҲАҚ ДЎСТЛАРИДАН ҲИКМАТЛАР

ИМОМ РАББОНИЙ - 6

(Раҳматуллаҳи Алайҳ)

Имом Раббоний ҳазратлари шундай марҳамат қиладилар: “Аллоҳ таолонинг ғазабини йироклаштириш борасида ушбу “Лаа илааҳа иллаллоҳ” калимасидан бошқа фойдали ҳеч нарса йўқдир. Бу сўз жаҳаннамга киришга сабаб бўлган ғазабни сўндирса, бошқа ғазабларни жуда тез сўндиради. Зеро, бошқа ғазаблар жаҳаннам азобини пайдо қилган ғазабдан кўра жуда енгилдир. Қандай сўнмасинки, банда бу сўзни такрорлаган ҳолда мосиводан юз ўгирган, уларни рад қилган ва қалбининг қибласи Аллоҳ таоло бўлгандир. Зотан, ғазабнинг сабаби ҳам банданинг мубтало бўлгани турли йўналишлардир. Калима-и тавҳид билан булар йўқ бўлган экан, ғазаб ҳам сукунатга бош уради...”¹³⁷

137. Имом Раббоний. Мактубот, II, 591-594, № 37.

Ҳақ таолонинг ғазабига энг кўп дучор бўладиган ва илоҳий мағфиратдан маҳрум бўладиган энг оғир гуноҳлар: Куфр, ширк ва нифоқдир. Яъни, Аллоҳни инкор қилиш, Унга ширк келтириш ёки зоҳиран Унга иймон келтиргандай кўриниб, қалбида эса Уни инкор этишдир.

Ислом фитрати узра ва Аллоҳга бандалик қилсин дея яратилган инсон ҳақ йўлини тарк этиб, ботил йўлларга оғишининг асосий сабаблари нафсига, шайтон ёки шайтонлашмиш инсонларга қулоқ солиб, ўзини ўзи жаҳолат зулматига ғарқ қилишидир. Бу борада инсоннинг ақли ва кўнглини парда қоплаб олган бўлса, кўпинча ўзини имтиҳон қилиш учун олдига қўйилган турли-туман манфаатлар бунга сабаб бўлади.

Бу борада Фаридиддин Ағтор нақл қилган қуйидаги қисса ғоят ибратлидир: Подшоҳнинг жуда яхши кўрган бир овчи ити бўлган экан. Бу кўшпак ов борасида жуда моҳир эди. Подшоҳ уни жудаям қадрлар, ҳар сафар овга отланганида, албатта, ана шу итини ҳам бирга олиб кетарди. Тасмасини гавҳарлар билан безатган, оёқларига эса олтин-кумушдан ҳалқа тақиб қўйган эди. Бир куни подшоҳ яна итини ёнига олиб, сарой аъёнлари билан овга чиқади. Тасманинг ипак ипи қўлида, отда ўтирган ҳолда кетаётган подшоҳнинг кайфияти аъло эди.

содир бўлди. Жуда яхши кўрган ити подшоҳини унутиб, бутунлай бошқа нарса билан овора эди. Подшоҳ олдиниға бундан хафа бўлиб, кўлидаги ипни тортиб қўйса-да, ит тихирлик қилди: олдидаги суяк бўлагини камиришда давом этди. Буни кўрган подшоҳ ғазаб аралаш ҳайрат билан унга бақиради:

– Ҳузуримда мени ёддан чиқариб, бошқа нарса билан машғул бўлишинг нимаси? Бунга қандай ҳаддинг сиғди?! – деди.

Бу ҳолдан подшоҳ жуда хафа бўлди. Кўпакнинг бу нонкўрлиги, вафосизлиги, эътиборсизлиги унга жуда қаттиқ таъсир қилган эди. Оддий кўпак бўлса ҳам уни бу қилмишини кечириб, буни унутишга ҳаракат қилмади. Шу қадар иззат, эҳсон ва икромга қарамай, кўпакнинг бир лаҳзада, тагин битта суяк бўлагини деб подшоҳни унутиши кечириб бўлмас иш эди. Шу боис подшоҳ ғазаб билан:

– Йўқотинг бу одобсизни! – деб буюрди.

Ғофил кўпак бу ғазабнинг маъносини англаб етганида бўлар иш бўлган, қиладиган бошқа иш қолмаган эди. Шунингдек, атрофдаги аъёнлар подшоҳга:

– Султоним, уни тасмасидаги гавҳар, олтин, кумуш, нима бўлса, аввал шуларни ечиб олайлик. Кейин уни ҳайдаб юборайлик, – деганида, у:

– Йўқ! Қўйиб юборинг. Шу ҳолида кетаверсин, - деб буюрди. Кейин қўшимча қилиб шундай деди: - Шу ҳолича қўйиб юборинг. Кетаверсин. Шу ҳолича кетсин, бепоён чўлларда абгор, оч ва сувсиз қолсин. Ана шунда ўзига берилган шунча икром, кўрсатилган иззат-хурматнинг қадрини билади...

Хуллас, Аллоҳ таолонинг энг кўп ғазабига сабаб бўладиган нарсалар ҳам У Зотнинг бандалик қилиш учун яратгани инсоннинг, инсон учун яратгани фоний борлиқларга кўнгил бериб, дунё зийнатига маҳлиё бўлиб, Холиқдан юз ўгиришидир. Инсоннинг яратувчисини, ҳақиқий соҳибини - Раззоқ бўлган Зотни унутиб, бошқа эшикдан мадад кутиши, сўраши ҳам буюк нонкўрлик саналади.

Шуни ҳам унутмаслик лозимки, бутун инсоният Аллоҳ таолони инкор қилса-да, Унинг шаън-и улуҳийятига зарра қадар нуқсон етмайди. Аксинча, бутун инсоният Аллоҳ таолонинг борлиги ва ягона илоҳ эканлигига иймон келтириб, шу билан шарафланса, яна Унинг шаън-и улуҳийятини зарра қадар зиёда қилмайдилар. Аллоҳ азза ва жалланинг бизнинг бандалигимизга эҳтиёжи йўқ. У барча эҳтиёжлардан холи. Шунингдек, башариятнинг иймони ёки инкори Ҳақ таолога эмас, фақат кишининг ўзига фойда ёки зарар беради.

Шу билан бир қаторда, Аллоҳ таоло чексиз марҳамати туфайли яратгани инсонларининг ҳидоятини ва саодатини истайди. Уларнинг иймон билан шарафланиши, шу тарзда илоҳий мукофотларга лойиқ ҳолга етишишларини истайди. Шу боис Аллоҳдан бошқа илоҳ йўқлиги ҳақиқатининг қабулини англатган калима-и тавҳид Аллоҳнинг энг суйган калимасидир. Зеро, бу калиманинг чуқур идрок этилиб, қалбан тасдиқланиши:

- Банданинг фисқ-фасоддан ва барча фоний эшиклардан юз ўгириб, фақат Аллоҳ таолонинг даргоҳ-и улуҳийятига сиғиниши маъносини билдиради;

- Рўё ва ҳаёл оралиғидаги ботил илоҳларни рад этиб, ягона ҳақиқат бўлган Аллоҳга таслим бўлишини ифодалайди;

- Инсон наздида ўзи бутлаштиргани шайтоний ва нафсоний барча боғларни узиб ташлаб, фақат Ҳақ таолога бандалик қила оладиган бўлган ҳақиқий ҳурриятга етишишини билдиради.

Шунинг учун ҳам Аллоҳ таоло азобни тилаб олган қанчадан қанча инсонни калима-и тавҳидни айтиб, унинг истиқоматига киришларига сабаби туфайли афв ва мағфиратига ноил қилгандир. Ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам узоқ йиллар давомида зулм ва исканжа кўриб, мушриклар берган азобга қарамай, кейинчалик

ҳақ динни тан олиб келган бу мушрикларнинг баъзилари калима-и таҳвидни айтиб, улуғ Зотга юз бурганлари ҳурмати учун кечирилган, уларга ҳам муборак саҳобалари қаторидан жой берганлар.

Масалан, Ҳазрат Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг амакилари ҳазрат Ҳамза (р.а) ни шаҳид қилган Ҳабашлик Ваҳший калима-и тавҳиднинг ҳақиқатини идрок этганидан сўнг ноил бўлгани иймон ҳаяжони билан юрагидаги надомат изтиробини бироз бўлса-да сўндириб, бир кафорат бўлиши нияти билан пайғамбарлик даъво қилиб чиққан фитначи Мусайламани ўлдирган эди. Натижада, қиёматга қадар келадиган мўминлар томонидан Ҳазрат Ваҳший (р.а) номи билан ёдга олиниб, муборак саҳобага айланган эди.

Шундай экан, илоҳий мағфират талабида тавассул қилинадиган, энг гўзал васила: “Лаа илааҳа иллаллоҳ” (Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқдир) калимасидир. Кўплаб тавба ва истиғфор дуосида ҳам ана шу жумла ўрин олган.

Чунончи, ҳазрат Юнус (а.с) нинг тавбаси ҳам тавҳид билан тавассулда бўлиши узра ижобат бўлгандир. Ояти каримада шундай марҳамат қилинади: “Зуннун (Юнус)нинг (ўз қавмидан) ғазабланган ҳолда (қишлоғидан чиқиб) кетиб, Бизни унга қарши чиқа олмайди, деб ўйлаган пайтини, сўнг (Биз уни балиқ қорнига ташлаганимиздан кейин) қоронғи

зулматлар ичра: «Сендан ўзга илоҳ йўқдир. Сен (барча) нуқсонлардан покдирсан. Дарҳақиқат, мен (ўзимга) зулм қилувчилардан бўлдим», – деб нидо қилган (пайтини эсланг!) Бас, Биз унинг (дуосини) ижобат қилдик ва уни ғамдан қутқардик. Биз мўминларга мана шундай нажот берурмиз.” (Анбиё, 87-88-оятлар)

Имом Раббоний ҳазратлари шундай ёзадилар: “Калима-и тавҳиднинг фазилати қаршисида шу дунёнинг бутуни, барчаси ҳам бир қийматни ифода қилай олмайди! Кошки, бир улкан уммон олдида бир томчи ҳукмида ҳам бўла олса эди! Фақат бу калима-и тоййибанинг қиймат ва улуғлиги уни сўзлаган кишининг маънавий даражаси нисбатидир. Айтган кимсанинг даражаси қанчалик юксак бўлса, бу калиманинг улуғворлиги ҳам ана шу даражада зиёда бўлиб тажаллий қилади...”¹³⁸

Калима-и тавҳиднинг Ҳақ таоло наздидаги қийматини ва илоҳий мағфиратга ноил бўлиш борасидаги мустасно таъсири қуйидаги ҳадиси шарифда гўзал тарзда баён қилинган:

Саҳобалардан Шаддод ибн Авс шундай марҳамат қиладилар: Ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ёнларида ўтирганимизда бир сафар биздан:

138. Имом Раббоний. Мактубот, II, 591-594, № 37.

– Орангизда бегона киши борми? – деб сўрадилар. Бу ерда бегона дея аҳли китоб назарда тутилган эди. Биз ҳам:

– Йўк, ё Расулуллоҳ! – дедик.

Шунда Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам эшикларни ёпишимизни буюрдилар. Кейин эса:

– Қўлларингизни кўтаринг ва “Лаа илаҳа иллоллоҳ” деб айтинг! – дедилар.

Шаддод ибн Авс бу зикр мажлисининг давомини қуйидагича баён қиладилар: “Қўлларимизни бир муддат тепага кўтариб, Ул зот айтган шаклда зикр қилдик. Кейин Расули акрам муборак қўлларини туширдилар ва шундай дуо қилдилар: “Аллоҳим! Сенга ҳамд бўлсин. Роббим, мени “шу жумла” билан юбординг. Уни (айтишни ва керакли вазифани адо этишни) менга буюрдинг. Бунинг эвазига эса менга Жаннатни ваъда қилдинг. Сен ваъдангдан асло қайтмайсан!”

Кейин Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларга қараб шундай дейдилар: “Хушхабар бўлсин сизга! Шубҳасиз, Аллоҳ таоло сизларни мағфират айлади”. *(Аҳмад ибн Ҳанбал. Муснад, IV, 124.)*

Калима-и тавҳиднинг Аллоҳ наздидаги юксак киймати қуйидаги ҳодисада ҳам гўзал тарзда баён қилинади:

Ўзига Ҳақ таоло томонидан буюк бошқарув имкониятлари ато этилган Ҳазрати Сулаймон жинлар, инсонлар ва кушлардан иборат улкан қўшини билан бир жойдан ўтиб кетаётган эди. У ерда бир чумолилар водийси бор эди. Чумолиларнинг раиси ҳазрат Сулаймон ва лашкарини қўрганида:

— Эй чумолилар! Тезда уяларингизга кириг. Сулаймон ва лашкари сизни қўрмай қолиб босиб кетмасин. Ҳазрат Сулаймоннинг салтанати жуда улкан салтанатдир. Оёқ остида эзилиб кетасиз, зудлик билан уяларингизга кириг! — деди.¹³⁹

“Сулаймон (хизмати) учун жин, инс ва кушлардан иборат лашкарлари тўпланиб, тизилган ҳолларида турдилар¹⁴⁰. То улар чумолилар водийсига етганларида, бир чумоли: «Эй чумолилар! Уяларингизга киригиз, яна Сулаймон ва унинг лашкарлари ўзлари сезмаган ҳолларида сизларни эзиб кетмасинлар!» — деди”. (Намл, 17-18-оятлар)

Аллоҳ азза ва жалланинг лутфи билан ҳайвотот оламининг лисонини ҳам тушунадиган ҳазрат

139. Қаранг: Намл, 17-18-оятлар.

140. 17-оят. Сулаймон (а.с.)га жинлар тилла ва ипакдан катта гилам тўқиб берган бўлиб, унинг ўртасига тилла тахт устига ўзи, атрофидаги тилла ва қумушдан ясалган 600 минг курсида набийлар ва уламолар, уларнинг атрофида одамлар, уларнинг атрофида жинлар ўтирар, осмонда кушлар қаноти билан соя солиб турар, шамол гиламни кўтариб, айтилган жойга элтар экан (Мд.).

Сулаймон (а.с) бу сўзларни эшитиб қолди ва шундай деди:

– Йўқ, менинг салтанатим ўткинчидир! Бир калима-и тавҳид олиб келадиган саодат ва салтанат эса абадийдир.

Шунингдек, бир ҳадиси шарифда бу борада шундай марҳамат қилинади: “Бир киши сўнгги нафасида (холис қалб билан) калима-и таҳвидни айтса, Жаннатга киради...” (*Ҳоким. Мустадрок, I, 503.*)

Ушбу улуғ хушxabарга ноил бўлиб, абадий саодат ва салтанатга етиша олиш учун умр бўйи калима-и тавҳиднинг ичида яшашга ҳаракат қилиши шартдир. Яъни, банда Аллоҳдан бошқа зоҳирий ва ботиний барча илоҳларни рад қилиб, кўнглини Аллоҳга иймон билан тўлдиради. Сўнгги нафасигача ана шу соф иймон билан ҳаёт кечирса, иймон билан жон бериб, жаннатга ноил бўлиши умид қилинади. Истиснолардан ташқари бу ҳақиқатга зид ҳаёт кечирган кимсанинг сўнгги нафасида “Ла илаҳа иллааллоҳ” дея олиши жуда қийин бўлади. Зеро, яна бир ҳадисда бу борада шундай марҳамат қилинади:

“Қандай яшасангиз, шундай ўласиз. Қандай вафот этсангиз, шу тарзда қайта тириласиз”. (*Мунаввий. Файзул-қодир, V. 663.*)

Убайдуллоҳ Аҳрор ҳазратлари шундай нақл қиладилар: Бир азиз зот Нақшбандий ҳазратларини вафотидан кейин ул зотни тушларида кўради ва ундан:

– Абадий нажотга етишишимиз учун нима қилишимиз даркор? – дея сўрайди.

– Сўнгги нафасингда нима билан машғул бўлишинг керак бўлса, умр бўйи шу билан банд бўлгин! – дея жавоб қайтаради ҳазрат.

Яъни, сўнгги нафасида қай тарзда бутунлай Ҳақ таолони тафаккур қилишимиз даркор бўлса, ҳаётимиз давомида ҳам ана шундай зийраклик билан мушоҳада қилишимиз лозим”.¹⁴¹

Шу боис умр бўйи сўнгги нафасини иймон билан бера олишнинг тайёргарлигини кўриб бориш лозим. Акс ҳолда, тавҳид билан қамралган бир бандалик ҳаётини яшамай, фақат калима-и тавҳидни айтиш билан нажот топишини умид қилиш беҳудага орзуга берилишдир.

Қолаверса, тобеин авлодининг буюк олимларидан бири имом Зухрийдан Расули ақрамнинг “Ким “Лаа илааҳа иллоллоҳ” деса, Жаннатга кироди” ҳадиси шарифи ҳақида сўрашибди. Имом Зухрий ҳазратлари:

141. Рашаҳот. 130-бет.

– Бу ҳукм Ислоннинг дастлабки кунларида фарзлар, амр ва ман қилинган нарсаларнинг нозил бўлишидан аввал эди, – дея марҳамат қиладилар.
(Термизий. Иймон, 17/2638.)

Яъни, дин камолотга етганидан сўнг Китоб ва Суннатнинг барча ҳукмларига риоя қилиниб, тавҳид ила ҳаёт кечириш зарурийдир. Бу борада Аллоҳ таоло шундай марҳамат қилади: “Одамлар: «Имон келтирдик», – дейишлари билангина, синалмаган ҳолларида қолдириладилар, деб ўйладиларми?!” (Анкабут, 2-оят). Ҳақ таоло мазкур ояти каримаси билан фақат сўзда айтиш билан чекланган, ҳаётида буни татбиқ эта олмаган калима-и тавҳиднинг ўзи абадий нажотга етишишнинг асоси бўла олмаслигини баён қилади.

Бундан ташқари, ушбу ояти кариманинг иймонлари сабабли билан турли зулм ва исканжаларга сабр қилган баъзи саҳобалар ҳақида нозил бўлгани ривоят қилинади. Мазкур ривоят ҳам ҳақиқий иймоннинг бир қанча бадаллар талаб қилишини очиқ-ойдин ифодаламакда. Шу боис ҳам Аллоҳ азза ва жалла Қуръони Каримда иймонларини қутқариш учун жонларини фидо қилган Фиръавннинг сеҳргарларини, эътиқодидан воз кечмагани учун ҳандақларга ташланиб ёкиб юборилган Уҳуд жангидаги саҳобалар, тавҳидини

химоя қилиш учун курашганида шаҳид бўлган Ҳабиб-и Нажжор ҳақида бизларга хабар бермоқда.

Бундан ташқари, Имом Раббоний ҳазратлари ҳам таъкидлаганидай, калима-и тавҳиднинг илоҳий мезондаги қиймат ва қудрати уни айтганининг маънавий даражаси нисбатида бўлади. Шу жиҳатдан кўнгилни калима-и тавҳиднинг маъно ва ҳақиқатида чуқурлаштирмоқ лозим. Чунончи, набавий тарбия замирида маънан гоксак савияга эришган азиз зотлар, улуғ саҳобалардан Абдуллоҳ ибн Масъуд “Биз бўғзимиздан ўтган лукмаларнинг тасбеҳларини эшитадиган даражага келган эдик”, — дея марҳамат қилган эдилар.¹⁴²

Имом Раббоний ҳазратлари шундай марҳамат қиладилар: “Лаа илааҳа иллоллоҳ” зикрдан мақсад офоқий ва анфусий, яъни ташқаридаги ва ичкаридаги ботил илоҳларни йўқ қилишдир. Офоқий илоҳлар Лот ва Узо каби кофирларнинг ботил илоҳларидир. Анфусий илоҳлар эса нафсга оид орзулардир. Чунончи, Аллоҳ азза ва жалла “(Эй Муҳаммад!) Ҳавоии нафсини ўзига «илоҳ» қилиб олган ва Аллоҳ уни (азалдан гумроҳ бўлишини) билган ҳолда адаштириб, кулоқ ва қалбини муҳрлаб, кўзига парда тортиб қўйган кимсани кўрдингизми? Бас, уни Аллоҳ (адаштиргани)дан сўнг ким

142. Қаранг: Бухорий. Манокиб, 25-бет.

хидоят қила олур?! Ахир, (бундан) эслатма олмай-сизларми?!” (Жосия, 23-оят) дея марҳамат қилади.

Шариат инсонларни мукаллаф тутган ва қалбан тасдиқлашдан иборат бўлган “иймон” учун офоқий илоҳларнинг йўқ қилиниши кифоядир. Ансуфий ботил илоҳларнинг йўқ қилиниши учун эса нафсий орзу-истакларни жиловлаш даркор бўлади.

Аҳлуллоҳнинг йўлига киришнинг ғояси ва натижаси ҳам айнан шу бўлади. Ҳақиқий иймонга етишиш - бу ҳар икки турдан ботил илоҳларни йўқ қилишга боғлиқдир...”¹⁴³.

Калима-и тавҳид зикри “Лаа илааҳа” лафзи билан, яъни бутун ботил илоҳларнинг рад қилиниши билан бошланади. Ташқи оламдаги бутлар ва ботил илоҳлар барчага аёндир. Иймоннинг шаръан собит бўла олиши учун кофир, мушрик ёки бутпарастларнинг ботил илоҳларини рад қилиб, бир ва ягона бўлган Аллоҳга ишонишнинг ўзи кифоядир. Фақат бу тавҳиднинг ҳақиқатига етишиш нисбати билан ишнинг балки энг осон қисмидир. Аслида, машаққатли ва қийин, муҳим бўлган қисми эса ички оламдаги бутларни ҳам йўқотиб, яксон қилиб, фақат Аллоҳга таслим бўлиб, итоат қила олишдир.

Чунончи, ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам машаққатли Табук сафаридан қайтаётганларида саҳобаларига қарата: “... Энди кичик жиҳоддан энг буюк жиҳодга, яъни банданинг орзу-ҳаваларига қарши бўлган жиҳодга келдингиз”¹⁴⁴ дея марҳамат қилишларини маъно ва ҳикмати айнан мана шудир.

Шунингдек, нафси нозрат қилиб, ички оламни ботиний бутлардан тозалаш ғоят машаққатли, аммо жуда зарур бўлган вазифадир.

Ояти каримада шундай марҳамат қилинади: “Нажот топувчи одам, ҳақиқатан, (куфр ва гуноҳлардан) пок бўлур ва Парвардигорининг исмини ёд этиб, (беш вақт) намоз ўқир” (Аъло, 14-15-оятлар)

Ҳазрат Ибн Аббос (р.а) ушбу оятда зикр қилинган “тазакка (покланган)” калимасини “Кишининг “Лаа илааҳа иллоллоҳ” дейишидир”, дейди.¹⁴⁵ Зеро, покланишда дастлабки қадам қалбнинг куфр ва ширкдан холи қилинишидир.

Хўш, бандасининг ички олаmidан поклаши лозим бўлган бутлар нималардан иборат?

144. Қаранг: Байҳақий. Аз-Зухудуъл-Кабир, 198/374; Суютий. Масжид, 73/6107.

145. Қуртубий. Ал-Жомий, XX, 22-бет.

- Булар баъзан бандага Аллоҳ таоло буюрган нарсалардан ҳам муҳимроқ қилиб кўрсатган нафсоний истаклардир.

- Баъзан Аллоҳ учун тарк этилиши керак бўлган, фақат тарк этилмаган ўткинчи манфаатлардир. Дунё билан охират қарама-қарши келганида, дунёни танлашдир.

- Баъзан бандани Роббисидан узоқлаштирган бир мақом-мавқедир.

- Баъзан Ҳақ таолони унуттирган шоншухрат ва бойликдир.

- Баъзан эса қарши жинсга нисбатан ҳис қилинган ҳаддан ортиқ шаҳватдир.

Аллоҳ таоло илоҳий имтиҳон сирига биноан ҳаромлар ва гуноҳларга қувватли бир жозиба бериб қўйгандир. Буларнинг жозибасидан нафсни асрай олиш учун буюк бир иймон қуввати лозим бўлади.

Хусусан, Маккалик мушриклар ҳам ҳазрат Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб, бутлари билан курашишдан воз кечишлари учун қуйидагиларни таклиф қилишган эди: “Бадавлат бўлишни хоҳласанг, сенга истаганингча бойлик берайлик! Раҳбар бўлишни хоҳласанг, сени ўзимизга бошлиқ қилиб қўяйлик. Тенги йўқ қизга уйланишни хоҳласанг, сени Қурайш қабиласининг энг гўзал қизларидан бирига уйлантириб қўяй-

лик! Нима десанг, бажаришга тайёرمىз. Лекин сен мана шу даъвойингиздан воз кечинг!”

Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бу бутпарастларга шундай жавоб берадилар: “Сиз тилга олган бу нарсаларнинг ҳеч бирига алоқам йўқ. Мен сизларга олиб келган нарсам билан на бойлигингизни хоҳлайман, на буюк шараф, на шуҳрат қозониш, на сизларга ҳукмдор бўлишни хоҳлайман. Асло бундай нарсаларни кўзламаганман. Фақат Аллоҳ таоло мени сизга пайғамбар сифатида юборди ва менга бир Китоб нозил қилди. Сиз (буни қабул қилганлар) учун (жаннат билан) муждаловчи, қабул қилмаганларингиз эса жаҳаннам билан огоҳлантирувчи бўлишимни менга Роббим буюрди. Мен Роббимнинг менга юклаган бу рисолат вазифаларини сизга етказдим ва сизларга насихат қилдим! Сизга олиб келганим бу нарсани қабул қилсангиз, у дунёда ва охиратда насиба ва озуқангиз бўлади. Агар буни қабул қилмасангиз, инкор қисангиз, Аллоҳ азза ва жалла мен билан сизнинг орангизда ҳукмини бергунига қадар мен адо этадиган вазифа шуки, Аллоҳ таолонинг амрини бажо келтириш, барча қийинчиликларга сабр қилишдир”.¹⁴⁶

146. Ибн Исҳоқ. Сийрат, 179-бет; Ибн Ҳишом. 295-296-бетлар; Ибн Касир. Ал-Бидоя, 99-100-бетлар.

Шубҳасиз, зоҳирӣ бутларни бартараф қилиш билан бир қаторда нафсларни ботиний бутларини ҳам йўқотиш вазифаси билан юборилган ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламга айтилган шунга ўхшаш тақлифлар Ул зотга зарра қадар таъсир қилмаган. Фақат инсоният тарихи дунёнинг нафсларга мурожаат қилиб, уларни ўзига жалб қилиши ва охиратини унуттириб, ўткинчи ҳавас ва истакларни муҳимроқ қилиб кўрсатиши қаршисида енгилган қанчадан қанча иродалар ва беҳисоб алданишлар билан тўладир.

Қолаверса, бу борада бир ҳадиси шарифда шундай марҳамат қилинади: “... Мен сизнинг (бундан кейин) Аллоҳга ширк кўшишингиздан кўрқмаяпман. Аммо, дунё хирси билан бир-бирингиз билан тортишиб, ким ўзарга баҳслашингиздан кўрқаяпман”. (*Бухорий. Мағозий, 17; Муслим. Фазоил, 31.*)

Шундай экан, инсон Роббини тарк этиб, кўплаб қуллик қилгани ботил илоҳ бу - ўз нафсидир. Аллоҳнинг амрини адо этишига монелик қилган кишининг ўз орзу-ҳавасларидир. Илоҳий ҳақиқатларга терс келадиган “менга ёқадиган” лардир. Исломи динининг ҳукмларига амал қилмайдиган худбинлардир. Ибодатлари фақат Аллоҳнинг амри бўлгани учун эмас, балки одамларнинг кўзи тушиши, ҳамма уни макташи, одамларнинг ишончини қозониб, бундан бирор манфаатини ундириш

ёки бошқа ниятини амалга ошириш сингари мақсадларига етишишдир.

Ваҳоланки, ояти каримада шундай марҳамат қилинади: “Қўрдингизми, ким (нафсу) ҳавосини илоҳ қилиб олган бўлса, Сиз унга вакил (ундан қайтариб туришга масъул) бўлармидингиз?!”¹⁴⁷ (Фурқон, 43-оят)

Бир ҳадиси шарифда шундай марҳамат қилинади: “Аллоҳнинг наздида само қубба остида ибодат қилган сохта илоҳлар орасида изидан қолмайдиган орзу-ҳавасдан ҳам оғирроқ ва ундан ҳам ёмонроғи йўқдир”. (*Ҳайсамий, I, 188.*)

Шундай экан, маънавий тарбия билан нафсининг назорат қилиб турилиши салбий жиҳатлардан холи қилиниши жуда муҳим вазифа саналади. Нафсни назорат қилмас эканмиз, у кишини ҳар кўйга солиши, ҳидоятдан узоқлаштириши ҳеч гап эмас. Зеро, калима-и тавҳиднинг ҳақиқатига фақат ана шу нафсни жиловлаб, унинг истакларига бўйсунмай, ихлос билан ибодат қилган ҳолдагина етишиш мумкин.

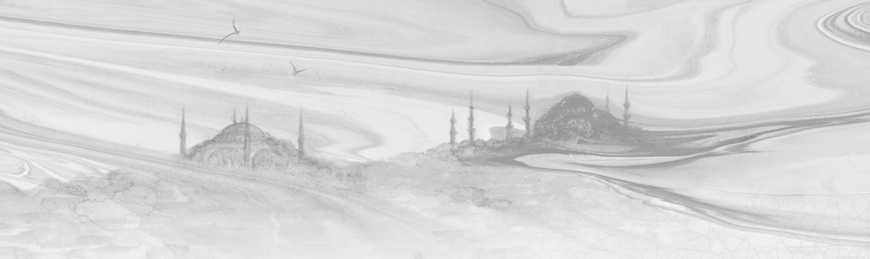
147.43-оят. Ривоятларга кўра, санамларга сиғинувчи мушриклар бир тошга сиғиниб турганида ундан чиройли тошни кўриб қолса, дарҳол олдингисини ташлаб юбориб, янгисига сиғина бошлар эканлар. Яъни кўнгилларига келган фикрга эргашиб кетаверар эканлар (Мд. Хз.).

Имом Раббоний (Раҳматуллоҳи Алайҳ)

Аллоҳ таоло барчамизни ҳақиқий маънода калима-и тавҳидни зикр қилишимизга муваффақ қилсин. Тавҳиднинг ҳикмат ва ҳақиқатларига воқиф бўла олишни, бутун ҳол ва хатти-ҳаракатларимиз билан тавҳид меъёрлари ила яшаб, иймон саломатлиги билан сўнгги нафасимизни бера олишимизни барчамизга насиб ва муяссар айласин. Омийн!...

Ҳақ Дўстларидан Ҳикматлар

ИМОМ РАББОНИЙ 7

РАҲМАТУЛЛОҲИ АЛАЙҲ

Файз ва руҳоният тўла ҳар суҳбат аслида Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суҳбат мажлисларидан бугунги кунимизгача етиб келган бир раҳмат шабодаси ва аср-и саодат нашвасидир. Худди бир шам билан бошқа шамларни ёқилиши сингари... Шамларни ёққан ва улар воситаси билан атрофни ёритган олов худди ўша оловдир. Мўмин киши бу шамларнинг энг охиригиси билан ёритилса ҳам, дастлабки манбадан баҳраманд бўлгандай бўлади...

ҲАҚ ДҶОСТЛАРИДАН ҲИҚМАТЛАР

ИМОМ РАББОНИЙ - 7

(Раҳматуллаҳи Алайҳ)

Имом Раббоний ҳазратлари шундай марҳамат қиладилар: “Вақт (калима-и тавҳидни сидқидилдан) зикр қилиш пайтидир. Бутун нафсоний истакларингизни “*Лаа*” сўзининг ичига жо қилингки, уларни илдизидан йўқ қилиб, кейин (сизни ғафлатга солиб кўядиган) ҳеч қайси нафсоний орзу ва истак қолдирманг...

Калима-и тавҳид зикри асносида “*Иллаллоҳ*” (Фақат Аллоҳ бордир) сўзига келган чоғингиз бутун билинган ва ҳаёл қилинганлардан нарида турган ва биз учун айнан ғайб бўлган Аллоҳнинг зотидан бошқа ҳеч нарса қалбимизни банд қилмасин, кўнглимизга кириб келмасин! Уйлар, саройлар, чашмалар, боғлар, китоблар ва қолган бошқа нарсалар инсоннинг зеҳнига осонгина жойлашиб олади. Булар сизнинг вақтингизни олмасин!”¹⁴⁸

148. Имом Раббоний. Мактубот, 169. № 2.

Калима-и тавҳиддаги “Лаа” ифодаси билан бутун фоний, ўткинчи ва нафсоний машғулотлар, бутларни кўнгилдан чиқариб ташлаш, сўнгра “илла” ифодаси билан қалбга фақат Аллоҳ азза ва жалланинг муҳаббатини собитлаш даркор. Қалбда Ҳақ таолонинг муҳаббати билан ҳаловат ташкил қилган ҳеч бир муҳаббатнинг бўлиши керак эмас. Айниқса, қалбдан дунёвий орзу-истаклар ва эҳтирослар бутунлай чиқариб юборилиши лозим.

Чунончи, бир ҳадиси шарифда шундай марҳамат қилинади: “Дунёнинг ёлғончи олди-сотдиларини динига алмашмаган пайтда (лаа илааҳа иллаллоҳ) зикри бандаларни Аллоҳ таолонинг ғазабидан асрайди. Дунё савдо-сотиғини динларига танлаб, кейин (лаа илааҳа иллаллоҳ) дейишса, Ҳақ таоло “Ёлғон сўзладингиз!”, дея марҳамат қилади”. (*Байҳақий. Шуабуъл-иймон, XIII, 100/10015; Ҳайсамий, VII, 277.*)

Зеро, тавҳиднинг ҳеч қачон сохтакорликка тоқати йўқдир. Яъни, тавҳид аҳли бир мусулмон қандай қилиб ташқи дунёсидаги ботил илоҳларни рад қилиб, фақат Ҳақ таолони Рабби сифатида билса, Аллоҳ билан энг нозик учрашув бўлган зикр ва қолган ибодатлар асносида ҳам тавҳиднинг маъно ва моҳиятига риоя қилмоқ даркор. Ҳақ таоло билан орасида фоний ва нафсоний ўй-хаёлларни аралаштирмаслиги, тавҳиднинг асосига

рахна соладиган ҳол ва хатти-ҳаракатлардан эҳтиёт бўлиши, доим йироқ юриши лозим.

Яна бир ҳадиси шарифда шундай марҳамат қилинади: “Умматим ҳақида энг кўп кўрққан нарсам Аллоҳга ширк келтиришдир. Бу сўзим билан уларнинг Ойга, Куёшга ёки бутларга сиғинишини назарда тутмаяпман. Мени кўрқитган нарса Аллоҳдан бошқаси учун қилган амаллари ва яширин орзуларидир (ҳаммага кўз-кўз қилиш туйғуларидир)”. (Ибн Можа. Зухд, 21.)

Ихлос, яъни ибодатларни фақат Аллоҳ учун адо этиш тавҳиднинг ҳақиқатига етишиш билан мумкин бўлиши учун бу борада Ҳақ таоло дўстларининг ҳам энг кўп аҳамият қаратган масалалардан бири бўлган. Чунончи, марҳум Нажиб Фозил Ҳақ дўсти “кўнгил авлиёлари”ни тасвирлаган бир шеърда бу борада шундай баён қилади:

...

*Ичига нафс сузган ибодатларнинг,
Бир-бири ортидан қазосидалар.*

...

*Бир лаҳза бегонага тушса кўзлари,
Бир умр кўз ёши жазосидалар.*

...

*На жаннат зами ва на жаҳаннам,
Фақат Аллоҳнинг ризосидалар.*

Хуллас, калима-и тавҳиднинг моҳияти ҳам қалбни мосиводан, яъни Аллоҳдан бошқасидан холи қилишдир. Зеро, қалб фақат Ҳақ таолога ажратилгандан кейин маърифатуллоҳ иқлимидан хиссалар ола бошлайди, илоҳий лутфлар насиб ва муяссар бўлади.

Қолаверса, бир шиша бўлагини қуёш нурига тутиб турганингизда, бир нуқтада жамланган қуёш нурлари тагидаги хас-чўпни ёқиб, кул ҳолига келтиргани каби, бир мўмин ҳам калима-и тавҳидга тутантириқ бўлиб, қалбидаги нафсоний эҳтиросларни ана шундай ёқиб, уни тозалаши, йўқ қилиб, қалбини ана шу тарзда поклаши даркор.

Эътиқодда, ибодатда, муомалада, ахлоқда, хуллас, барча инсонийлик ҳаёти давомида калима-и тавҳидга муносиб тарзда яшашга ҳаракат қилиши лозим. Асъад Арбилий ҳазратларининг қуйидаги сўзлари ҳам буни жуда муҳим эканлигини таъкидлайди: “Бу ожиз биродарингиз хануз иймоннинг аслини англашга ҳаракат қилмоқдаман. Калима-и тавҳидни тил ва ҳол билан (тана ва қалб тили ила) зикр қилишга ҳаракат қиляпман. Чунки Ҳақ таолодан бошқа бир матлуб – сўфий лисони билан бир бут қалбда мавжуд бўлар экан, (калима-и тавҳиднинг ҳақиқатига етиша оладиган киёфада) “Лаа илааҳа иллаллоҳ” дейиш ғоят мушкул. (Бу сўз зоҳиран) такрорланса ҳам, маънан

қабул қилиниши умид қилиш ва вуслатга васила бўлиши шубҳалидир”.¹⁴⁹

Имом Раббоний ҳазратлари шундай дейдилар: “Фурсат (яъни дунё ҳаёти) жуда камдир. У ҳолда бу фурсатни ишларнинг энг муҳимига сарфлаш даркор. У ҳам бўлса қалби доимо Аллоҳ билан бўлган солиҳ инсонларнинг суҳбатида иштирок этишдир.

Нима бўлган тақдирда ҳам ҳеч нарсани ушбу суҳбатга тенг кўрма! Кўрмаяпсанми, саҳоба-и киром Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан суҳбатлари туфайли пайғамбарлардан ташқари барча инсонлардан устун бўлдилар”.¹⁵⁰

Маънавий тарбиянинг энг муҳим воситаларидан бири саналган “суҳбат” дан лойиғи билан истифоданинг биринчи шarti – унинг қиймат ва моҳиятини идрок эта олишдир.

Аввало, шуни яхши билишимиз лозимки, суҳбат набавий бир тарбия усули ҳисобланади. Ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларини суҳбат ила тарбиялаганлар. Чунончи, “саҳоба” ва “суҳбат” калималарининг бир хил ўзакдан ташкил топгани ҳам бу борада ёрқин далил бўла олади. Яъни, саҳобани саҳоба қилган, уларнинг холис иймон билан Набий соллаллоҳу

149.М. Асъад Афанди. Мактубот, 63. № 35.

150.Имом Раббоний. Мактубот, 428. № 120.

алайҳи ва салламнинг суҳбатини файз ва руҳониятидан насиба олганларидир.

Шу боис ҳам “Суҳбат – бир суннат-и муаккададир”. Яъни, фарз ва вожиб бўлмаган, фақат Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам мудом амалга оширган, қатъий амр бўлмаганини кўрсатиш учун баъзи-баъзида, жуда кам ҳолларда тарк этилган қувватли бир суннатдир.

Ҳазрат Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар бир саҳобанинг қўлига бирор китоб-дафтар тутқазмадилар. Аксинча, суҳбат ва қалбий баробарликка катта аҳамият қаратдилар.

Зеро, суҳбат юз фоиз ва тўлиқ ҳолда ҳақиқатга айланган маънавий тарбия саналади. Бу таълимда Расули акрамнинг сўз, хатти-ҳаракатлари ва тавсияларидан ташқари, ул ним табассумли муборак юзлари ва нурли қарашлари ҳис қилинган, фақат сўзда ифодалай олинмаган “ҳол” ларнинг ҳам муҳим таъсири бордир. Саҳоба-и киром суҳбат яқинлигида Ҳазрат Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муборак сўзларидан баҳраманд бўлиш билан бир қаторда ул зотнинг бу набавий “ҳол” ларидан ҳам насиба олганлар. Бунинг натижасида саҳоба-и киром ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан айни бўлиш истиқоматида истеъдодларига кўра мухталиф даражаларда наси-

ба олишган, кўнгилларини руҳоният-и Расулуллоҳ билан тўлдиришган эди.

Чунончи, пайғамбарлар суҳбатига ноил бўлишнинг сазовор қилгани бу фазилат сабаби туфайли – саҳобадан кейин келган солиҳ зотларнинг ҳеч бири – улардан ҳам кўпроқ ибодат қилишган бўлса-да, саҳобалар даражасига кўтарила олишмайди.

Имом Раббоний ҳазратлари бундай дейдилар: “Ушбу тариқатда (маънан) фойдаланиш ва фойдалантиришнинг асосий нуқтаси суҳбатдир. Суҳбатда сўз ва ёзувга аҳамият берилмайди”.¹⁵¹

Маънавий суҳбатларда сўз ва билимнинг баробарлиги, кўнгиллардан кўнгилларга бир файз ва руҳоният оқими ҳам содир бўлади. Асосан, суҳбат мажлисларининг энг муҳим фойдаси ҳам мана шу. Яъни, суҳбат ҳалқасида бўлганларнинг ижобий ҳиссиётининг бир-бирига ўтишидир.

Зеро, маънавий суҳбатларда физикадаги бирлашган идишлар қонуни мисолида қалблар орасида маънавий олди-сотди содир бўлади. Ана шунда туйғулар бир-бирига ўтади. Вакт ўтиб қалбий кайфиятлар бир-бирига ўхшай бошлайди. Завқлар, ҳис этишлар ва қарашлар айна ҳолга келади. Шу боис Ҳақ таоло ояти каримада шундай марха-

151. Имом Раббоний. Мактубот, 396. № 69.

мат қилади: “Эй имон келтирганлар! Аллоҳдан кўрқингиз ва (имонда) содиқ кишилар билан бирга бўлингиз!” (Тавба, 119-оят) Шундай экан, содиқ бўлиш бундай қалбий баробарликнинг энг табиий хосиласидир.

Асосан, бутун коинотда бир хил бўла олиш тамойили мавжуддир. Бу борлиқнинг аслининг ягона бўлишидан пайдо бўлган ҳолат саналади.

Масалан, бир хонанинг исталган бурчагида ўткир ҳид анқийдиган бўлса, бундан ён-атрофга таралган роҳия хонани тўлдирган ҳавонинг бутун зарраларида ўз аксини топгунга қадар ўша роҳияни ортиғи билан ютган ҳаво зарраларидан бошқа зарраларга ўтиш жараёни содир бўлади.

Иссиқ-совуқ, қоронғу-ёруғ сингари барча қарама-қаршилиқлар учун тааллуқли бўлган ушбу ҳолат фақат физик оламга қарашли бўлмай, кўнгил олами учун ҳам худди шундай таъсир кучига эга қонун саналади.

Нақший машойихларидан ва буюк Усмонли уламосидан Муҳаммад Ҳодимий ҳазратлари бу борада шундай дейдилар: “... Ҳоллар юкимлидир. Сухбат ва улфат қилганларнинг ҳоллари бир-бирига ўтади. Инсонларнинг табиати, феъл-атвори бир-бирига ўхшаб, бошқасини таъқиб қилишга мойилдир. Табиат соҳиби ўзи сезмаган ҳолда

бошқа бир табиатнинг хусусиятларидан олаверади...”¹⁵².

Шунингдек, халқ тилида “Қалбдан қалбга йўл бордир” деб бежиз айтилмаган. Фақат қалблар орасида содир бўлган ҳол сийратини зиёда қилган энг муҳим восита муҳаббат саналади. Шу жиҳатдан маънавий суҳбатларда ҳам муҳаббат, ҳурмат ва одоб туйғулари билан қалби доимо олувчи ва зийрак ҳолда тутиш керак бўлади. Яъни, суҳбатда фақат бир даврада ўтириб суҳбатлашишнинг ўзи етарли эас, қалбий баробарлик ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суҳбат мажлисларини ҳам ана шундай кўнгил иқлимида амалга оширилар эди. Ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам сўзлаганларида саҳобалар пурдиққат ва жон қулоғи билан Ул зотни тинглар эдилар. Биргина сўзларини ҳам эътибордан четда қолдиришни истамас эдилар. Ҳазрат Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суҳбатларида пайдо бўлган одоб ва хузур-ҳаловат ҳолини ифодалашда соддагина қилиб: “Тўё бошимизнинг устида бир қуш бор эди-ю, сал қимир-

152. Абу Саид Муҳаммад Ҳодимий. Рисолатуън-Насойих ваъл-Васаяъл-Муборака. Мажмуатуър расоил, Истанбул, 130-131-бетлар.

ласак, учиб кетадигандай туюларди бизга” дер эдилар.¹⁵³

Куйидаги ҳодиса ҳам саҳоба-и киромнинг Расули акрамнинг суҳбатларидан қандай кайфиятда бўлганларига доир ибратли мисол бўла олади: Савбан (р.а) ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам томонидан озод қилинган бир кул эдилар. Балки дунёда бирор эккан дарахти, бирорта чодирини ҳам йўқ эди. Лекин Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келар, суҳбатларини важд ичида тинглар, олган маънавий завқи билан гўё бир ҳолдан бошқа ҳолга ўтар эдилар. Шундай суҳбатларнинг бирида ҳазрат Савбан Ҳабибуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Жанобимизга жуда жиддий, ўйга толган ҳолда қараб турган эди. Шу пайт шунчалар қайғуга ботдики, унинг бу маҳзун ҳоли оламларга раҳмат бўлиб юборилган Расули акрамнинг ҳам эътиборини тортади. Ул зот марҳамат билан сўрадилар:

– Ё Савбан, недир бу ҳолинг?

Пайғамбар ошиғи Савбан (р.а) шундай жавоб берди:

– Эй Аллоҳнинг Расули! Сиз менга ўзимдан, оиламдан ва фарзандларимдан ҳам кўра кўпроқ суюклисиз. Мен уйдалигимда Сизни ёдга олга-

нимда сабр қила олмайман, дарҳол келиб муборак юзингизга қарайман. (Муборак юзингизни кўра олмаганим ҳар бир лаҳза менга ҳижрон азобини бераяпти. Дунёда шундай бўлгач, охиратда ҳолим нима бўлади, деб шунга қайғуга тушдим) Мен ва Сизнинг бир кун келиб бу дунёни тарк этишимизни ёдга олганимда таърифлаб бўлмас қайғуга чўмаман. Зеро, биламанки, Сиз жаннатга кирганингизда пайғамбарлар билан биргаликда юксак мартабага чиқариласиз. (Мени эса нима бўлишим ва қаерда бўлишим маълум эмас! Жаннатга кира олмасам, Сизни кўрмоқдан бутунлай маҳрум қоламан). Жаннатга кира олсам ҳам Сизга у ерда яқин бўла олмасликдан кўрқаяпман. (Бу ҳол мени ёқиб, кул қилаяпти, ё Аллоҳнинг Расули!)

Фаҳр-и Коинот Жанобимиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир муддат сукут сақлаганларидан кейин шундай марҳамат қилдилар:

— Киши севгани билан баробардир..., — дея хушхабар бердилар. *(Бухорий. Одоб, 96.)*

Шундай кейин қуйидаги ояти карима нозил бўлди: “Кимда-ким Аллоҳ ва Пайғамбарга итоат этса, айнан ўшалар Аллоҳнинг инъомига эришган зотлар, яъни пайғамбарлар, сиддиқлар¹⁵⁴, шаҳи-

154.69-оят. “Сиддиқлар” илоҳий маълумотларга чин дилдан ишониб, тасдиқ этувчи ва амал қилувчи, тили билан дили бир зотлардир. Тасаввуфда сиддиқлик мартабасига

длар ва солиҳ кишилар билан биргадирлар. Улар хамроҳ сифатида нақадар гўзалдир!” (Нисо, 69-оят)¹⁵⁵

Хуллас, саҳоба-и киромнинг бутун ғайрати Расули акрам билан дунёда насиб бўлган баробарлигини охиратда ҳам давом эттира олишлари учун эди. Шу боис ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан баробарликни доимо энг юксак савияда яшашга ҳаракат қилишди. Ул зот билан ҳол баробарлиги, амал баробарлиги, ҳиссиёт ва тафаккур баробарлиги ичида яшадилар. Аллоҳ ва Расулига итоатдан чексиз лаззатни ҳис қилдилар. Аллоҳ йўлида ҳамма нарсаларни фидо қилишни, жонини беришни ҳам билдилар. Шундай экан, бу маънавий даражанинг асоси суҳбат ҳалқасида эканлигини яхши англаган эдилар.

Бундан ташқари, маънавий суҳбат мажлисларига бир ибодат важди ила кириш лозим, баён қилинган мавзулар ўзига маълум жиҳатлар бўлса-да, гўё биринчи марта эшитаётгандай, диққат ва одоб билан тинглаш даркор. Зеро, маънавий суҳбатлар билган кишига такрорлаш, билмаган кишига ўрганиш, булардан ҳам энг муҳими эса

биринчи бўлиб Абу Бакр Сиддиқ (рз.) эришганлар. Оятдаги “пайғамбарлар”дан мурод – Мухаммад (а.с.), “сиддиқлар”дан – Абу Бакр (рз.), “шаҳидлар”дан – Умар, Усмон, Али (рз.), “солиҳ кишилар”дан қолган саҳобийлардир, деган тафсир ҳам мавжуд (Хз.).

содиклар билан баробарликнинг кўнгил файзидан оладиган қулай фурсатдир. Қўйидаги ҳодиса ҳам бу ҳақиқатни ғоят гўзал изоҳлаб беради:

Улуғ мужтаҳид Имом Аҳмад ибн Ҳанбал тез-тез Бишр-и Хофий ҳазратларини зиёрат қилгани келар эди.

– Ё Бишр! Менга Аллоҳдан сўзлаб беринг, – дерди. Талабалари:

– Эй устоз! Сиз буюк олимсиз. Нега яланг оёқ кезиб юрадиган бу дарвешнинг ёнига ҳадеб бораверасиз? – дер эдилар. Имом Ҳанбал эса:

– Мен илмни ундан яхши биларман. Лекин у Аллоҳга мендан ҳам кўра кўпроқ яқиндир, – дея жавоб бердилар.¹⁵⁶

Шунингдек, Самий Афанди ҳазратларининг суҳбатларига ўз даврининг буюк олимлари ва фозил кишилар ҳам қатнашар эдилар. Зоҳирий илмлари жуда мукаммал бўлган бу зот буюк одоб, тавозе ва ҳушу ичида сас-садосиз ўтирар, илмий мунозараларда ва китоб сатрларида топа олмаганларини ана шу маънавий суҳбатнинг кўнгил иқлимидан топар эдилар.

Шу жиҳатдан хоҳ олим бўлсин, хоҳ саводи йўқ бўлсин, ҳар бир мўмин маънавий суҳбатлар-

156. Агтор. Тазкиратуъ авлиё. Истанбул, 1984, 45-бет.

нинг кўнгил файзига умр бўйи мухтождир. Бу эҳтиёж ҳеч қачон йўқ бўлиб кетмайди. Қуйидаги ҳодиса ҳам ана шу ҳақиқатни қанчалар гўзал баён қилган:

Абуъл-Ҳасан Шозилий ҳазратларининг бир талабаси суҳбатларини тарк этибди. Бир куни ҳазрат ўша талабасини учратиб қолади. Ундан:

– Нима учун биздан айрилдинг? Суҳбатларимизни тарк этдинг? – дея сўрайдилар.

– Шу кунгача сиздан олганларим ва ўрганганларим менга етади. Энди сизга эҳтиёжим қолмади, – дея жавоб беради талаба.

Бу жавобдан ранжиган Шозилий ҳазратлари ўша талабасини шундай огоҳлантирадилар:

– Менга қара, бўтам! Агар бир кишининг маълум бир муддат ичида ўрганган илм ва фойза билан кифояланиши тўғри бўлганида эди, ҳазрат Абу Бакр Сиддиқ (р.а) ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламдан олган илм ва фойз билан кифояланиши керак эди. (Зеро, ҳазрат Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам кўнгилларида нима бўлса, барчаси ҳазрат Абу Бакр (р.а) нинг кўнглига кўчиб ўтгандир). Ҳолбуки, ҳазрат Абу Бакр ҳеч қачон Ул зотнинг суҳбатларини тарк этмади. Аллоҳнинг Расули то бу дунёдан кўз юмгунларига қадар Ул зотнинг ёнларидан айрил-

мадилар. (Ҳатто Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг вафотларидан кейин ҳам тезроқ Ул зотнинг ёнига дафн қилинишини тилаб, ҳасрат ичида яшадилар).

Саҳоба-и киром Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламни кўрмай, Ул зотнинг муборак назарлари ва ҳикматли насихатларидан маҳрум қолганлари узоқ вақт ўтишини асло хоҳламайдилар. Бу борада фарзандларини ҳам тез-тез огоҳлантириб туришар эди. Қизиқ, бизлар ўзимиз ва фарзандларимиз учун саҳобаларнинг бу ҳассослигидан қай даражада ҳисса олганмиз? Ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг маънавий ворислари мавқеидаги олим ва ориф зотларнинг суҳбатларидан қай даражада баҳра олишга ҳаракат қиляпмиз?

Исмоил Ҳаққий Бурсавий ҳазратлари шундай дейдилар: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суҳбатларида иштирок этиш имконияти пайдо бўлса-да, Ул зотнинг суннат-и санийяси ва Ул зотнинг Суннатини севганларга суҳбат имкони хануз мавжуддир. Бу қиёматга қадар давом этади. Улуғ зотларнинг суҳбатида қатнашиш ва муттақий кишиларга яқин бўлиш ғоят фойзlidir”.¹⁵⁷

Бундан ташқари, одобига риоя қилган ҳолда ифодаланган маънавий суҳбатлар Расули акрам-

157. Қаранг: Рухуъл-баён, VII, 102-бет.

нинг суҳбатларидан бир бўлакдир. Файз ва руҳоният лиммо-лим ҳар бир суҳбат аслида Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суҳбат мажлисларидан бугунги кунга қадар етиб келган бир раҳмат шабодаси ва саодат асри гавҳаридир. Худди бир шам билан бошқа шамларни ёққанимиздай, ушбу суҳбат ҳамма ёқни ёритади. Шамларни ёққан ва улар воситаси билан атрофни ёритган олов худди ўша оловдир. Мўмин киши бу шамларнинг энг сўнггиси билан ҳам ёритилган тақдирда ҳам, асосан, дастлабки манбадан баҳра олгандай бўлади.

Шу боис ҳам маънавий суҳбатларга иштирок этганлар гўё ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суҳбат ҳалқаларидан бирида қатнашгандай бўлади. Улуғ одоб ва таъзим, ҳурмат ҳиссига чулғанишлари керакки, қалбларига ўша манбадан бир файз ва руҳоният кириб келсин...

Имом Раббоний ҳазратлари шундай марҳамат қиладилар: “Маълумки, бу дунё меҳнат қилиш, ҳаракат қилиш юртидир. Бекор туриш ва дам олиш жойи эмас. Ғайратингизни барини меҳнат қилишга йўналтиришингиз керак. Бекор туриш ва ўйнаб-кулишни бир четга суриб қўйинг! Дангасалик ва лақмалик, кўп гапириш душманларнинг насиби бўлсин. Солиҳ амалларни бажаришингиз, меҳнат қилиш, яна меҳнат қилишингиз лозим....”¹⁵⁸

Мўмин киши бу дунёнинг ўткинчи, охират дунёси эса абадий эканлигини англаган ҳолда вақт сармоясидан энг гўзал тарзда, унумли фойдалана олиши даркор. Дунёнинг меҳнат қилиб, ишлайдиган бир дала ҳукмида эканлигини, яхши ёки ёмон ҳосилини эса охиратда олишини асло унутмаслиги лозим. Асосан, бу ҳақиқатни билган инсоннинг дангасалик билан зиён қиладиган бир дақиқаси ҳам бўлмайди.

Лекин Одам боласи барча бу ҳақиқатларни жуда яхши билишига қарамай, зарур юмушларни адо этиш ўрнига, дунё зийнатларига чалғиб, вақтини беҳуда ўтказганини ҳам сезмай қолади. Шунинг учун билишнинг ўзи кифоя эмас, ихлос билан амал қилиш даркор.

Бир куни Иброҳим ибн Адҳам ҳазратларидан:

— Қилган дуоларингиз нима учун қабул бўлмаяпти? — дея сўрашди. Ҳазрат шундай жавоб беради:

— Шулар туфайли қабул бўлмайди:

· Ҳақ таолони танийсиз, лекин Унинг амрларига амал қилмайсиз.

· Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламни биласиз, аммо суннатларини ўз ўрнида адо этмайсиз.

- Куръон ўқийсиз, бироқ унга амал қилмайсиз.
- Ҳақ таолонинг неъматларини ейсиз, шукрона айтмайсиз.
- Жаннатни биласиз, уни сўрашни билмайсиз.
- Жаҳаннам бор дейсиз, аммо ундан муносиб тарзда сақланишни билмайсиз.
- Ўлим бор дейсиз, лекин унга тайёрланмайсиз.
- Марҳумларни ўз қўлингиз билан қабрга қўясиз, аммо ибрат олмайсиз.

Шунча ёмонлик билан ҳам дуо қандай қилиб мустажоб бўлсин?!”¹⁵⁹

Демак, фақат билишнинг ўзи кифоя қилмас экан. Ихлос билан амал қилиш шартдир. Ғайрат қилмай туриб хайрли бир натижа кутиш, заҳмат чекмай раҳматдан умид қилиш, машаққатларга бардош қилмай неъматга етишишни орзу қилиш, бошқа киши егани билан ўзингнинг қорнинг тўйишини кутишдай беҳуда, фойдасиз нарсадир. Бу дунёда иймоннинг зарур фидокорликларини адо этмай туриб, унинг ухравий мукофотига етишиб бўлмайди.

Бундан ташқари, умр неъмاتي тугамасидан аввал иймон учун зарур бўлган солиҳ амалларни

кўпроқ қилишга ҳаракат қилишимиз даркор. Умр бир зумда сувдай оқиб кетади, деб бежиз айтишмаган. Охират учун озуқа ҳозирлашимиз, буни доим ёдда тутишимиз, дунё зийнатларига маҳлиё бўлиб, умримизни беҳудага ўтказмаслигимиз даркор. Шундай экан, илоҳий амрга итоат қилиб, ҳар лаҳзада Аллоҳнинг ризосига васила бўладиган гўзал амалларни қилишга ҳаракат қилишимиз лозим.

Ҳақ таоло ризосига муносиб хайрли умр, саодат хушхабарлари билан келган гўзал сўнгги нафас ва жамолига вуслат ила тожланган ҳузурли охират ҳаётини барча мўминларга лутф-и карами ила насиб ва муяссар айласин.... Омийн!

МУНДАРИЖА

Муқаддима.....	5
Имом Раббоний	
Аҳмад Форуқий Сирҳиндий (1564-1624)	15
Султонлар билан муносабатлар	19
Ҳар ишни бошлашдан	
аввал шариатга амал қилиш	27
Аҳли Сунна вал-жамоа	33
Суннат–и Санияга эътибор	34
Ибодат ҳаёти	35
Мақтовга муносиб	
ахлоқий хислатлари	41
Ақлнинг ожизлиги ва	
Пайғамбарликнинг зарурийлиги	44
Калимаи Тавҳид ва доимий зикр	47
Ҳалол луқма	49
Суҳбатнинг аҳамияти	49
Фурсат ғаниматдур	51
Худбинликдан воз кечиш	54

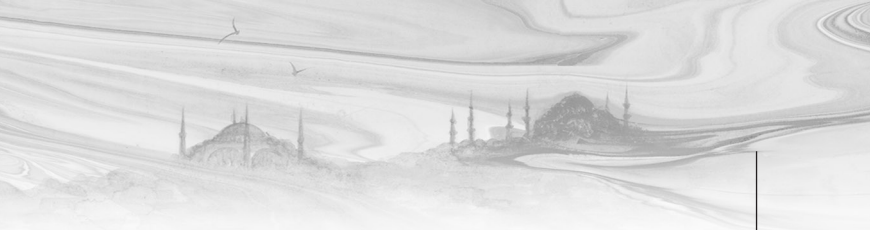

Имом Раббоний (Раҳматуллоҳи Алайҳ)

Вафоти.....	55
Ҳикматли маслаҳатларидан бир нечтаси	60
Имом Раббоний - 1 (Раҳматуллоҳи Алайҳ).....	67
Имом Раббоний - 2 (Раҳматуллоҳи Алайҳ).....	89
Имом Раббоний - 3 (Раҳматуллоҳи Алайҳ).....	111
Имом Раббоний - 4 (Раҳматуллоҳи Алайҳ).....	131
Имом Раббоний - 5 (Раҳматуллоҳи Алайҳ).....	153
Имом Раббоний - 6 (Раҳматуллоҳи Алайҳ).....	171
Имом Раббоний - 7 (Раҳматуллоҳи Алайҳ).....	193

ҲОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

Қуръони Қарим маъно таржималари -
Абдулазиз Мансур

Имом Бухорий. Саҳихул Бухорий

Имом Раббоний. Мақтубот - 1

Имом Раббоний. Мақтубот - 2

Имом Ғаззолий. Ихёи улумид-дин

Имом Аъзам. Ал-фикҳул акбар

[illegible]